

PLANLÆGNING I DET ÅBNE LAND

SAMARBEJDE OM REKREATIVE RUTER

Hanne Hjertmann Christiansen

Marie Søndergaard Jensen

Anni Hornbæk Nielsen

Speciale
Land Management
Landinspektøruddannelsen

Titel:
Planlægning i det åbne land
– Samarbejde om rekreative ruter

Projektperiode:
3. februar 2014 – 12. juni 2014

Deltagere:

Hanne Hjertmann Christiansen

Marie Søndergaard Jensen

Anni Hornbæk Nielsen

Vejleder:
Carsten Jahn Hansen

Oplagstal: 5
Antal sider: 86

Bilagsantal og art:
5 bilag i rapporten samt CD med interviewspørgsmål og referater af interviews

Afsluttet: 12. juni 2014

Aalborg Universitet
Institut for Planlægning
Vestre Havnepromenade 5, 1
9000 Aalborg

Rapportens indhold er frit tilgængeligt, men offentliggørelse (med kildeangivelse) må kun ske efter aftale med forfatterne.

ABSTRACT

This thesis investigates how recreational facilities in the rural areas are planned. The urbanization of the Danish society has caused a physical and geographical change in the landscape. The consequences are an increased pressure on the rural areas due to a new recreational use. Joe Painters theory can be used to understand the urban-rural relation. Therefore his theory will be used in the discussion of planning in the rural area. Through a study of the geographic, societal and planning development, it is clear, that little experience with planning of the rural areas exists. However projects are still carried out in these areas.

To investigate this, a case study about recreational facilities is performed. It is concerned with the work and establishment of the North Jutlandic Haervej and selected North Jutlandic mountain bike projects. The case study shows, that the key words for planning of rural facilities are collaboration and economy. The collaboration has had a big impact on the completion of the projects and the economy has been one of the biggest challenges with this.

The case study is compared to known theories and expert interviews with The Danish Society for Nature Conservation and Knowledge Centre for Agriculture. In this, statements of the experts are then set in relation to the major points of the case study. The identified development of the planning are then discussed with relation to the theories of deliberative planning, networking and place qualities, which helps to explain the development in rural areas.

The study shows that the use of a project manager is a more frequently used solution to the collaboration between city councils, since the Danish counties were dissolved in 2007. Still, there are no specific guidelines as to how such collaborations most beneficially can and should be carried out. Furthermore the study shows that being dependent on external funds can imply considerable challenges for projects in rural areas.

FORORD

Dette specialeprojekt er udarbejdet på 4. semester af landinspektøruddannelsens master's program in Surveying, Planning and Land Management med specialisering i Land Management ved Aalborg Universitet. Projektet er udarbejdet i perioden 3. februar 2014 – 12. juni 2014.

Nærværende rapport er inddelt i kapitler med en række underafsnit. Kilder er angivet efter Chicago-metoden. I teksten står kilder med (Forfatterens efternavn årstal for udgivelse, evt. sidetal). Hvis kilden ikke har et årstal, hvilket er gældende for flere websteder, så angives dette ikke. Kilderne er placeret efter følgende princip. Står de før et punktum, henviser kilden til den sætning eller et citat. Er kilden placeret efter et punktum, henviser kilden til det foregående afsnit. Er der flere kilder på en sætning eller et afsnit, skrives disse efter hinanden, adskilt af et komma. Citater skrives i kursiv og citationstegn.

Flere steder i rapporten indgår citater fra interviews og der henvises til ophavsmanden med initialer eller titel. Hvis der i citatet er en parentes som denne (*eksempel, red.*) angiver det en forklaring eller et manglende ord i citatet.

Der henvises enkelte steder til lovgivning. Lovene betegnes med kaldenavn, dvs. "lov om naturbeskyttelse" bliver kaldt "naturbeskyttelsesloven", hvilket vil stå i teksten og med angivelse af, hvilken paragraf der refereres til.

Bilag kan findes bagerst i rapporten og der er desuden vedlagt en CD med elektroniske bilag, hvorpå interviewspørgsmål og referater fra interviewene findes.

Projektgruppen vil gerne rette en stor tak til følgende personer, der har stillet op til interview:

- Mette Wessel Fyhn, Projektleder for Hærvejsprojektet i Nordjylland
- Peter Pindstrup, Landdistriktskonsulent i Aalborg Kommune
- Uffe Westerberg, Projektleder, Rold Skov Natur- og Kulturcenter
- Jann Ribergaard Sørensen, Naturvejleder, Viborg Kommune
- Inger Nysom Astrup, Skovfoged, Viborg Kommune
- Lene Larsen, Skov- og landskabsingeniør, Vesthimmerland Kommune
- Anne Thorbjørn Kristensen, Projektleder for projekt "Danmarks foretrukne MTB-destination"
- John Kronborg, Direktør for Feriecenter Slettestrand
- Martin Storgaard, Destinationsudvikler, VÆKST Jammerbugt, Jammerbugt Kommune
- Lars Delfs Mortensen, Skov- og landskabsingeniør, Aalborg Kommune
- Nina Larsen Saarnak, Danmark Naturfredningsforening
- Trine Eide, Planchef, Videncentret for Landbrug
- Kræn Ole Birckjær, Landskonsulent, Videncentret for Landbrug
- Jørgen Korning, Landdistriktschef, Videncentret for Landbrug

INDHOLDSFORTEGNELSE

1. INDLEDNING	1
1.1. INITIERENDE PROBLEMSTILLING	2
2. PROJEKTETS OPBYGNING	4
2.1. VIDENSKABSTEORI	4
2.2. STRUKTUR FOR PROJEKTET	5
3. FORANALYSE	9
3.1. SAMFUNDSMÆSSIG UDVIKLING	9
3.2. FYSISK PLANLÆGNINGS UDVIKLING	17
3.3. OPSAMLING OG PROBLEMFORMULERING	26
4. PLANLÆGNINGSTEORIER	29
4.1. STEDSPOTENTIALER	29
4.2. NETVÆRK	30
4.3. KOLLABORATIV OG DELIBERATIV PLANLÆGNING	30
5. METODE	33
5.1. METODE TIL CASESTUDIE	33
5.2. METODE TIL INTERVIEW	36
6. CASESTUDIE	39
6.1. BAGGRUNDSVIDEN OM HÆRVEJEN	39
6.2. ANALYSE AF INTERVIEWS OM HÆRVEJEN	42
6.3. OPSAMLING AF CASE OM HÆRVEJEN	51
6.4. BAGGRUNDSVIDEN OM MTB	52
6.5. ANALYSE AF INTERVIEWS OM MOUNTAINBIKERUTER	55
6.6. OPSAMLING AF CASE OM MTB	62
6.7. VURDERING AF CASESTUDIET	63
6.8. OPSAMLING AF TVÆRGÅENDE EMNER GENNEM CASESTUDIET	63
6.9. OPSAMLINGSSKEMA	66
7. DISKUSSION OG FORTOLKNING AF PLANLÆGNING I DET ÅBNE LAND	69
7.1. PLANLÆGNING AF REKREATIVE PROJEKTER I DET ÅBNE LAND	69
7.2. SAMARBEJDE	72
7.3. BY OG LANDRELATIONEN	77
8. KONKLUSION	81
9. PERSPEKTIVERING	85
10. BIBLIOGRAFI	87

<u>11. BILAG A – OM CASESTUDIEMETODE</u>	<u>93</u>
<u>12. BILAG B – BILAGSANALYSE AF CASESTUDIET</u>	<u>96</u>
<u>13. BILAG C – CITATER FRA INTERVIEW MED LANDDISTRIKSKONSULENT</u>	<u>119</u>
<u>14. BILAG D – CITATER FRA INTERVIEW MED VIDENCENTRET FOR LANDBRUG</u>	<u>121</u>
<u>15. BILAG E – CITATER FRA INTERVIEW MED DANMARKS NATURFREDNINGSFORENING</u>	<u>126</u>

INDLEDENDE

Nærværende kapitel indeholder forord, indledning og projektets opbygning.

1. INDLEDNING

Der er i dag en debat om, hvordan det danske landskab skal se ud i fremtiden, således der bliver plads til både landbrug, bosætning, natur og fritidsaktiviteter i det åbne land. Det skyldes, at der er større krav til, hvad landskaberne rent funktionelt skal kunne. Derudover har den fysiske indretning ikke ændret sig i de sidste 50 år, hvilket resulterer i et øget pres på landskabet og det åbne land. Landskabet er ikke indrettet til at varetage alle de funktioner, det skal rumme. Der skal altså planlægges for fremtidens landskaber, så der tages hensyn til dem, der færdes i landskabet, så flere funktioner kan få plads på de samme arealer. (Primdahl og Kristensen 2014)

Landbruget har erkendt, at der er behov for at øge planlægningen i det åbne land også for at skabe en bedre relation mellem land og by, så det ikke handler om fjendskab mellem landbruget og nærmiljøet, men om hvordan der kan skabes plads til alle interesser. Derfor skal alle interessenter inddrages i planlægningen for landbrug. Det handler om, at få planlægning tilbage på dagsordenen og væk fra regulering, hvor kommunerne blot håndhæver de statslige krav og regler. (Schur 2013) Natur og Landbrugskommissionens slutrapport fra 2013 peger også på, at der skal ske en øget planlægning for det åbne land.

Planlægning for det åbne land er altså noget, der vil fylde mere i fremtiden, men det åbne land er ikke kun landbrug, også fordi landbruget efterhånden har mistet sin status som Danmarks vigtigste erhverv. Der findes en lang række af andre interesser i det åbne land, der også skal varetages.

Der tales i dag om et bylandskab, hvor de administrative grænser betyder mindre (Andersen, Engelstoft og Møller-Jensen 2009), og hvor folk færdes på kryds og tværs af disse grænser. Bylandskabet bliver en integrering af flere funktioner, som karakteriserer det moderne samfund, nøjagtig som det nævnes ovenfor. Byen har løst multifunktionaliteten, men det har det åbne land ikke. Samtidig er samfundet blevet urbaniseret i den traditionelle forstand, og alle lever et urbaniseret liv. Det handler ikke om, at alle bor i byen, hvilket over 80 % af befolkningen dog gør. Det handler om, at alle er mere mobile og på en eller anden måde har en relation til den urbane livsstil. Der kan derfor ikke længere tales om en decideret bondekultur og bykultur, hvilket der kunne for bare 60-70 år siden.

Det betyder også, at det åbne land ikke kun er forbeholdt dem, der bor der. Den engelske professor i geografi Joe Painter beskriver relationen mellem land og by, med udgangspunkt i byen, således det åbne land skal tilfredsstille de urbane behov, fordi det nu er i byen væksten er. Blandt de behov Painter opstiller er muligheden for at tilbyde den rekreative oplevelse, hvis betydning ikke må undervurderes. Den rekreative oplevelse har en samfundsmæssig gevinst i form af en rekreativ kapital, og dertil kommer oplevelsesøkonomiens perspektiv på det åbne land. Her er der fokus på, at der skabes plads til både turisme og fritidsaktiviteter. Det sidste har også medført et stort pres på det åbne land (Engelstoft 2009), og det ses i stigende grad, hvordan mountainbikeruter etableres på både statslige og kommunale arealer. Golfbaner anlægges i vidt omfang i landskabet, og interessen for sporten er øget med 95 % siden 1995 (Friluftsrådet). Vandreturisme er også blevet et fænomen, som i høj grad vinder frem, og der er efterhånden flere vandrerruter at vælge i mellem i Danmark. En af dem er Hærvejen, som netop er åbnet i Nordjylland.

Det ses, at der er flere aspekter af det danske landskab. Engelstoft (2009) opstiller fire aspektlandskaber, der karakteriserer bylandskabet. Han nævner produktionslandskabet, bolig- og hverdagslandskabet, fritidslandskabet og transportlandskabet. Her er det særligt anvendelsen af bylandskabet til fritidsaktiviteter, der har vakt en undren. En undren over, hvordan der planlægges for projekter af mere rekreativ karakter i det åbne land.

Figur 1.1: Det moderne danske landskab (Frimer og Worsøe 1995)

Det er på figuren ovenfor svært at se, hvordan mennesker bruger landskabet i dagligdagen, andet end ved at færdes langs transportkorridorer. Derfor er dette projekt bygget op over en undren over, hvordan der skabes plads til borgerne i det åbne land, når landskabet betragtes som et fritidslandskab. I den henseende bliver det de rekreative projekter i det åbne land, der bliver indgangsvinklen til at forstå det landskab. Dette projekt vil derfor se på dette som et interessant aspekt af planlægningen for det åbne land, hvor fritidslandskabet potentielt kan komme til at fylde mere.

Den måde, hvorpå vi skal arbejde med planlægning i det åbne land, kan være en spejling af den måde, der arbejdes på i byerne. Planlægningen i byerne har været præget af en funktionsopdeling, men den tankegang har man forsøgt at bevæge sig væk fra, fordi det er konstateret, at det ikke skaber det perfekte byrum (Primdahl og Kristensen 2014). Tingene må godt blandes sammen, så det åbne land også bliver multifunktionelt.

Udfordringen bliver at finde ud af, hvilken rolle det åbne land skal spille for den moderne byboer i det moderne samfund i en rekreativ sammenhæng.

1.1. Initierende problemstilling

Den række synspunkter, der er skitseret ovenfor, præsenterer kort nuværende tendenser i det danske samfund, og det antydes, at det åbne land spiller en rolle for de mennesker, der befinder sig i det urbaniserede miljø. Tendenserne giver anledning til at undre sig over, hvordan forholdet mellem by og land i dag kan karakteriseres i forhold til de funktioner, det forventes, at det åbne land opfylder for bysamfundet. Samtidig er det interessant at undersøge, hvordan der tages

hånd om problemstillingen i den fysiske planlægning. Derfor indledes dette projekt med en initierende problemstilling:

Det åbne land skal opfylde flere funktioner for hele den danske befolkning, men hvordan kan den rekreative funktion for det moderne bymenneske sikres og håndteres i rammerne for den fysiske planlægning?

Det vælges at tilgå denne problemstilling fra to vinkler, som skal supplere hinanden. Den fysiske planlægning er den ene vinkel. Den anden er den strukturelle samfundsudvikling, dvs. urbaniseringen og de ændringer den har medført for samfundet, og den måde vi lever på. Det findes derfor relevant at præcisere samfundsudviklingen nærmere også for at forstå, hvilke samfundsmæssige vilkår den fysiske planlægning har. Herefter bliver det lettere at forstå de planlægningsmæssige valg, der må træffes.

2. PROJEKTETS OPBYGNING

I dette kapitel præsenteres projektets struktur. Indledningsvist gives en beskrivelse af den videnskabsteoretiske tilgang i dette projekt. Samtidig kvalificeres de valg, der er taget om projektets indhold og opbygning. Efterfølgende beskrives projektets opbygning og et strukturdiagram findes.

2.1. Videnskabsteori

I dette afsnit beskrives den videnskabelige tilgang, der er anvendt i projektet. I indledningen og den initierende problemstilling er emnet for dette projekt afgrænset til rekreative projekter i det åbne land. Projektgruppen kommer med en indledende undren om, hvordan planlægningen for rekreative projekter i det åbne land sker, og er dermed åbne overfor at lære nyt om emnet. Det er relevant for dette projekt at anlægge en mere praktisk orienteret tilgang til emnet. Der findes flere teorier om, hvordan den ideelle planlægning bør ske, men planlægning af det åbne land og landskabet skal tilgås på nye måder jf. indledningen. Derfor ønskes det at inddrage flere praktiske vinkler på projektet, dog i et samspil med en række planlægningsteorier. Derfor bliver de videnskabsteoretiske tilgange til projektet hermeneutisk og fænomenologisk. Disse tilgange anvendes for at opnå ny viden, og bearbejde dette og dermed få endnu flere nye inputs. Det er det vigtigt, at være opmærksom på, at der kan opstå nye, ikke forventede vinkler på projektet, da projektgruppen som udgangspunkt ikke har det fulde kendskab til emnet. Den praktiske vinkel på projektet skal findes i en gennemførelse af casestudier og ekspertinterviews. Den praktiske tilgang holdes op imod forskellige planlægningsteorier, der kan være med til at forklare udviklingen omkring planlægning af rekreative projekter i det åbne land.

Projektet er overordnet set opbygget hermeneutisk. Den hermeneutiske spiral viser, at når mennesker skal forstå noget nyt, starter vi ikke på helt bar bund. Eksisterende viden benyttes til at fortolke den nye viden, vi opnår. Gennem den eksisterende og nye viden samt fortolkningen heraf skabes en ny forforståelse. Den nye forforståelse kan nu bruges som baggrund for at fortolke mere viden, og herefter opnås en ny forforståelse. På den måde kan viden fortsat opbygges som i en spiral. (Videnskab.dk 2012) I dette projekt bringer projektgruppen også eksisterende viden, og dermed en forforståelse, med ind i projektet. Projektgruppen er præget af baggrunden som landinspektørstuderende og af andre personlige erfaringer. Denne forforståelse påvirker indgangsvinklen til projektet, og der vil som følge heraf hovedsageligt blive fokuseret på landinspektørfaglige aspekter af de problemstillinger, der undersøges igennem projektet. Igennem projektet indsamles empiri gennem bottom-up forskning, hvilket betyder, at forskeren er åben for nye inputs, men samtidig bevidst om, at mennesker ikke kan være objektive. Som person vil man altid have et perspektiv på den empiri, man indsamler. Det er ikke muligt at fralægge sig den person, man er, end ikke når en opgave skal beskrives. Det er dog stadig muligt, at være åben overfor nye inputs, det er bare vigtigt, at være opmærksom på, at det ikke er muligt at være objektiv. (L. Jensen 1998, 193-194) Igennem bottom-up forskning vendes tingene på hovedet, og der tages udgangspunkt i aktører, der håndterer den undersøgte problemstilling, fremfor at se på problemstillingen ud fra beslutninger i toppen. Bottom-up forskning gennemføres f.eks. ved interviews med aktører, hvilket vil give et indblik i deres hverdag. (L. Jensen 1998, 169, 181)

I dette projekt anvendes endvidere fænomenologi som videnskabelig metode. Fænomenologi beskriver, at den verden, vi mennesker oplever, er subjektiv, og at dette faktum påvirker

menneskers handlinger (H. Andersen 1994, 162). Inden for fænomenologi undersøges et fænomen eller en genstand, og der opnås herigennem en erfaring om fænomenet eller den genstand, der ses på (Gyldendal [1]). I dette projekt er det fænomen, der undersøges, planlægning af rekreative projekter i det åbne land. Fænomenet observeres gennem et casestudie, hvorved en større forståelse for dette opnås, som der kan arbejdes videre med. Den videnskabsteoretiske debat om fortolkningsprincipper er bl.a. blevet præget af fænomenologien (H. Andersen 1994, 162). I fortolkningsvidenskabelige metodeprincipper forsøges det at opnå en forståelse for en subjektiv livsverden, der indgår i det handlingsforløb, der studeres, hvilket gøres gennem iagttagelse eller fortolkning. Når der fortolkes, ses en subjekt-subjekt-relation. Dette sker f.eks. ved gennemførelse af interviews. Her kommer både interviewer og den der interviewes med hver sin forforståelse, og interviewer fortolker den viden, der er opnået igennem interviewet. Når der iagttages, er det i stedet en subjekt-objekt-relation. Her kommer observatøren med en forforståelse og iagttager fænomenet eller objektet. Disse fortolkningsprincipper har til formål at give en forståelse for et subjekt, der ikke er en selv, f.eks. når der opstår en forståelse for en anden persons verden. Det er centralt, at der tales samme sprog, og at de to subjekter kommer tættere på hinanden for at dette kan ske. Det kan ske ved, at observatøren eliminerer sine fordomme og gradvist korrigerer sin forforståelse, og der herved opstår en proces, hvor observatøren går fra at have en forståelse, til at der opstår dialog, hvilket kan lede til en fortolkning. Herefter kan en ny forståelsesramme skabes, og der kan gennemføres en ny fortolkning, og sådan fortsættes indtil, der opstår overensstemmelse. (H. Andersen 1994, 172-173)

I dette projekt ses disse processer, hvor projektgruppen går ind i projektet med egen forforståelse. Herefter ses en dialog, som her er de indledende observationer, som ses i foranalysen og først i casestudiet, se kapitel 3 samt afsnit 6.1 og 6.4. Her beskrives en viden, der umiddelbart kan findes om planlægning af rekreative projekter i det åbne land. Ud fra den viden, der er opnået i disse dele af projektet, får projektgruppen en ny forståelsesramme, og der kan så gennemføres en fortolkning, der fastlægger problemstillingerne indenfor emnet. Det bliver klart, at den nødvendige viden ikke kan opnås gennem de skrevne kilder, hvorfor der anlægges en mere praktisk tilgang i form af et casestudie. Derfor udføres en række interviews med fagpersoner, der selv sidder med opgaver, der vedrører det, der behandles i projektet. Interviewene er en del af et casestudie, der gennemføres i projektet. Igennem interviewene finder en dialog igen sted, og her er også plads til at ny viden opdages. Igennem interviewene skabes en ny forståelsesramme, og en fortolkning gennemføres, hvilket ses i anden del af analysen, se afsnit 6.2 og 6.5. Teorier beskrives endvidere, for at disse kan bruges til at skabe en forståelse for og give mulighed for at fortolke de nye informationer opnået gennem det udførte casestudie. Ud fra dette opnår projektgruppen et grundlag for at diskutere og konkludere på planlægning af, og arbejdet med, rekreative projekter i det åbne land. Dette stemmer overens med den hermeneutiske tilgang, som projektet er bygget op omkring, således der hele tiden er bevægelse mellem en teoretisk og en praktisk del.

2.2. Struktur for projektet

I dette afsnit præsenteres et strukturdiagram for projektets opbygning, se figur 2.1 Projektet gennemføres med udgangspunkt i de videnskabelige tilgange nævnt i ovenstående afsnit. Der vil altså være en hermeneutisk tilgang i projektet, og fænomenologien vil blive anvendt. Dette ses

bl.a. gennem skiftet mellem observation, analyse og fortolkning. Der bliver set på litteratur og gennemført interviews, hvilket analyseres og så fortolkes, og når ny viden er opnået, kan den benyttes som udgangspunkt for at opnå endnu større viden. Projektet er opbygget med en indledende problemstilling der først beskrives og derefter undersøges og analyseres i en foranalyse. I denne ses der på den samfundsmæssige, geografiske og planmæssige udvikling i det åbne land.

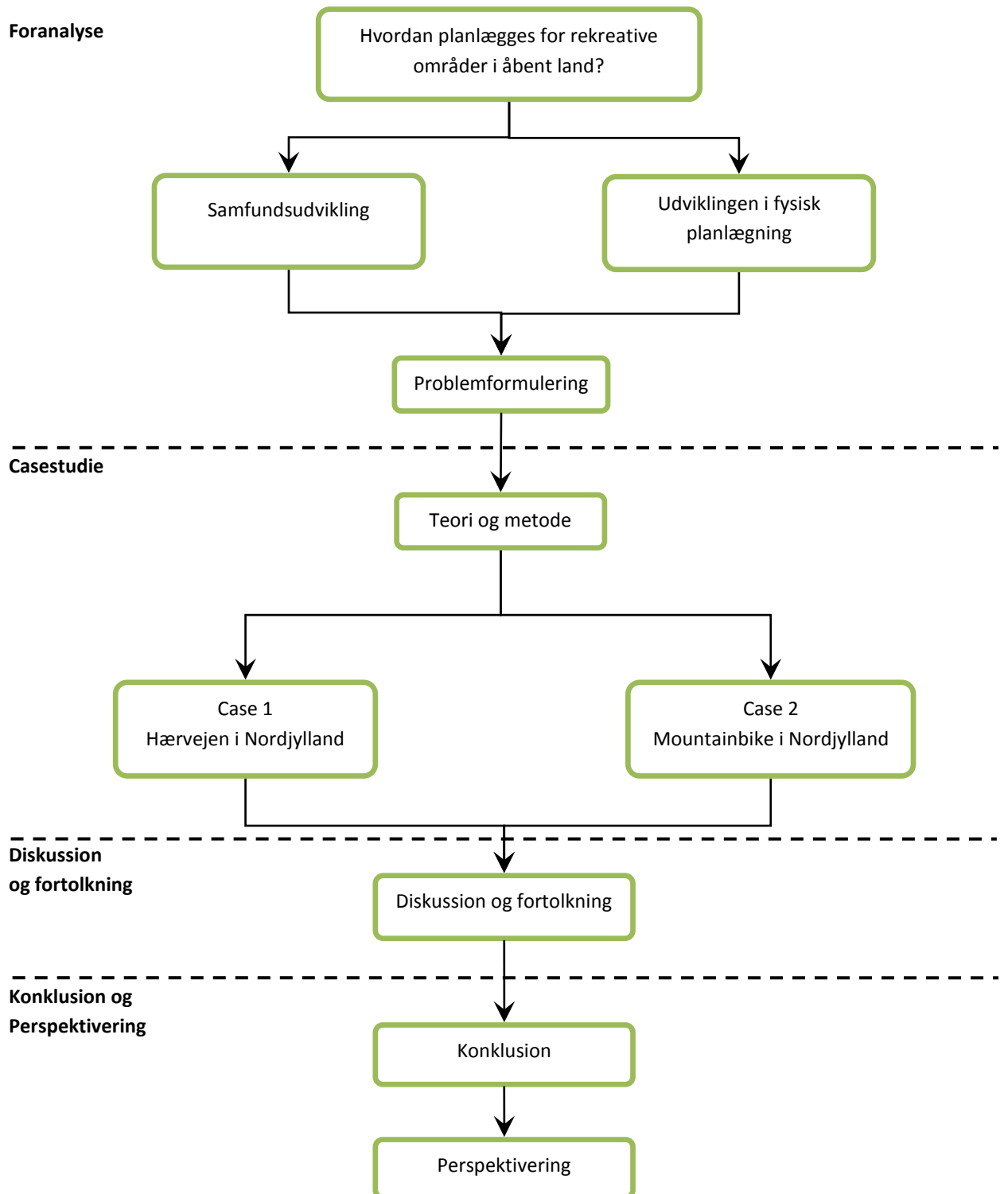
Som afslutning på foranalysen opstilles en problemformulering, der danner rammerne for det videre arbejde i projektet. Herefter diskuteres relevante planlægningsteorier, der kan danne et yderligere grundlag for besvarelsen af problemformuleringen og give en baggrund for den undersøgelse, der gennemføres gennem et casestudie. Undersøgelsens form beskrives efterfølgende i en metode, der beskriver, hvordan casestudiet og interviews skal forløbe, se kapitel 5.

Den næste del af projektet består af casestudiet. Her præsenteres indledningsvist baggrundsviden for de to cases om Hærvejen i Nordjylland og MTB, hvorefter de analyseres med udgangspunkt i oplysninger fundet gennem en række interviews. Casestudiet, med de to cases, udføres ud fra en række emner, der vælges i metodeafsnittet. De enkelte cases sammenholdes herefter, hvor resultatet præsenteres og fællesnævnerne identificeres. Efter casestudiet diskuteres de fundne fællesnævnerne, og der inddrages teori og viden opnået gennem ekspertinterviews med interessenter. Alt dette er med til at fortolke den viden, der er fundet om rekreative projekter i det åbne land, og forståelsen for emnet udvides derved. I disse afsnit kan der komme ny viden, som ikke ligger indenfor det projektgruppen som udgangspunktet forventede at opnå viden om. Dette stemmer overens med den fænomenologiske tilgang, hvor et fænomen undersøges for at opnå større viden om det. Derfor kan projektet godt ende ud med, at der ses på flere emner end det afgrænsede fokus, der indledningsvist undersøges.

Projektet afsluttes af en konklusion og perspektivering, der samler op på projektet. I konklusionen præsenteres casestudiets resultater, og problemformuleringen besvares. I perspektiveringen ses projektets problemstilling fra en mere international vinkel.

Et samlet strukturdiagram for projektets opbygning findes herunder.

Foranalyse

Figur 2.1: Strukturdiagram for projektets opbygning

FORANALYSE

Nærværende kapitel indeholder foranalyse.

3. FORANALYSE

Dette kapitel indeholder projektets indledende analyser. Her beskrives en række eksempler på samfundets og planlægningens udvikling, og hvordan planlægning i det åbne land gennemføres i dag. Indledningsvist beskrives begrebet urbanisering, og det diskuteres, hvordan urbaniseringen har påvirket udviklingen i Danmark og den måde, der planlægges på. Urbaniseringen bliver en central del, da den karakteriserer den omstilling, der er sket gennem de sidste 200 år, hvor urbane områder er vokset og rurale områder affolket. Samtidig har samfundet ændret karakter fra at være et landbrugssamfund til et industrisamfund og til nu i dag i højere grad at være et videns- og oplevelsessamfund. Oplevelsen er i centrum. Her får det åbne land en fremtrædende rolle i at danne rammen om oplevelsen og bidrage med en rekreativ kapital til det enkelte individ. Derfor redegøres for oplevelsessamfundets karakteristika, og hvordan det harmonerer med oplevelsesøkonomi og rekreativ kapital. Dette diskuteres yderligere i forhold til Joe Painters teori om by og landrelationer, hvor der sættes ord på, hvordan by og land relaterer sig til hinanden i bylandskabet. En overvejelse, der giver en grundlæggende fornemmelse for, hvad der arbejdes med i dette projekt.

Derefter beskrives den fysiske planlægnings udvikling i Danmark, samt hvilke tendenser der har påvirket planlægningen indenfor de seneste år. Planlægningen er grundstenen for det fysiske udtryk af det danske landskab. Derfor er udviklingen indenfor planlægning essentiel for forståelsen af, hvilke tendenser der ses nu. Til at hjælpe med at forstå de tendenser, der påvirker planlægningen i dag, inddrages en række af Patsy Healeys teorier, da de kan være med til at forklare, hvordan mennesker i dag lever i netværk og relationer, hvilket kan give en forståelse for rammerne, som den fremtidige planlægning skal fungere under. Gennem disse analyser stilles en række spørgsmål, der skal problematisere den udvikling, der ses, og til slut lede frem til en problemformulering for projektet.

3.1. Samfundsmæssig udvikling

Den indledende forståelse for, hvor det danske samfund befinder sig i dag i forhold til bosætning, skal findes i den geografiske udvikling, som det danske samfund har gennemgået de seneste 200 år, et fænomen, der kaldes urbanisering. Denne har haft nogle medfølgende sociologiske påvirkninger af samfundsstrukturen. Det er interessant at undersøge, hvordan det moderne samfund adskiller sig fra det præmoderne samfund, og hvilke tendenser der kendetegner det moderne samfund. Her får relationerne mellem både mennesker og steder også betydning. Hvilke relationer der spores mellem forskellige urbane og rurale faciliteter er også centrale herfor. Her bidrager Joe Painters teori med en forståelse.

3.1.1. Urbanisering

Urbanisering er det begreb, der beskriver den fysisk-geografiske forandring af samfundet, som har fundet sted siden industrialiseringen for alvor tog fart og skabte grobund for et service- og industrisamfund frem for et landbrugssamfund. I sammenhæng hermed kan det bymæssige liv anskues som den sociologiske forandring, der sker i befolkningens måde at leve på. (Andersen og Engelstoft 2007) Urbaniseringen er den proces, der har skabt det moderne samfund, og som i høj grad adskiller sig fra det præmoderne samfund. I tabellen nedenfor ses yderpunkterne i de to samfundssituationer. I det moderne samfund bor ca. 80 % af befolkningen i byområder, og i det præmoderne samfund, ca. år 1800, boede 80 % af befolkningen på landet (Engelstoft 2009, 11).

Det traditionelle/præmoderne samfund	Det moderne samfund
Tyndt befolket	Tæt befolket
Lokalt forankret	Globalt afhængigt
Monofunktionelt	Multifunktionelt
Homogenitet	Heterogenitet
Stabilitet	Dynamik
Enkelt	Mangfoldigt
Klasse/stand	Individ
Tradition/vane	Rodløshed/åbenhed
Sammenhæng	Fragmentering
Emotionelt	Instrumentelt
Primærrelationer	Sekundærrelationer
Nærhed	Fremmedgørelse

Figur 3.1: Kendetegn ved det præmoderne og moderne samfund (Andersen og Engelstoft 2007, 328)

Selvom tabellen skitserer yderpunkterne i de to samfundssituationer, så siger særligt modsætningerne lokalt forankret - globalt afhængigt, enkelt – multifunktionelt, klasse/stand – individ, tradition/vane – rodløshed/åbenhed og sammenhæng – fragmentering meget om de ændringer, det danske samfund har været igennem de seneste 200 år. Samfundet har ændret sig radikalt, der er ikke længere den lokale afhængighed og forskellen mellem levevilkårene i hhv. byen og på landet er ikke eksisterende. Det lokale miljø udgør ikke længere menneskets hverdag i form af både arbejdsplads, bolig, fritidsaktivitet mm. (Engelstoft 2009) Også globaliseringen kan spores helt ned på det lokale niveau og har betydning for den forandring, der sker der. Det kan overvejes, hvilken indflydelse det har på danskernes hverdag, og hvorvidt de ændrede strukturer stiller nye krav til den fysiske planlægning. Er der f.eks. behov for at danskerne kommer mere ud i det åbne land og dermed ud i naturen? De nævnte hverdagsfunktioner er spredt til flere lokaliteter og indenfor forskellige netværk, se afsnit 3.2.4 og 4.2. Netværkene, der interagerer med hinanden, danner tilsammen, hvad Engelstoft (2009) beskriver som et bylandskab. Et bylandskab skal forstås som *”en kombination af en række forskellige men sammenhængende aspekter af samfundets rumlige organisering (aspektlandskaber).”* (Engelstoft 2009, 15). Aspektlandskaberne kan være karakteriseret ved produktionslandskabet, bolig- og hverdagslandskabet, transportlandskabet og fritidslandskabet. (Engelstoft 2009, 15) Byer bliver ofte set som et fysisk sammenhængende og synligt objekt, men sådan en definition giver ikke mening, da flere lokaliteter vil være funktionelt forbundet med byen selvom de adskilles fra byen af det åbne land. Der kan således ikke tales om, at noget er urbant, ruralt eller sub-urbant. Lokaliteter vil være 'både og'. (Andersen, Møller-Jensen og Engelstoft 2011)

Bylandskabet er blevet en konsekvens af urbaniseringen og de ændrede roller for det moderne samfund. Bylandskabet skal dermed forstås som en række relationer mellem funktioner, der spiller sammen og skaber et samfund, der er bundet sammen af netværk på kryds og tværs af regioner og administrative grænser. Vi ser et samfund, der er vendt på hovedet, og hvor ganske lidt fungerer i traditionel forstand. Der kan stilles spørgsmålstejn ved, hvorvidt det betyder, at der er behov for en nytænkning i forhold til den måde vores samfund indrettes på og den måde, der planlægges på. Er den fysiske planlægning af det åbne land i det hele taget indrettet eller tilpasset det moderne samfund?

3.1.2. Konsekvenser ved urbaniseringen

Danmark er et urbaniseret land, hvor langt de fleste lever et byliv uafhængig af bopæls placering. (Andersen, Møller-Jensen og Engelstoft 2011) Det betyder ikke, at mennesker nu kun bor i storbyerne, det betyder snarere, at mennesker har mulighed for, at leve det moderne liv, hvilket adskiller sig fra tidligere jf. ovenfor (Engelstoft 2009). Det bymæssige liv er altså blevet et allemandsgode.

Urbaniseringen har haft konsekvenser i form af et næsten mennesketomt ruralt landskab med et manglende udbud af samfundsmæssige funktioner, og hertil en modsvarende koncentration af funktioner, herunder især mennesker og institutioner, i de urbane knudepunkter (H. T. Andersen 2009). Urbaniseringen har også lagt et pres på det åbne land i form af en kamp om arealressourcerne til enten landbrugsproduktion eller byudvidelser. En varetægelse af befolkningens fritidsinteresser og muligheder for at opholde sig i det åbne land, har også lagt pres på arealressourcerne, hvor der eksempelvis er anlagt golfbaner og sommerhusområder. Samtidig er landbruget blevet langt mere industrialiseret og har mistet sin status som et af samfundets mest betydningsfulde erhverv. (Engelstoft 2009, 13)

Dette bidrager også til forståelsen af, at grænserne mellem by og land udviskes, og at der i stedet skabes et bylandskab. Det betyder også, at der kan stilles spørgsmålstejn ved, om de bymæssige rammer også kan opfylde alle menneskets behov. Vi er mere mobile (Engelstoft 2009) og kan derfor nå længere på kortere tid. Der kan argumenteres for, at en række byfunktioner er placeret i det åbne land uden at have en reel fysisk tilknytning til byen.

3.1.3. Oplevelsessamfundet

Urbaniseringen begyndte under industrialiseringen, men industrisamfundet kendetegner ikke længere det danske samfund. Det danske samfund er nu et videnssamfund, hvor *"viden er i højsæde – en viden der skal sikre vores materielle vilkår og udvikle dem ... viden er værdiskabende"* (Friberg 2008). Med til videnssamfundet hører altså en vidensøkonomi. Viden skal omsættes til noget, der kan tjenes penge på.

Samfundet i dag beskrives også som oplevelsessamfundet, selvom der tales om oplevelsesøkonomi, er begrebet oplevelsessamfund ikke slået rigtig igennem (Friberg 2008). Oplevelsesøkonomi og sundhedsturisme er nogle bud på, hvordan pengestærke forbrugere tiltrækkes som turister gennem turismeindustrien (T. Jensen 2008). Oplevelsesøkonomi handler også om at tilbyde et fritidsprodukt eller en oplevelse i fritiden til den lokale borger (Lorentzen og Hansen 2009).

Når det er aktuelt at tale om et oplevelsessamfund, betyder det, at vi som mennesker søger efter oplevelsen. Vores samfund skal være fyldt med oplevelser og aktiviteter, men på forskellige niveauer. Danskere er i besiddelse af en række goder som tag over hovedet, mad, gode fremtidsperspektiver og elektronik i alle afskygninger, og samtidig lever vi i et velfærdssamfund. Det, der bliver tilbage, er oplevelsen og dens oplevelsesværdi, hvad enten det handler om at bestille en ferie eller købe en pose kaffe. Oplevelsen skal dog give mening, og den findes i den sociale relation mellem mennesker. (K. Hansen 2008)

Det betyder, at vores samfund skal indrettes, så der skabes plads til oplevelserne, der skal altså planlægges for oplevelsesmiljøer af forskellig art, der henvender sig til forskellige målgrupper. Men hvordan håndteres dette?

Turisme i Danmark

Oplevelsesøkonomi er stærkt forbundet med turisme, jf. ovenfor. Turisme er et potentiale, der kan udnyttes i højere grad i Danmark, og den kan være med til at skabe vækst, både i form af flere turismeerhverv og øget omsætning for andre erhverv, der ikke udelukkende beskæftiger sig med turisme, f.eks. detailhandel. Der er sket et fald i turismen i Danmark over de senere år. Storby- og erhvervsturismen er i fremdrift, mens turismen ved kyst- og natur er i tilbagegang. Det er ikke muligt at konkurrere på priserne med lande som Bulgarien og Thailand, der har andre løn- og arbejdsforhold, så derfor må der skabes et andet fokus, for at øge konkurrencedygtigheden, f.eks. gennem god service, høj kvalitet og gode oplevelser. Der er opmærksomhed på turismen i Danmark, bl.a. er regeringen opmærksom på at styrke den internationale konkurrenceevne indenfor dansk turisme. (Regeringen 2014) Der er sat en række mål for, hvad der ønskes at opnå inden 2020, heriblandt at *"dansk turisme skal være kvalitetsturisme"* og *"kyst- og naturturisme skal udvikles og tiltrække nye turister fra vores nabolande"* (Regeringen 2014, 8-9). Der er altså et klart fokus på turismeerhvervet i Danmark, også i det åbne land.

Den gode oplevelse skal skabes og er i centrum, når det gælder ferier. Ferier var tidligere forbundet med afslapning, men nu handler de om oplevelser, og det betyder specifikke behov, der skal opfyldes. Oplevelsen skal bryde med hverdagen og tilfredsstille behov lige fra afslapning til shopping, der ikke nødvendigvis opfyldes på den samme ferie, hvorfor det ikke er ualmindeligt at tage på mere end én ferie om året. Formålet med en rejseoplevelse er skiftet fra at være destinationsdrevet til at være behovsdrevet. (Lighthouse Cph A/S Business sociology 2011)

Et fænomen der er i fremgang er vandreturisme og pilgrimsrejser. Pilgrimsrejser er et eksempel på den oplevelse en ferie kan byde på. Det er ikke nødvendigvis den religiøse overbevisning, der driver folk på pilgrimsrejse, det er ideen om at drage ud som én og vende hjem som en anden, der er altså tale om en mere åndelig rejse. Pilgrimsrejsen betragtes som en ferie for det moderne menneske, der tager af sted for at finde sig selv. (Lighthouse Cph A/S Business sociology 2011)

Rekreativ Kapital

Oplevelsen skal ikke undervurderes, hvad enten den opsøges på ferien eller i fritiden, for den tilfører mennesket en værdi. Vandreturismen foregår hovedsagligt i naturen, og især naturen øger den værdi oplevelsen giver det enkelte individ (Nilsson 2002). Oplevelsen er i centrum i det moderne samfund, og vi er villige til at bevæge os efter den, men vi har også mulighederne, da der er en høj mobilitet (Lorentzen og Hansen 2009). Oplevelsen skal også skabes gennem den fysiske planlægning, for at sikre de rette fysiske omgivelser for oplevelsen. Derfor er det vigtigt at forstå størrelsen af den værdi, mennesket opnår ved at færdes i naturen. Derfor vil der i dette afsnit blive redegjort for, hvorfor det er vigtigt at tilføre muligheden for rekreation i dagligdagen og de gevinster, som det medfører både for samfundet og for mennesket.

Natur og landskab besidder den rekreative kapital, som er knyttet til et fysisk sted, hvor værdien udgøres af oplevelsen. Værdien er dermed immateriel og individuel, men kan kun ejes af dem,

der befinder sig *"et sted i et landskab, der opleves som værdifuldt i rekreativ henseende"* (Nilsson 2002, 11). Når der tales om det åbne lands rekreative repræsentation, kan det anskues fra to vinkler med udgangspunkt i hhv. den kommercielle turisme, hvor landskabet bliver til genstand for en kommodificering eller den hedonistiske livsform, hvor mennesket drives og handler af lyst og nydelse, og landskabet derfor bliver et sted, hvor mennesket udvikles åndeligt og styrkes fysisk. Naturen tilføjer dermed en merværdi til menneskets liv. (Nilsson 2002) Det kan diskuteres, hvordan planlæggere bør forholde sig til dette, når der planlægges for byerne og det åbne land. Kan denne viden bruges til at udvikle rekreative strukturer i det åbne land, som tiltrækker flere mennesker, og hjælper dem mod en sundere livsstil?

Rekreativ kapital kan ikke defineres uden en gennemgang af definitioner af begrebet kapital, der starter med Karl Marx' materielle definition og ledes over i den sociale kapital, som opfattes som en immateriel kapital, der findes mellem individer. Det vil ikke blive nærmere gengivet her, men ifølge Nilsson (2002) så er *"rekreativ kapital ... en kapital som ikke kan værdifastsættes på anden måde end ud fra en rent subjektiv vurdering. Vurderingen er baseret på en fysisk kapital, som gør oplevelsen mulig"* (Nilsson 2002, 15). Hvis rekreation tillægges begrebet social kapital, så opstår der en form for rekreation, der ikke behøver at finde sted i naturen, men som snarere karakteriseres ved socialt samvær, hvilket er karakteristisk for en urban rekreation. Den rekreative kapital i naturen udgøres af en ressource, som kan forbruges. Ressourcen forsvinder dog ikke, da den hele tiden reproducerer sig selv. Der er hermed tale om en oplevelse, en forbrugsoplevelse, som er baseret på en fysisk kapital, men størrelsen af den fysiske kapital har ikke betydning for størrelsen af den rekreative kapital, da denne er en subjektiv vurdering. Det betyder, *"at værdien af en rekreativ kapital kun kan fastsættes ud fra størrelsen af efterspørgslen efter den oplevelse, som er forbundet med det enkelte sted."* (Nilsson 2002, 15). Den fysiske kapital gør oplevelsen mulig og kan være forbundet med en økonomisk gevinst, men gevinsten ved den rekreative kapital er altså af immateriel karakter, som ikke kan kobles med økonomiske værdier. (Nilsson 2002)

Der kan hermed stilles spørgsmålstejn ved, om naturen og det åbne land er blevet en forbrugsgenstand, som samfundet er afhængig af i form af en immateriel værdiskabelse. Det åbne land kan i så fald betragtes som en serviceydelse i tråd med offentlig vej og folkeskoler. Naturen skal måske i højere grad frembæres i samfundet, hvad enten det så bliver med et kommercielt eller hedonistisk udgangspunkt. Hovedsagen er, at det at opholde sig et sted i naturen tilføjer mennesket en værdi, som ikke kan opnås andre steder. Et eksempel herpå er den udvikling, der er sket i de danske statsejede skove. *"I 60'erne havde de statsejede skove kun ét formål, hvis man skal sige det lidt firkantet: Skoven var først og fremmest et produktionsapparat, der skulle give afkast til statskassen. I løbet af 70'erne – men især 80'erne – blev det til en afvejning mellem benyttelse af skoven og beskyttelse af den, i 90'erne kom der mere fokus på mulighederne for friluftsoplevelser; man satte "borde og bænke" op i skovene – og i de sidste 10 år er dette blevet yderligere forstærket. Nu indretter man – igen lidt firkantet sagt – hele driften af Skov- og Naturstyrelsens skove, så man også kan tilbyde ejerne af skovene, skatteyderne, nogle oplevelser, de har svært ved at få andre steder."* (U. J. Jensen 2007) Der er altså fokus på fænomenet fra statens side, så naturen er ikke uden betydning for folkesundheden. Her afspejles også en overgang fra produktion til bevarelse og værdiskabelse på lige fod med den udvikling landbruget har gennemgået, som er beskrevet ovenfor. Der bliver altså givet plads til muligheden for at opnå en rekreativ kapital, men er denne på bekostning af

andre interesser som f.eks. produktion, således kompromis og dialog bliver nøgleord for planlægning i det åbne land? Eller handler det om, at initiativet skal komme oppefra, som det f.eks. har været gældende for skovene?

3.1.4. By og landrelationen

Som tidligere beskrevet kan steder ikke længere betragtes som enten urbane eller rurale. Det rurale ses i dag i relation til det urbane og er dermed ikke kun ruralt (Engelstoft 2009), hvilket også bidrager til forståelsen af, at grænserne mellem by og land udviskes. Derfor er det aktuelt at diskutere det forhold, der er mellem land og by for at forstå, hvad der skal planlægges for. Når det ovenfor sandsynliggøres, at oplevelsen skal skabes, hvilket grundlag er der så for at skabe den i det åbne land, men med en relation til byen? I dette afsnit karakteriseres relationen mellem land og by ud fra Painters teori, som er beskrevet nedenfor.

Teoretikere har i flere årtier forsøgt at navngive byers fysiske forbindelse til oplandet, og derfor er der ikke en ensartet måde at gøre dette på eller beskrive den søgte fysiske forbindelse. Forholdet mellem by og land er stærkt domineret af, hvilken form for funktion eller flow der analyseres i forhold til. Et urbant område sætter således forskellige aftryk ud i oplandet alt efter om der f.eks. er tale om arbejdspladser, uddannelse, kulturoplevelser eller indkøb. Det er dermed ikke det hele areal, der er påvirket af byens aftryk. Et nyere begreb, der kan beskrive dette forhold, er byregioner (oversat fra engelsk 'City-regions') eller bylandskabet (Engelstoft 2009). Painter (2007) beskriver relationen mellem by og land ud fra seks R'er; Residuum, Resource, Restraint, Refuge, Re-creator og Reserve.

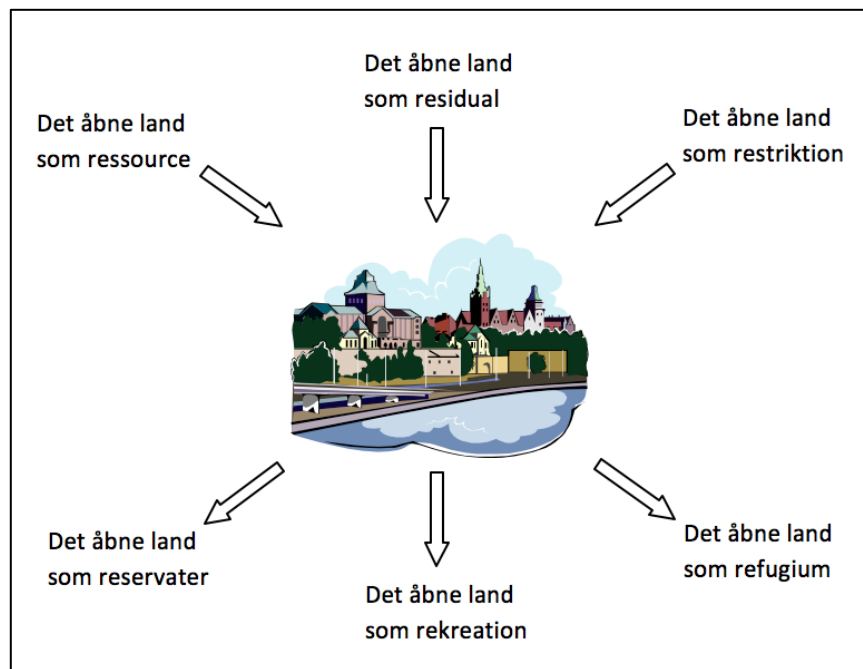
- Residuum (dansk: residual): Det åbne land udgør det, der er tilbage efter byvæksten, og som ligger bag ved byens både fysiske og sociologiske udstrækning. Det åbne land betragtes som afhængig af byen, da det ikke er økonomisk bæredygtigt i sig selv.
- Ressource (dansk: ressource): Det åbne land forsyner byen med arbejdskraft, bosætningsmuligheder og reserveområder for byvækst. Det åbne land er kilde til ressourcer som drikkevand, energi, deponering, trafikale infrastruktur og fødevarer.
- Restraint (dansk: restriktion): Det åbne land bliver en begrænsning for udvidelsen af byen, især hvis der føres en særlig grøn politik. Byregioner vil dog oftest være udover denne barriere, da stigende huspriser får folk til at flytte til forstæderne. Grønne korridorer eller grønne kiler bliver derfor en del af byudviklingen.
- Refuge (dansk: refugium): Det åbne land betragtes positivt og som et fri- og tilflugtssted, der også giver plads til elementer og livsformer, der ikke kan forenes med en urban kontekst som f.eks. landbrug, og hvor tingene foregår i et lavere gear. Dette står i kontrast til Residuum, hvor dette er i mere positiv betragtning.
- Re-creator (dansk: rekreation): Det åbne land anvendes til rekreation for byboere. Det bliver et fænomen, der opsøges i fritiden, og som giver anledning til friluftaktiviteter. Der opstår dermed et funktionelt forhold mellem by og land, hvor det åbne land opfylder det urbane behov for arealer til fritidsaktiviteter. I forhold til 'byregion'-tankegangen vil der ved denne betragtning også kunne forekomme et overlap mellem forskellige by-regioner. Re-creator er i høj grad forskellig fra refuge, da re-creator medfører, hvad der kan betragtes som indgreb i fristedet og det naturlige, f.eks. ved anlæg af golfbaner, forlystelsesparker osv.

- Reserve (dansk: reservater): Det åbne lands værdier skal beskyttes, men også anvendes til at sikre byens overlevelse ved f.eks. at klimatilpasse. Det åbne land skal beskyttes for at værne mod potentielle risici i forbindelse med f.eks. fødevaremangel. Reserveforholdet er også modsætningsfuldt idet den både skal beskytte de områder byboerne værdsætter, men samtidig begrænser beskyttelsen byboernes adgang til det åbne land.

(Painter 2007), (Engelstoft 2009, 16-17)

Det kan diskuteres, hvordan der i fremtiden kan sikres et samspil mellem land og by, og hvilken karakteristik af forholdet der er ønskelig. Forholdene er måske ikke så entydigt som Painter karakteriserer det, han gør dog opmærksom på, at de seks R'er ikke er udtømmende (Painter 2007). Mangler der f.eks. en indbyrdes påvirkning de seks R'er imellem? Painters tilgang kan alligevel bruges til at forme en undren over, hvordan det ideelle samspil vil se ud. Vil det fungere bedst ud fra én af disse seks betragtninger, så funktionerne adskilles, eller bør flere af disse fungere sideløbende og overlappende? Det kan f.eks. være svært at argumentere for at Refuge, Re-creator og Reserve skal eksistere hver for sig, da den ene kan medføre den anden, f.eks. ved nationalparker. Hver af de seks R'er kan også komme i konflikt med hinanden f.eks. er det svært at sikre arealer til byudvidelser, hvis arealer samtidig skal beskyttes. Painters betragtning giver en god indgangsvinkel til, hvordan relationerne mellem land og by kan skitseres.

Painter sætter byen i centrum. Det urbane har en dominerende rolle overfor det rurale, idet byerne er vækstdynamoerne (Painter 2007), og det er i byerne, udviklingen sker. Byen bliver det primære, og landet det sekundære, dog kun det land, der ligger bag byens påvirkningsradius (Painter 2007), så byen betragtes ikke kun som den geografiske afgrænsning. En fortolkning af de seks R'er er skitseret på figur 3.2 nedenfor.

Figur 3.2: Illustreret fortolkning af Painters teori

Painters teori kan tolkes ud fra byernes behov. Der vil både være strømninger mod byen og strømninger væk fra byen. Det handler dog om, hvordan der ses på relationerne, om det er i forhold til den fysisk-geografiske afgrænsning, hvor de seks R'er inddeles i territorier, og de udgør fysiske arealer, eller der ses på det som strømninger af mennesker, services, varer eller forsyninger. Her peger Painter (2007) også på et opgør med den traditionelle måde at tænke på i henhold til den fysiske planlægning, hvor byer og steder ses som territorielle og sammenhængende frem for de moderne tanker, hvor byer og steder er relationelle, indgår i netværk og er diskontinuerlige (Painter 2007).

Det handler altså om at finde ud af, hvilke funktioner det åbne land skal levere til bysamfundet, og hvordan det skal spille sammen for at skabe en generel samfundsudvikling. Ovenfor er det beskrevet, at naturturisme mangler kvalitet. Naturturisme hører til i det åbne land, og natur kan i den sammenhæng ikke kun betragtes som et af velfærdsstatens serviceudbud. Her er det måske aktuelt at tænke det åbne land ind i et mere økonomisk perspektiv. Hertil kommer betragtningen om, at oplevelsessamfundet ikke kun handler om at tilbyde fritidsaktiviteter eller kommercielle aktiviteter, men en blanding. Vendes blikket mod engelsktalende lande, står det klart, at begrebet fritidsaktiviteter (engelsk: leisure) dækker over to andre begreber i en rekreativ sammenhæng, nemlig friluftsliv (engelsk: outdoor recreation) og turisme (engelsk: tourism). Her betragtes friluftslivet ikke som et kommercielt område, hvilket er modsat for turismen. Det er ikke let at trække en grænse mellem de to forhold, men det er heller ikke nødvendigt, da begge kan eksistere i et gensidigt forhold både 'side om side' og som 'overlap'. Forholdene kan berige hinanden, men der kan også opstå konflikter. Konflikterne kan bero på begrænsede adgangsmuligheder til rekreative områder, hvor der samtidig er modstridende interesser om adgangsmulighederne. Lokalbefolkningen har andre behov end turisterne, og her kan der opstå en konflikt mellem de to parter. (Nilsson 2002, 15) Det er ikke kun i adgangsmulighederne, at konflikterne opstår, der kan også være konflikter mellem de lokale. Landmanden har f.eks. ikke interesse i at få flere cyklister forbi sin ejendom om dagen, som han skal tage hensyn til, men det har det lokale vandrehjem, da det skaber omsætningsgrundlag. Det er igen de forskellige interesser, der ses på, og det går igen mange gange, når der tales planlægning i åbent land. Det må altså være essentielt at bringe denne diskussion med videre og dermed sikre, at der i en planlægning for åbent land både tilbydes landbrugsjord, skovarealer, rekreative områder osv. Spørgsmålet er bare hvordan det håndteres? Hvordan sikrer planlæggeren den lokale opbakning til et projekt?

Urbaniseringen spiller også sammen med Painters teori, selvom urbanisering ikke betyder, at alle bor i byerne, så betyder det, at de fleste lever det urbaniserede liv. Urbaniseringen forstærker påstanden om, at byen er vækstdynamoen, men kommer dog i konflikt med de seks R'er. Hvis det moderne samfund er mangfoldigt, multifunktionelt, dynamisk og fragmenteret jf. figur 3.1, kan det så også være skarpt opdelt, som Painter giver udtryk for eller blandes de seks R'er sammen, og hvordan kan der igen argumenteres for, at det ene R ikke medfører det andet?

Det åbne land har betydning for bysamfundet. Har urbaniseringen dermed medført en ændret holdning til, hvordan det åbne land skal anvendes i relation til byen? Painters setup er primært henvendt til hverdagslivet og den tilgang, at relationerne er fysisk-funktionelle, således det fysiske knytter dem sammen, men hvordan kommer urbaniseringen ind i det billede? Når folk bor tæt i byerne, og kun færdes i hektiske omgivelser, så opstår der et behov for rekreation og

frirum. Individet skal altså have tanket op med en rekreativ kapital, så det igen kan vende tilbage til byen og opfylde sin samfundsmæssige funktion. Urbaniseringen lægger sig også op ad ressource- og restriktionsfænomenerne, hvor den ene sætter en begrænsning for den fysiske byudvidelse, og dermed begrænser urbaniseringen i fysisk forstand. Ressourcefænomenet giver mulighed for den fysiske urbanisering, men flytter samtidig ressourceområdet ud, så de andre R'er bliver påvirket, og deres fysiske areal indskrænket. Her vil residualområderne være hårdest ramt. Urbaniseringen har altså nogle konsekvenser, som også kan spores i Painters teori.

3.2. Fysisk planlægnings udvikling

Det foregående afsnit har påvist, at der er sket en urbanisering, som har spillet en stor rolle i Danmark og for udviklingen mellem by og land. Traditionerne og det lokale netværk er hen over en årrække i højere grad blevet afløst af åbenhed og globale netværk. Det betyder nye tendenser i den fysiske planlægning, og at fokus flyttes fra en diskussion af den mere geografiske og samfundsmæssige ændring i sidste afsnit, se afsnit 3.1, til at diskutere den politiske og planlægningsmæssige side af emnet i dette afsnit.

Med de skiftende tider og et stadigt større fokus på oplevelsessamfund og rekreativ kapital må der stilles spørgsmålstejn ved, om planlægningen også skal ændre sig for at følge med i den udvikling, befolkningen ønsker. Samtidigt ses det åbne land som et sted, der kan bruges til at rekreere. Dette har sat et nyt pres på det åbne land, der førhen har været forbeholdt landbruget og beskyttelse af naturen. Derfor vil der nu blive set på den fysiske planlægnings udvikling i Danmark. Planlægningen har ændret sig væsentligt, i kraft af strukturreformen i 2007, hvor der skete væsentlige flytninger af kompetencer mellem de forskellige offentlige myndigheder. I Danmark har der været en lang tradition for at planlægge for, hvordan nye områder skal udvikle sig, men dette har hidtil primært været gældende for byerne. Med det stigende pres på det åbne land kan der stilles spørgsmålstejn ved, om det stiller nye krav til den fysiske planlægning, og hvordan den skal håndtere det åbne land. I dette afsnit beskrives, hvilke tendenser der har været styrende for planlægningen, samt hvilke planlægningsværktøjer der findes til planlægning i det åbne land i dag. Dette gøres for at forstå, hvordan planlægningen har ændret sig, og hvordan den kan bruges i fremtiden. Ansvarsområder har flyttet sig i kraft af strukturreformen, og det må klarlægges, hvilken rolle planlægningen af det åbne land har spillet og i hvilket omfang. I dette kapitel vil der endvidere blive set på moderne planlægningsteorier om netværk, og hvordan komplekse netværk påvirker den måde, vi lever sammen på. Denne vinkel kan medvirke til at diskutere, hvordan en fremtidig fysisk planlægning for det åbne land bør tegne sig ud fra de tendenser, der karakteriserer det nuværende samfund.

3.2.1. Historisk udvikling og tendenser indenfor fysisk planlægning

Den fysiske planlægning har haft stor betydning for, hvordan Danmark ser ud i dag. De gældende love og de forskellige praksisser, der har været gældende for de forskellige tider har medført forskellige udviklinger i samfundet, som kan forklare, hvorfor det ser ud, som det gør i dag. Derfor vil der gennem dette afsnit blive set på de udviklinger, plantendenser og love, der har haft betydning for udviklingen indenfor sammenhængen mellem by og land.

Tidligere planlægning

Traditionen for den fysiske planlægning i Danmark stammer fra hhv. 1925 og 1938, hvor de første love på området blev vedtaget. Det var dog først efter 2. verdenskrig, at der for alvor kom

gang i den fysiske planlægning. (Engelstoft og Kristensen 2007, 341-342). Planlægningen handlede i denne periode om at skabe vækst, og det var målet, at dette skulle foregå gennem en ligelig udvikling i hele landet (Galland 2011). Udviklingen foregik hermed i en lineær proces, med fokus på at sikre, at der var vækst (Healey 2010, 46-47). Det var først med kommunalreformen i 1970, at grundlaget for den planlægning, der sker i dag, for alvor blev lagt. Dette ses gennem den planlovsreform, der gennemførtes sideløbende med kommunalreformen i 1970, som skulle sikre orden i arealplanlægningen. Dette var bl.a. gennem By- og landzoneloven, bestemmelser om offentlighedens inddragelse og rammestyringsprincippet. (Engelstoft og Kristensen 2007, 342-343)

By- og landzoneloven stadfæster landbrugets dominans i det åbne land, da restriktive bestemmelser for landzonen kun tillader landbrugserhvervet (Engelstoft og Kristensen 2007, 345). Planlægning af det åbne land har indtil midten af 1970'erne været stærkt domineret af landbrugets interesser, hvor planlægningen skulle sikre muligheden for et rentabelt landbrug. Hertil anvendtes midler som dræning af vådområder, dyrkning af hede og genindvinding af moser. Det betød, at kun 9 % af Danmarks samlede areal stod tilbage som egentlig natur (Busck, et al. 2008, 4). Perioden efter 1970 er karakteriseret ved at velstandsstigninger sætter pres på naturressourcerne (Engelstoft og Kristensen 2007, 340). Byvækst blev set som en regulær trussel mod landbruget og dyrkbare arealer. Landbruget dominerede i så høj grad, at anden form for dyrkning af jorden, som f.eks. skovrejsning, var forbudt i henhold til landbrugsloven. (Engelstoft og Kristensen 2007, 345-346) Det ses altså, at landbruget har haft gunstige forhold, hvilket har medført dets dominans i det åbne land. Dette lægger et stort pres på de resterende interesser, og giver mindre plads til disse. I takt med at samfundet har ændret sig, og der skal skabes plads til rekreation, vil dette også mindske landbrugets dominans, men det bliver derfor nødvendigt at sikre de forskellige interesser i den fysiske planlægning. En fremtidig planlægning skal altså kunne håndtere en dialog mellem de forskellige interesser, som både tilgodeser landmanden og sikrer hans produktionsvilkår, men også øger muligheden for den rekreative oplevelse.

Naturbeskyttelse kom på dagsorden i 1917 (Naturstyrelsen [1] 2013), og er den primære årsag til, at der stadig findes naturområder i det åbne land. Naturfredningsloven fra 1937 betragtes som skelsættende. Med denne kom bestemmelserne om offentlighedens adgang til naturen, hvilket tog hensyn til beboernes rekreative behov. Danmarks Naturfredningsforening fik i samme omgang bemyndigelse til at rejse fredningssager og i 1989 kom naturgenopretningsfænomenet. (Engelstoft og Kristensen 2007, 346) Naturbeskyttelsesloven og naturgenopretning har sikret, at naturen i nogen grad blev bevaret i det åbne land, som i høj grad har været domineret af spændingerne mellem benyttelse og beskyttelse.

Da der ikke før har været tradition for at planlægge for det åbne land, der hovedsagligt har været præget af spændinger mellem erhverv og naturbeskyttelse, betyder det også, at der ikke nødvendigvis er udviklet nogen erfaringer for, hvordan der planlægges i det åbne land i forhold til brugen af naturen som et rekreativt element, der også skaber værdi for samfundet. Dette giver en udfordring i et urbaniseret samfund, og der lægges et nyt pres på det åbne land, der nu i højere grad ønskes inddraget til naturoplevelser og rekreative formål for at tilfredsstille moderne mennesker og deres behov i oplevelsessamfundet.

Nyere planlægning

I 1992 kom planloven, hvor alle tidligere love, der regulerede fysisk planlægning, blev samlet i en lov. Planloven byggede videre på rammestyringsprincippet og zoneinddelingen. Med planlovens vedtagelse skete der også et skifte i planlægningen, der ikke længere skulle være ligelig, men i stedet hensigtsmæssig. Dette skete, da der ikke var den samme vækst i samfundet mere. (Engelstoft og Kristensen 2007, 344) En udvikling skulle opnås gennem en mere strategisk tilgang til planlægning, med fokus på konkurrenceevnen i det globale perspektiv, hvilket blev kendetegnende for den planlægning der førtes gennem 90'erne. (Galland 2011, 1384-1388) I 2007 ændrede en strukturreform på strukturen for planlægningens instanser. Tidligere havde amtet ansvar for planlægning i det åbne land (Miljøministeriet [1] 2002), denne opgave overgik derefter til kommunerne (Naturstyrelsen [2]).

Den strategiske planlægning er kendetegnende for denne periode og Albrecht (2004) beskriver, at det ikke er muligt at give et klart bud på, hvad strategisk planlægning er, da den vil være forskellig i forskellige situationer. Han beskriver dog også, at: *"Strategic planning is selective and oriented to issues that really matter. As it is impossible to do everything that needs to be done, 'strategic' implies that some decisions and actions are considered more important than others and that much of the process lies in making the tough decisions about what is most important for the purpose of producing fair, structural response to problems, challenges, aspirations, and diversity."* (Albrechts 2004, 751-752) Han beskriver derudover, at: *"...strategic spatial planning is a public-sector-led process through which a vision, actions, and means for implementation are produced that shape and frame what a place is and may become."* (Albrechts 2004, 747) Strategier handler, ud over at navigere imellem mange forskellige interesser, også om at være katalysator for forandring. Strategier er en dynamisk og kreativ proces, som ikke nødvendigvis foregår stringent fra a til b. Der kan være nye påvirkninger, der gør, at der skal tages nye beslutninger om nye retninger. (Albrechts 2004, 752) Der er ikke én løsning på, hvordan strategisk planlægning skal udføres. Planlægning kan være påvirket af forskellige værdier, tilgange og processer, der hver især passer til forskellige situationer. Planlægningen skal tilpasses det resultat, der ønskes og de omstændigheder, der planlægges under. (Albrechts 2004, 743, 747-748)

I flere årtier har det været ønsket at øge kvaliteten af bymiljøer, hvilket planlæggerne efterhånden er blevet gode til. Nu skal fokus drejes, så planlæggere kan skabe god kvalitet i det åbne land (Primdahl 2013). Vores nuværende samfundsstruktur sætter pres på de resterende naturområder. Etableringen af nationalparker har været et forsøg på at bevare disse, og landområderne bliver en afspejling af byområdernes behov. (Engelstoft og Kristensen 2007, 348) Men der kan spørges, hvordan der så bør planlægges for byerne og det åbne land fremover, for at skabe en god synergi mellem disse.

Udfordringen i den fremtidige planlægning af det åbne land er ifølge Primdahl (2013) at håndtere arealkonflikter og sikre velfungerende og attraktive landskaber. Det betyder, at konflikter mellem forskellige interesser skal minimeres, og den fornemmeste opgave for kommunerne vil være at sørge for, at de rigtige områder udpeges til de rigtige formål, hvad enten det er i forbindelse med naturbeskyttelse eller særlig værdifuldt landbrugsjord. Samtidig skal der udvikles og skabes attraktive landskaber, her bliver det straks vanskeligere idet, der er flere hensyn, der skal afvejes. F.eks. er det ikke den samme fremgangsmåde der skal følges ved

en skovrejsning som ved en jordfordeling. Primdahl peger på, at der mangler *”proces- og løsningserfaringer”* (Primdahl 2013), og at planlovens bestemmelser om lokalplaner ikke kan understøtte planlægning for landbrug eller åbent land. (Primdahl 2013)

Der er sket en urbanisering, og planlægning har taget højde for det i byerne, men urbaniseringen har også haft konsekvenser for det åbne land. Urbaniseringen har medført et nyt behov for brugen af det åbne land til rekreative faciliteter. Derfor kan det antages, at det er vigtigt, at vi også bliver gode til at planlægge for det åbne land. Der skal findes en måde at tage hånd om de mange forskellige og nye interesser, der lægger et pres på det åbne land. Det er derfor interessant at undersøge, om det nuværende system kan være tilstrækkelig i forhold til den nye samfundsstruktur. Derfor vil der i det næste afsnit, blive set på, hvordan det nuværende plansystem, som har relation til det åbne land, er indrettet.

3.2.2. Lovmæssige rammer for planlægning i det åbne land

At planlægge handler om at tage hånd om, hvordan en given udvikling skal foregå. Dette sker gennem forskellige handlinger, planer og strategier. Hvordan der handles bedst muligt afhænger af situationen og af de muligheder lovgivning og praksis for tidsperioden sætter. Derfor vil der blive set på, hvordan det formelle plansystem ser ud i dag, og hvordan det er gearret til den nye situation i samfundet. Med plansystemet tænkes der på de formelle lovmæssige rammer, der findes for planlægning i forskellige lovgivninger. Der ses på, hvordan plansystemet i dag giver mulighed for at agere i forhold til planlægningen af rekreative projekter i det åbne land, og om det evt. sætter nogle begrænsninger. Dette skal vise, hvor åbne eller lukkede rammer den eksisterende lovgivning giver for projekter i det åbne land.

Lovfæstede planlægningsværktøjer

I det åbne land findes flere forskellige interesser, som beskyttes og reguleres gennem lovgivning. Et af de traditionelle foretagender i det åbne land er landbrug, men derudover findes også forskellige offentlige attraktioner, som f.eks. kulturhistorie, landskab og forskellige rekreative muligheder. Planlægning i det åbne land reguleres gennem forskellige lovgivninger, bl.a. planloven, naturbeskyttelsesloven, skovloven og landbrugsloven. Noget af det, der reguleres i det åbne land, er kystnærhedszonen, landskabsinteresser, landzonen, vindmøller, sommerhuse, golfbaner, bygge- og beskyttelseslinjer og reklamer i det åbne land. (Naturstyrelsen [3] 2014)

Planloven

Planloven regulerer, hvad der gælder for lokalplanlægning og landzonetilladelser, der har betydning for, hvad der må ske i det åbne land. Den regulerer endvidere de muligheder som staten, regionerne og kommunerne har for at præge den fysiske planlægning gennem planer på forskellige niveauer. (Miljøministeriet [2] 2007) Som et supplement har kommunerne mulighed for at udarbejde politikker for forskellige områder.

Når kommunerne udarbejder kommuneplaner, skal den indeholde en hovedstruktur *”som angiver de overordnede mål for udviklingen og arealanvendelsen i kommunen”* jf. planlovens § 11 stk. 2 nr. 1. Kommunerne har i kommuneplanen ansvar for at udpege landskabelige bevaringsinteresser og værdier, som måtte være i kommunen. Kommunerne kan bruge, og opfordres til at anvende landskabskaraktermetoden, som metode til deres landskabsanalyse. Her kortlægges og værdisættes de oplevelsesrige og karakteristiske træk i landskabet.

Landskabsanalysen er et vigtigt fundament for planlægningen i det åbne land. (Naturstyrelsen [4] 2014)

De områder, der er placeret i landzone, skal som udgangspunkt holdes fri for bebyggelse, med mindre det er nødvendigt for skovbrug, fiskeri eller driften af et landbrug. Dette er bl.a. for at sikre, at der ikke opstår spredte anlæg eller bebyggelse i det åbne land, samt at byudvikling sker, hvor det er muliggjort gennem kommune- og lokalplanlægning. Hvis der skal opføres ny bebyggelse, ændres i anvendelsen eller gennemføres udstykninger i landzone kræves der som udgangspunkt en landzonetilladelse, som kommunalbestyrelsen giver. Dog skal naboer have mulighed for at blive hørt i sådanne sager. Det er dog ikke nødvendigt at få en landzonetilladelse, hvis det gælder bygninger, der skal bruges i forbindelse med et landbrug, og de opføres tæt på eksisterende bygninger. (Naturstyrelsen [5] 2012)

Det er muligt, at lade en lokalplan erstatte landzonetilladelsen. Der kan altså i nogle tilfælde laves en lokalplan i landzone, det kan f.eks. ske i det tilfælde, hvor lokalplanen skal regulere større anlæg i det åbne land, som f.eks. en golfbane, vindmøller eller en offentlig badestrand med parkering. Derudover kan det også være relevant at lave en lokalplan for et område i landzone, når det drejer sig om anlæg i forbindelse med en landsby, hvor der ikke som sådan skal være mulighed for byudvikling, f.eks. ved vejanlæg. Hvis der udarbejdes en lokalplan i landzone, skal det helt præcist beskrives, hvilke tilladelser der gives, som det også skal gøres, når der gives landzonetilladelse. (By- og landskabsstyrelsen 2009, 41-42)

Selvom det i nogle tilfælde er muligt at vælge mellem en landzonetilladelse og lokalplan, når der skal opføres ny bebyggelse eller ændres anvendelse af noget i landzone, så er der forskel på en landzonetilladelse og en lokalplan, samt hvad der kan gøres gældende i de to. En af forskellene er tiden, det tager at få en tilladelse gennemført. Det tager ofte længere tid at få gennemført en lokalplan, da den er politisk vedtaget, mens en landzonetilladelse er en administrativ foranstaltning. Et andet punkt, hvor landzonetilladelse adskiller sig fra en tilladelse igennem en lokalplan, er ved høring af naboer. I begge tilfælde kræves en høringsproces i lokalområdet. Høringen forud for en lokalplan har en vejledende funktion, mens høringen for en landzonetilladelse har en opsættende virkning for projektet. (Fremtidens Herregård) Som udgangspunkt kræves en landzonetilladelse ved "*... enhver forandring i de bestående fysiske forhold*" i landzone (Anker 2013, 557), kan en lokalplan anvendes til at lave mange andre bestemmelser. Dette omfatter f.eks. tilfælde med større udstykninger. I sådanne tilfælde kan det være mest hensigtsmæssigt, at arealet endvidere overføres fra landzone til byzone. (Anker 2013, 180, 345)

Planloven forhindrer ikke planlægning i det åbne land, men gør det ikke klart, hvordan denne planlægning skal ske. Der kan stilles spørgsmålstejn ved, hvorfor planloven ikke regulerer for mere helhedsorienteret planlægning i det åbne land, og hvorfor den ikke skaber nogle formelle rammer for øget regulering. Med gennemført planlægning i byerne, og når grænsen mellem by og land kun er en fysisk grænse, kan det undre, at der ikke er mere fysisk planlægning i det åbne land.

3.2.3. Finansiering

En forudsætning for at lave projekter i det åbne land er finansiering. Denne kommer ofte fra puljer og fonde, som efterhånden anerkender den forpligtigelse og medvirken, de har til at skabe

udvikling af samfundet indenfor en række områder, som hver fond selv definerer (Danske fonde og fondspraksis [1]). Fonde agerer som uafhængige aktører, og har dermed mulighed for at fremme udvikling i en givet retning, indenfor deres individuelle områder (Danske fonde og fondspraksis [2]).

Når projekter støttes af fonde, skal ansøgerne gøre sig det klart, at det også betyder, at de skal følge den ansøgte fonds regler om, hvordan det ansøgte beløb udbetales. Der kan forekomme ændringer af beløbets størrelse, hvis projektet ikke lever op til projektbeskrivelsen eller projektet ændres væsentligt. (Aalborg Kommune [1] 2009, 15-19)

3.2.4. Planlægningstendenser i dag

Urbaniseringen har medført, at der bor langt flere mennesker i byerne end tidligere. Derudover er planlægningen skiftet fra at handle om fysisk vækst til i højere grad at foregå strategisk, hvor formålet er at planlægge mere hensigtsmæssigt. Dette afsnit forklarer, hvordan tendenserne for planlægning er i dag, for at imødekomme denne forandring. Som beskrevet i afsnit 3.1, så er verden blevet mere relationel og mennesker indgår i en lang række netværk. Dette afsnit beskriver endvidere, hvordan det er muligt at forholde sig til det i en planlægningssituation. Der vil blive set på, hvordan der i dag er et stigende fokus på stedspotentialer, og hvordan netværk har en stadig større betydning for planlægningen.

De planlægningstendenser, der findes i dag, afspejles i de nuværende planer på statsligt niveau i Danmark. Derfor vil der blive set på de statslige planer og initiativer i Landsplanredegørelse 2013 "Grøn omstilling – nye muligheder for Danmark" og Natur-og Landbrugskommissionens rapport fra 2013 "Natur og Landbrug – en ny start", som indeholder 44 anbefalinger om bæredygtig vækst og udvikling i det danske landbrug. Det undersøges, hvad de siger om by-landintegrationen, og hvordan det åbne land skal udvikle sig. Dette vil blive sammenholdt med de nuværende planlægningstendenser for at undersøge, hvordan de er afspejlet i den statslige planlægning. Der vil herudover blive set på, hvordan de statslige planer udtrykker en bevidsthed om en relationel verden. Der vil blive lagt vægt på teorier om relationer og netværk og derudover, hvordan stedspotentialer spiller en vigtig rolle i den fysiske planlægning.

Statslige planer og initiativer

Landsplanredegørelsen fra 2013 har et fokus på det åbne land og på rekreative oplevelser. Særlig relevant for dette projekt er regeringens fokus på "*de stedsbundne kvaliteter i de mindre samfund*" (Miljøministeriet [3] 2013, 2) og udvikling af "*natur og landskab i kystnære områder*" (Miljøministeriet [3] 2013, 2). Landsplanredegørelsen påpeger også, at der er flere interesser at varetage i det åbne land, bl.a. de rekreative oplevelser, som naturen byder på, herunder skal det offentliges adgang til naturen sikres for både beboere og turister. Stedspotentialer er også nævnt som nøgleordet for udvikling af både kystnære områder, men også værdifulde landskaber. Der skal i den forbindelse planlægges for et mere sammenhængende naturlandskab og dermed udpeges potentielt værdifulde landskaber. Her påpeges også den værdi, som landskabet og kysten har for turismen og andre rekreative formål. I landsplanredegørelsen nævnes Natur- og Landbrugskommissionens 44 anbefalinger også som grundlag for en fremtidig politik på området. Her bliver statens samarbejde med kommuner og interesseorganisationer essentiel for en implementering af punkterne. (Miljøministeriet [3] 2013, 18-19) Generelt gælder

for de 44 anbefalinger, at der skal være en hensyntagen til benyttelsen og beskyttelsen af naturen (Miljøministeriet [3] 2013, 66).

Det er ifølge Landplanredegørelsen 2013 vigtigt, at byerne fungerer godt, hvilket bl.a. skal ske gennem adgang til rekreative områder. Byerne skal give mulighed for at leve et sundt liv ved at tilbyde *"... åbne, grønne områder, nye blå initiativer, nye oplevelser og friluft aktiviteter..."* (Miljøministeriet [3] 2013, 48). Der peges på, at det kan være en faktor, der kan medvirke til at give Danmark en global førerposition, da sunde byer kan tiltrække virksomheder og arbejdskraft. (Miljøministeriet [3] 2013, 48) Forstæderne nævnes som værende de områder, der giver en rigtig god adgang til grønne områder, oplevelser og friluftsliv. Forstæderne udgør en stor del af byernes volumen, og derfor er det vigtigt at have fokus på dem i planlægningen. (Miljøministeriet [3] 2013, 52)

I Natur- og landbrugskommissionens rapport "Natur og Landbrug – en ny start" findes en række anbefalinger, hvortil der findes forslag til handlinger, der kan være med til at styrke den fremtidige udvikling af natur og landbrug. Rapporten skal bidrage til en grøn omstilling af dansk landbrug, og til at naturen i Danmark styrkes gennem en helhedsorienteret strategi (Natur- og Landbrugskommissionen 2013, 17). Rapporten peger på, at det bør undersøges og vurderes, hvorvidt der er et behov for en forbedring af rammerne for at udvikle lokale natur- og landskabsplaner (Natur- og Landbrugskommissionen 2013, 60-62). Derudover peger den på, at der skal skabes et nationalt naturnetværk, og at natur og landbrug skal indgå som ligeværdige hensyn i det åbne land. Det ønskes, at et nationalt naturnetværk skal kortlægges, så der i den fysiske planlægning kan tages bedre hensyn til naturen. (Natur- og Landbrugskommissionen 2013, 11) *"Planlægningen kan gennemføres ved, at der på nationalt niveau i samarbejde med kommunerne og med inddragelse af forskningsinstitutioner, interesseorganisationer og lodsejerinteresser m.fl. udarbejdes et nationalt naturnetværk. Det nationale naturnetværk skal efterfølgende indgå i grundlaget for kommuneplanlægningen."* (Natur- og Landbrugskommissionen 2013, 25).

Det kan diskuteres, hvordan de danske planer for udvikling kan bruges til at skabe større synergi mellem byen og det åbne land, samt sikre en hensigtsmæssig planlægning herfor. Der kan stilles spørgsmålstejn ved, om det er nok, at der kun er disse planer, hvorvidt de fungerer efter hensigten og om de reelt bliver ført ud i virkeligheden. Der kan argumenteres for, at landsplanredegørelsen har mange gode hensigter, men ofte bliver for ukonkret. Det kan være svært at gennemskue, hvem der har ansvaret for at få de forskellige gode hensigter gennemført. Derved er det svært at følge op og sikre den optimale udvikling.

Stedspotentialer i planlægningen

Verden er en usikker størrelse, og det er derfor svært at sige, hvordan man skal planlægge. Der er meget, der kan påvirke et projekt. Planlægning har ændret sig til i høj grad at foregå strategisk, fordi det ikke er muligt at gøre alting og slet ikke på samme tid. Dette betyder, at det er vigtigt at fokusere på de steder og emner, der gavner området eller kommunen bedst. Derfor skal der planlægges for de steder, der har det største potentiale. Det er derfor vigtigt at vide, hvad der har betydning for et sted, og hvad der udgør et stedspotentiale.

Et sted udgøres af de betydninger og værdier, som mennesker tillægger det. Et sted er derfor ikke blot et fysisk sted. Et steds eksistens handler om den måde vi bruger det. (Healey 2010, 33)

Et sted kan ikke alene forstås som bare ét sted, der relaterer sig til naboområdet i et endimensionelt hierarki af tilhørsforhold. Derfor er det centralt, at fokusere på de enkelte nøglekvaliteter, som et sted indeholder. For at det er muligt, skal der være et grundigt kendskab til det netværk, som stedet indgår i, og det er derfor nødvendigt at planlæggere kan have meget viden i spil. Derfor er mangfoldighed også et vigtigt element i planlægningen af steder. Det er vigtigt at have al viden i spil og ikke have tendens til at falde tilbage på enkelte emner eller de emner, der skærer stærkest igennem. Planlægning foregår i en dynamisk verden, og det er derfor nødvendigt at have fokus på stedet og dets dynamikker. At forstå stedet som en lille del af et større netværk sætter nye krav til de formelle strukturer, som staten hidtil har opereret under. (Healey 2007, 267-269) Blot det at sætte fokus på et sted og dets relationer kan medføre bevidsthed om nye relationer og muligheder (Healey 2007, 271).

I Landsplanredegørelsen fra 2013 er der et fokus på stedspotentialer. Her beskrives, at stedbundne potentialer er en forudsætning for udvikling i landdistrikterne. Kommunerne skal derfor tage stilling til og prioritere, hvilke områder de ønsker at fokusere på i udviklingen indenfor bl.a. turisme, landbrug og rekreation. Det er altså nødvendigt at se på landdistrikterne med andre øjne end blot de landbrugsmæssige. Det påpeges, at aktive ferier er en tendens, der med fordel kan udnyttes til at skabe udvikling i landdistriktet. (Miljøministeriet [3] 2013, 65) Det er derfor blevet et fokus, at steder skal prioriteres på baggrund af deres potentialer. Det sætter store krav til, hvordan de potentialer vurderes. Som beskrevet, gør Healey det klart, at steders potentialer afhænger af, hvem der bruger stedet. De potentialer, der skal blive de afgørende, skal derfor være dem, der er mest repræsentative for befolkningen, men hvordan vurderes dette? Er der nogen potentialer, der har større sandsynlighed for at blive prioriteret? Dette er svære spørgsmål at besvare, men det giver et perspektiv på den problemstilling, at der er mange faktorer, der påvirker, hvordan et stedspotentiale findes.

For at imødegå den tendens, at der er sket en urbanisering, tager Landsplanredegørelsen 2013 på flere punkter stilling til, hvordan regeringen i den henseende ser en fremtidig planlægning for landdistrikterne og det åbne land. Landplanredegørelsen nævner i forventningerne til kommunernes planlægning den mulighed de har for *"... at udarbejde en strategi for bevaring og udvikling af stedbundne potentialer..."* og at *"... udarbejde en helhedsplan for de fysiske strukturer, der er nødvendige for udnyttelsen af potentialerne..."* (Natur- og Landbrugskommissionen 2013, 65). Det bliver altså planer, der ikke er juridisk bindende. Kommunerne skal samtidig overveje, hvilken funktion de ønsker, at landdistrikterne skal spille i kommunen (Miljøministeriet [3] 2013, 15-17). Det er interessant at se, at naturen er et af de stedbundne potentialer, der ønskes et større fokus på i landdistriktet. Det er muligt, at naturen som et stedspotentiale kan skabe vækst ved at styrke turismen i naturen. Når steder udvikles på baggrund af den brede befolknings ønsker til brugen, så vil det med stor sandsynlighed tiltrække mange, heriblandt turister.

Netværk og samarbejde

I afsnit 3.1.1 om urbanisering blev det påpeget, at byen i dag skal forstås som en samling af forskellige netværk. Derfor er det relevant at undersøge, hvad de netværk betyder for den fysiske planlægning. Når der planlægges for et samfund præget af netværk, stiller det krav om kendskab til dem, og hvordan de kan udnyttes til forskellige gavnlige samarbejder med interessenter i et givent projekt.

Planlægningstendensen i dag handler om en ny forståelse for byen. Byen, som før var forstået som et fysisk sted, handler i dag om, at det er et sted, der består af en samling af forskellige netværk (Healey 2007, 1-5). Denne forståelse er udviklet til, at disse netværk rækker langt ud over byens grænser, og at de netværk, hver af byens indbyggere indgår i, er forskellige og rækker forskellige steder hen (Healey 2007, 1-5). Man kan derfor ikke kun forholde sig til byens fysiske grænser, når der tales om byen. Det kan derfor være relevant at forholde sig til begrebet by-regioner (bylandskaber), som også er beskrevet i afsnit 3.1.1, der bedre kan dække over den udbredelse en by kan have, og byen er derved ikke nødvendigvis begrænset af de traditionelle bygrænser (Healey 2007, 7, 13).

Healey (2007) beskriver også, hvordan tidligere planlægning handlede om, at byer var centrum for deres opland. Heri var et steds påvirkning større jo tættere det var på byen. Dette har ændret sig til, at der i dag er en ny relationel geografi, som erkender, at forskellige steder har forskellige knudepunkter og forbindelser. Netværkene beskrives som værende *"...complex constructions created by the interaction of actors in multiple networks who invest in material projects and who give meaning to qualities of places. These webs of relations escape analytical attempts to 'bound them'."* (Healey 2007, 2). Dette får også den konsekvens, at udviklingen af nye områder sjældent kan planlægges fra start til slut i en lineær proces. Der er for mange anvendelser, der ikke kan forudsiges, og kan få indflydelse. Derudover kan det være svært at udpege, hvilke områder der er de primære i en planlægningssammenhæng, da forskellige områder har deres forskellige styrker alt afhængig af, hvilket emne der arbejdes med.

For at planlægge for disse komplekse netværk anvendes strategier, som et forsøg på at finde vej gennem kompleksiteten i det urbane liv, hvor mange interesser og mennesker skal deles om den samme plads. Der kan ikke længere blot tages hånd om de fysiske strukturer, men der skal tages hensyn til *"...the interplay of economic, socio-cultural, environmental and political/administrative dynamics..."* (Healey 2007, 3). Dette betyder at planlæggere, ud over at planlægge for stedet, skal tænke en lang række andre hensyn ind i planlægningen og derved række ind i andre sektorer og organisationer. Det har været løst ved enten partnerskaber med andre interesser eller gennem en decentralisering af magten. Generelt ses en udvikling mod fokus på stedet, og der kan stilles spørgsmålstegn ved den måde, der er organiseret på i sektorer. Det er relevant at komme væk fra silo-mentaliteten, som når en kommune f.eks. er delt ind i forskellige sektorer, da flere politikområder har stor betydning for stedet og dets relationer. Det er dog en udfordrende opgave at finde ud af, hvilke interesser der er relevante for stedet. (Healey 2007, 3-5)

Det er en stor udfordring at finde ud af, hvordan et område styres, når det består af komplekse netværk, der kan være svære at få identificeret. Derfor er der en konstant søgen efter den 'rigtige' metode til planlægningen. Det er ikke muligt at generalisere og derved finde én bestemt tilgang, der virker i alle tilfælde (Healey 2007, 172).

Ses der på den nyeste landsplanredegørelse fra 2013 er der sat fokus på det potentiale, der ligger i et samarbejde mellem kommunerne. Her er det nævnt i miljøministerens forord, at samarbejdet mellem kommunerne er en forudsætning for, at der kan skabes vækst i Danmark med den mindste anvendelse af ressourcer. Det er samtidig et ønske, at kommunerne ikke betragter hinanden som konkurrenter, men i stedet indser, at de står stærkere sammen om at

nå de mål, der sættes af staten for fysisk planlægning. (Miljøministeriet [3] 2013, 2) Regeringen mener, at *"...brede samarbejder mellem kommuner, regioner og interessenter kan bruges til at fremme en udvikling."* (Miljøministeriet [3] 2013, 5). Derudover vil regeringen gerne *"...at der i det nordiske samarbejde sættes fokus på den fysiske planlægnings bidrag til at styrke de store byers placering i de internationale netværk, og at der sættes fokus på muligheden for at styrke en overførsel af viden."* (Natur- og Landbrugskommissionen 2013, 6).

Når der lægges op til, at der skal være et samarbejde mellem kommunerne, lægges der samtidigt op til at kommunerne skal indgå i forskellige netværk og relationer. Det kan gøre det svært at vide, hvem der har ansvaret for de forskellige opgaver. Samtidigt kan der til et samarbejde være flere interessenter end blot kommunerne, og hvordan håndteres det? Hvem har så ansvaret for, at holde det samlede overblik over en opgave og at få samlet al relevant viden?

Planlovsreformen i 1970'erne medførte, som beskrevet i afsnit 3.2.1, at offentligheden skulle høres i forbindelse med planlægningen. Dette har medført et stigende antal interesser i forskellige planlægningsssammenhænge, der skal tages hensyn til. Der bliver dermed lagt op til, at planlægning skal være en mere fælles opgave. Det betyder også, at planlægningen ikke længere kan opfattes som en lineær proces, da forskellige interessenter pludseligt kan ændre retningen for et projekt. Når kommunen samarbejder og forskellige interesser inddrages bliver der rakt ud i forskellige netværk. Der kan stilles spørgsmålstejn ved, hvordan det sikres, at de rette interesser i netværket bliver inddraget i planlægningsprocessen.

3.3. Opsamling og problemformulering

Det danske samfund har gennemgået en fysisk-geografisk forandring kaldet urbanisering. Det moderne samfund er markant forskellig fra det præmoderne samfund. Det moderne samfund er beskrevet med ord som mangfoldigt, global afhængighed og tætbeholdet. Det betyder, at størstedelen af landets befolkning nu bor i byerne eller lever et byliv på landet, og dermed er der sket ændringer i levemåden. Vi lever i højere grad i relationer mellem netværk, og vi færdes i det, der kan kaldes et bylandskab. Bylandskabet skal forstås som relationer mellem forskellige funktioner, der spiller sammen, og skaber et samfund, der er bundet sammen af netværk på kryds og tværs af regioner og administrative grænser. Det betyder også, at det bliver svært at indkapsle byfunktionerne i byerne, og der kan argumenteres for, at der også findes byfunktioner i det åbne land.

En central del af det moderne samfund er oplevelsen, derfor betegnes det moderne samfund også som oplevelsessamfundet, hvor oplevelsen er i centrum. Vi mennesker opsøger oplevelsen i alle dens afskygninger og i de mindste handlinger, både i supermarkedet, i fritidsaktiviteten og på ferien. Betyder det at samfundet skal indrettes, så der skabes plads til oplevelserne? Skal der planlægges for oplevelsesmiljøer af forskellig art, der henvender sig til forskellige målgrupper? Turisme er også et incitament for at skabe oplevelsen, og i Danmark er det åbne land et godt bud på et område, hvor der kan skabes flere kvalitative oplevelser. Der er flere gode grunde til at skabe oplevelsen i naturen, bl.a. påvirker den det enkelte individ på en unik måde, så det opnår en rekreativ kapital, som ikke kan opnås andre steder. De rekreative områder er ofte betragtet som en serviceydelse i tråd med veje og folkeskoler, men kan der i fremtiden være potentiale i også at se dem som vækstskebnende fænomener?

Det handler i bund og grund om at finde ud af, hvilke funktioner det åbne land skal levere til bysamfundet, som er blevet udviklet til at være det primære og vækstdynamoen i vores samfund. Det åbne land kan ses i en bredere sammenhæng, selvom det i fremtiden vil stå i skyggen i byen. Det urbane og rurale er i relation til hinanden på flere punkter, hvor det rurale får en særlig karakter, når det bl.a. handler om at tilbyde natur, afkobling fra hverdagen, fritidsaktiviteter og rekreative oplevelser. Det rurale er også i relation til det urbane på andre punkter, bl.a. i form af et ressourcemeråde til deponering, forsyning og infrastruktur. Relationerne er vigtige at forstå for at skabe den rette planlægning. Rurale områder skal ikke være forbeholdne overfor at relatere sig til det urbane, for det er i relationen potentialet opstår. Et potentiale der kan fremme både lokalsamfundet, vækst og faktorer, der er væsentlige for samfundet, bl.a. den rekreative kapital. Der er argumenter for at planlægge for det åbne land, men giver det mening? En planlægning af det åbne land skal kunne håndtere den interessekonflikt, der kan opstå mellem brugerne af det åbne land og sikre plads til alle, men hvordan sker det? En fremtidig planlægning skal altså kunne håndtere en dialog mellem de forskellige interesser, som både tilgodeser landmanden og sikrer hans produktionsvilkår, men også øger muligheden for den rekreative oplevelse.

Der findes ikke de samme lovbundne rammer til at sikre planlægningen af det åbne land, som der gør for byerne. Det stiller krav til planlæggerne. Der har heller ikke været samme tradition for at planlægge lige så gennemført for det åbne land som for byerne. Det åbne land har været præget af spændinger mellem fødevareerhvervet og miljø- og naturbeskyttelse. Det har betydet, at der ikke nødvendigvis er udviklet nogen erfaringer for, hvordan der planlægges for det åbne land som et rekreativt element, der også skaber værdi for samfundet. Urbaniseringen har medført et yderligere pres på det åbne land, fordi der skal skabes rekreative miljøer for at tilfredsstille de moderne mennesker og deres behov i oplevelsessamfundet.

Når netværk og relationer karakteriserer levemåden, bør plansystemet tage dette i betragtning. Det er et centralt punkt, som bliver berørt i den nye landsplanredegørelse. Kommunerne skal i højere grad forsøge at samarbejde, og ikke betragte hinanden som konkurrenter. Når der lægges op til et samarbejde mellem kommunerne, lægges der samtidigt op til, at kommunerne skal indgå i forskellige netværk og relationer. Det medfører dog ikke en gylden løsning på alle problemer og sikrer den fremtidige planlægning. Når funktionerne blandes sammen, kan det gøre det svært at vide, hvem der har ansvaret for de forskellige opgaver, og der skal derved gøres mere ud af oplysning. Samtidigt kan der i et samarbejde være involveret flere interessenter end blot kommunerne, og det skal også håndteres.

Helt konkret handler det om at finde ud af, hvilken funktion det åbne land skal spille for at være med til at sikre en udvikling i det åbne land som supplement til byen. Det bliver aktuelt at finde relationer mellem steder, der er væsentlige, når individet er præget af en søgen efter oplevelsen. Oplevelsen kan i høj grad skabes i det åbne land med gevinst for både individ og samfund, da den rekreative kapital bliver opnået.

Projektet har indtil nu været koncentreret om at redegøre for tendenser i samfundsudviklingen og den medfølgende fysiske planlægning, for at give en forståelse for, hvilket udgangspunkt en planlægning i det åbne land må have, herunder hvilke udfordringer og muligheder der er forbundet hermed. Projektet har fra start været afgrænset til rekreative projekter i åbent land,

og derfor vil det videre arbejde blive centreret omkring, hvordan der rent praktisk planlægges for rekreative projekter i det åbne land. Foranalysen har givet anledning til følgende problemformulering.

Problemformulering

Det moderne menneske lever i forskellige netværk på tværs af administrative grænser og i et samfund, hvor den geografiske struktur er karakteriseret ved et bylandskab, der bæres af relationer mellem steder. Det åbne land inddrages i dette bylandskab og bidrager med serviceydelser og oplevelser, men der er potentiale til at videreudvikle dette i et mere økonomisk og vækstmæssigt perspektiv. Den formelle planlægning sætter dog ikke rammer for det, og alligevel bliver der anlagt rekreative faciliteter til gavn for alle i det åbne land, men hvordan er det sket? Hvilken proces er forløbet, hvem har taget initiativet til disse projekter og hvordan bør det åbne land planlægges i en by og landrelation?

Der benyttes en række underspørgsmål til at uddybe, hvilke områder der konkret arbejdes videre med. Underspørgsmålene lyder:

- Når det er aktuelt at tale om planlægning i det åbne land, må der også være nogen, der har interesse i og ser en mulighed for det, også i perspektiv af oplevelsesøkonomien og den rekreative kapital. Hvem tager initiativet til, er ansvarlig for og har interesse i gennemførelsen af rekreative projekter i det åbne land?
- Der findes ikke planværktøjer funderet i lovgivningen til at sikre planlægning i det åbne land, men hvilken planlægningstilgang er der så anlagt, og skaber det nogle udfordringer? Hvilke planlægningsværktøjer har været nødvendige at udvikle for at håndtere planlægningen i det åbne land?
- Netværkene bliver en central del af menneskenes hverdag, når man færdes på tværs af administrative grænser, og man relaterer sig til forskellige steder i forskellige situationer. Bliver samarbejde derfor en væsentlig faktor i planlægningen? Hvilke muligheder og udfordringer har indflydelse på samarbejdet og de resultater, der opnås?
- By og landrelationen er vigtig for at forstå, hvilken funktion det åbne land skal spille for byen. Skal relationen mellem by og land derfor tænkes bedre ind i planlægningen af det åbne land, så den rekreative kapital er lettere tilgængelig for både lokale, byboere og turister?
- Der er mange aktører, der har interesse i det åbne land, bl.a. landbrug, skovbrug, samt miljø- og naturinteresser, derfor bør interessekonflikten også håndteres, diskuteres og imødegås i planlægningen af det åbne land. Hvordan skal dette ske?

Disse underspørgsmål danner baggrund for besvarelsen af problemformuleringen. Inden dette kan ske, beskrives en række planteorier, der giver en indgangsvinkel til at analysere planlægning af rekreative faciliteter nærmere. Yderligere præsenteres metoden for resten af projektet.

TEORI OG METODE

Nærværende kapitel indeholder planlægnings teorier og metode.

4. PLANLÆGNINGSTEORIER

I foranalysen blev det undersøgt, hvordan udviklingen i det åbne land er foregået både i forhold til samfundsudviklingen og den fysiske planlægnings udvikling. På baggrund af problemformuleringen undersøges det, hvordan planlægningen rent faktisk foregår i det åbne land i dag. I foranalysen blev det desuden påvist, at der er kommet et øget fokus på stedspotentialer, at mennesker i højere grad lever et urbaniseret liv, og at de lever i netværk på tværs af områder. Det er derfor interessant at se nærmere på, hvordan disse tendenser ifølge teorierne bør håndteres i den fysiske planlægning. Derfor vil der i dette kapitel blive gennemgået nogle teorier for, hvilken betydning disse stedspotentialer og netværk har for planlægningen af det åbne land, og hvordan planlægning kan tilgås ved hjælp af samarbejde på tværs gennem kollaborativ og deliberativ planlægning. Teorierne kan være med til at påpege, hvilke processer der har været, og hvad der evt. kan gøres bedre i planlægningen.

4.1. Stedspotentialer

Regeringens udspil i Landsplanredegørelsen 2013 har, jf. afsnit 3.2.4, lagt op til, at der skal fokuseres på stedspotentialer i planlægningen af landdistriktet. Hvordan man kan forholde sig til disse stedspotentialer, og hvad de betyder for den fysiske planlægning, vil blive gennemgået i dette afsnit.

Stedspotentialerne har betydning for den måde by og land relaterer sig til hinanden på, og ifølge Painter også de funktioner de skal opfylde. Stedspotentialerne i det åbne land har derudover stor betydning for den rekreative kapital, der kan opnås. I afsnit 3.2.4 blev det tydeligt, at et sted ikke kun handler om stedet, men også om hvordan vi bruger det. Forskellige personer bruger steder forskelligt, og det kan derfor være relevant at fokusere på, hvad nøgleværdierne for stedet er. Et sted er der, hvor vi stopper op og oplever det, og det er et af knudepunkterne i vores liv. (Healey 2010, 34) Dette samspil beskriver Healey, som værende dynamisk og uforudsigeligt, da mennesker knyttes forskelligt til steder. Hun forklarer, at *"place qualities are generated and maintained by complex inter-relationships between people in diverse social worlds, which potentially connect them to all kinds of other places and times in dynamic and unpredictable ways."* (Healey 2010, 35). Når der er så mange værdier tilknyttet et sted, er det vigtigt med en holistisk tilgang til planlægning, da mange interessenter kan have interesse i det samme sted. Ved planlægning må der tages udgangspunkt i stedet og dets relationer. Healey beskriver, hvordan udfordringer i dag handler om at gøre stedet beboeligt, bæredygtigt og tilgængeligt. (Healey 2010, 23)

Alle mennesker har hver deres præferencer og forventninger til stedet, og vil få noget forskelligt ud af oplevelsen på stedet. Det skaber en række spændinger, da forskellige mennesker har forskellige forhold til forskellige steder. (Healey 2010, 31) Når der skal planlægges for et sted, vil det derfor altid være et valg mellem forskellige interesser og værdier. Når kommunen planlægger et projekt, vil det altid være på bekostning af nogles interesser. Det er vigtigt, at finde frem til de værdier, som er mest repræsentative og finde frem til, hvor de største konflikter, der bør tages hånd om, ligger. (Healey 2010, 32)

Dette giver anledning til at undersøge, hvem der bruger rekreative projekter i det åbne land, og hvordan planlæggerne inddrager interesser, når der planlægges for et specifikt sted. Det kan være vigtigt for et projekts succes, at de rigtige interesser er blevet inddraget, så stedet er blevet

udviklet til de forventninger, der ligger hos dem, der bruger stedet. Det er derfor også relevant at undersøge, hvilken overordnet tilgang der har været til planlægningen. Er der søgt mod at skabe et lokalt forankret projekt?

4.2. Netværk

Bylandskabet udgør en samling af netværk. I dette projekt ses der på planlægning af rekreative projekter. Men hvordan planlægges der for disse i et samfund, som i stigende grad er præget af en urbanisering, og af mennesker, der lever i netværk. Spørgsmålet er også, hvordan kommunen kan samarbejde med andre aktører i et netværksbaseret samfund. Det vil der blive set på gennem dette afsnit.

I afsnit 3.1.1 blev det beskrevet, at byen og dennes stedsrelationer, som indeholder en samling af netværk, nærmere kan beskrives som et bylandskab. Healey (2007) anvender begrebet by-regioner, til at definere omfanget af en by, der derved både består af byen og oplandet. Når byer har nye og mere udviskede grænser kan det stille krav til styringen og planlægningen. Der ligger en udfordring i at udvikle de traditionelle institutioner, staten og kommunerne, til at indeholde mere alsidige governance-tilgange til udviklingen af planlægningsstrategier. Healey peger på, at kommuner kan være for små og staten for stor til at håndtere de mange forskellige interaktioner mellem forskellige netværk og relationer i planlægningen. (Healey 2007, 7-8)

Planlæggere skal ifølge Healey være klar på at have fokus på nøgleverdier og arbejde mangfoldigt, dvs. være klar på de forandringer der kan komme. Healey beskriver, at planlæggere skal være opmærksomme på, at det ikke handler om at levere en bestemt service, men det handler om at se planlægningen i et bredt perspektiv. *"It demands a viewpoint different from that of the delivery of individual services organised through vertically structured policy communities revolving around the nation state, or large regions in federal states. Instead, it requires perceiving an urban area from the viewpoint of the lived experiences of citizens and businesses, in daily, weekly, yearly and intergenerational timespans. At the same time, it emphasises awareness of the multiple connectivities of people and firms in urban areas with all kinds of other people, in other places, now, in the past and in the future."* (Healey 2007, 268). En sådan planlægning kan ikke nødvendigvis udfoldes i formaliserede strategier og planer. Det handler i stedet for om at have fokus og opmærksomhed på stedet på tværs af forskellige governance-arenaer. (Healey 2007, 268)

Det kan være relevant at se på, hvordan planlægningen af rekreative projekter er foregået mellem de involverede parter. Er det kommunen, der har stået for planlægningen, er det også relevant at se på, hvordan planlægningen er grebet an internt i kommunen.

4.3. Kollaborativ og deliberativ planlægning

Når mennesker indgår i netværk stiller det krav til den måde, der samarbejdes på. Derfor vil der i dette afsnit blive set på, hvordan planlæggere kan bygge et samarbejde op, og hvordan et samarbejde kan fungere i praksis. Der vil blive set på dette gennem teorier om kollaborativ og deliberativ planlægning.

Over de sidste år er der sket et skifte i fokusset indenfor planlægning. Skiftet bunder i en stadig større påstand om, at offentlige institutioner med deres top-down-tilgang har svært ved at tilpasse sig til de udfordringer udviklingen giver. Udfordringerne er bl.a. indenfor økonomiske,

teknologiske og sociale aspekter. Med den baggrund har en række nye uformelle netværk udviklet sig, hvori der er en anderledes tilgang til den traditionelle planlægning, og hvor der ses mere reflekterende på regler og normer. Kollaborativ og deliberativ planlægning er en nyere måde at se planlægning på. Begge planlægningstilgange er i et post-positivistisk perspektiv. Post-positivismen beskrives ved, at det ikke er muligt for en planlægger at være værdineutral. Alle planlæggere agerer på baggrund af nogle værdier, der udgør et udgangspunkt for planlæggerens tankegang og hermed også vedkommendes planlægning. (C. J. Hansen 2006, 159-160) (Allmendinger 2009, 32)

Udviklingen mod kollaborativ og deliberativ planlægning er samtidig et udtryk for et skifte fra government mod governance. Dette viser, at der er et skifte i fokus indenfor planlægning, hvor det i stigende grad indses, at der må være større fokus på samarbejde på tværs af forskellige aktører og interessenter. Kollaborativ planlægning giver mulighed for at hjælpe med at løse nogle problemstillinger. Her bliver de traditionelle rammer testet, og indenfor governance ønskes generelt at forbedre beslutningsprocesser og i større grad give plads til at få opgaver gennemført. Der er et stort fokus på, at projekter ses som et resultat af samarbejde mellem flere parter og ikke kun igennem autoriteter, der kan findes ved offentlige intuitioner. (C. J. Hansen 2006, 160)

Bagved deliberativ planlægning ligger grundige overvejelser, hvor problemstillinger diskuteres grundigt, før beslutninger træffes. Som en naturlig del af processen inkluderes flere personer, så argumenter både for og imod en given situation eller proces diskuteres. Det kan beskrives som en proces, hvor aktører og interessenter forsøger at opnå en forståelse for andre, men også af sig selv, for at gennemgå en læringsproces, der er autentisk og ikke bare retorisk. Ved deliberativ planlægning er der et samarbejde både horisontalt og vertikalt, så der både er samarbejde på tværs af sektorer, niveauer og aktører. Indenfor deliberativ planlægning menes det, at et samarbejde på denne måde kan skabe en synergieffekt, hvis der arbejdes ud over de traditionelle rammer i government. Deliberativ planlægning skal dog ikke ses som et enkeltstående værktøj, men snarere som et supplement, der kan være med til at forbedre den mere traditionelle planlægning. (C. J. Hansen 2006, 161-162) en mere traditionelle planlægning i form af government kan være med til at holde styr på de nye initiativer, der skabes gennem governance, og have overblik over, hvorvidt der kan opstå uventede problemer. På den måde er det vigtigt, at der både arbejdes med governance og government, da dette tilsammen kan give en optimeret form for planlægning. Der er altså flere forskellige aktører og interessenter, både de mere traditionelle og de nye, der kan være med til at bidrage til planlægningen og udviklingen. (Healey 2010, 59-61)

En udfordring ved den kollaborative og deliberative tilgang er, at det kan være svært at skabe gode diskussioner og finde den rigtige vej gennem de mange meninger, der kan opstå. Det kræver, at planlæggerene er gode til at skabe de rammer, hvor inddragelsen af meninger kan foregå. Der skal også tages hensyn til, at alle meninger er rigtige for den enkelte, men at det handler om at finde frem til, hvad der tjener bedst ud fra alle de bidrag, der bliver bragt i spil. Herefter handler det om, at skabe en fælles læringsproces mod en fælles forståelse. Det er vigtigt, at indgå med en kritisk tilgang til den deliberative metode, for at undgå at der bliver skabt indforståede løsninger, der ikke har grundlag i faglige argumenter. (Healey 1992)

Disse udfordringer forstærkes af, at befolkningen som helhed sjældent kan blive beskrevet som en enkelt kultur alene, men at den oftere udgøres af flere subkulturer. Planlæggerhvervet kan f.eks. ses som en subkultur af bl.a. arkitekter, geografer, landskabsarkitekter, landinspektører, byforvaltere og udviklere i almindelighed. Denne subkultur kan være påvirket af andre subkulturer, som kan udgøres af sociale klasser, køn, racer osv. Planlægning og udvikling er altså påvirket af den kulturelle kontekst af menneskerne og samfundet, og den praktiseres derfor forskelligt. Det betyder at forskellige mennesker bidrager til samarbejder og diskussioner med hver deres baggrund. I kraft af globaliseringen nytter det ikke meget at forsøge at udpege bestemte forskellige planlægningskulturer. Det betyder snarere at planlægningspraksis fortsat er i forandring på grund af de mange kulturer, der indgår. (Knieling og Othengrafen 2009)

Det er derfor relevant at undersøge, hvilke parter der indgår i samarbejderne, og hvordan disse samarbejder gennemføres. Det faktum at alle planlæggere agerer på baggrund af forskellige værdier, gør at en undersøgelse af et projekt bør have flere vinkler. Det er vigtigt, at der inddrages flere vinkler af det samme fænomen for at sikre, at en bestemt værdi ikke overskygger andre, da forskellige planlæggere kan have forskellige sandheder grundet deres forskellige værdier.

5. METODE

Der er valgt en hermeneutisk og fænomenologisk tilgang til dette projekt, se afsnit 2.1. Som en stor del af projektet benyttes casestudie til at opnå en større forståelse for emnet om rekreative projekter i det åbne land. Indledningsvist er projektgruppen kommet med egen forforståelse for emnet, hvorefter der er gennemført en foranalyse, hvor emnet om planlægning af rekreative projekter i det åbne land er blevet nærmere undersøgt og fortolket, hvilket har givet projektgruppen en nyere og bredere forforståelse. I de næste afsnit arbejdes der på at udvide denne forståelse yderligere gennem casestudiet og ekspertinterviews. Interviewene i casestudiet gennemføres med en række personer, der har førstehåndskendskab til nogle af processerne omkring rekreative projekter i det åbne land. Efter interviewene bliver de fortolket, og projektgruppen opnår derved en ny og bredere forståelse for emnet. Der vil på den måde være et skifte mellem det teoretiske og det praktiske, hvilket der følges op på med en diskussion sidst i rapporten.

I dette kapitel beskrives de metoder, der anvendes i projektet. Først beskrives casestudiet, der danner grundlag for en undersøgelse af planlægningen af rekreative projekter i det åbne land. Det beskrives, hvorfor og hvordan denne metode anvendes. Herefter beskrives metode til interview. Interviewene fungerer som en bærende del af casestudiet, da det, sammen med litteratur, giver viden om de valgte cases. Her beskrives det også, hvorfor og hvordan interviews anvendes i projektet.

5.1. Metode til casestudie

I dette afsnit beskrives hvordan casestudiet er anvendt i dette projekt og hvad formålet med dem er. En gennemgang af teorien bag metoden til casestudie er i bilag A. Casestudie er valgt, da de giver en opdateret viden omkring rekreative projekter i det åbne land. Casestudiet udgør det praktiske element i den hermeneutiske tilgang som anvendes i dette projekt. Casestudiet er også valgt, da de er gode til at undersøge fænomener, der består af interaktion mellem mennesker, jf. bilag A. Planlægning af rekreative projekter i det åbne land indeholder samarbejde mellem forskellige mennesker, hvorfor det er relevant at undersøge denne interaktion.

5.1.1. Valg af tema for casestudiet

I projektet er det overordnede tema planlægning af rekreative projekter i det åbne land. Den indledende analyse gav grundlag for at opstille en problemformulering, der danner rammen for projektet og derved om casestudiet. Planlægning og udvikling i det åbne land er et aktuelt tema, da der ses et øget pres på arealressourcerne. Det åbne land skal indeholde flere funktioner, herunder rekreative formål, hvilket kan give en konflikt mellem interesser i det åbne land. De rekreative oplevelser står i relation til byen og dens beboere, så på den måde bliver den rekreative oplevelse en naturlig del af bylandskabet og dermed de netværk, vi færdes i. Derfor er der et potentiale i at skabe en ny udvikling, dog på de betingelser, det åbne land giver.

5.1.2. Forsknings spørgsmål

Problemformuleringen underbygges af fem undersøgelsesspørgsmål. De fem undersøgelsesspørgsmål udgør forskningsspørgsmålene i casestudiet. Undersøgelsesspørgsmålene skal hjælpe til at besvare problemformuleringen og tager udgangspunkt i den indledende analyse. Undersøgelsesspørgsmålene handler om initiativet til de rekreative projekter og de interessekonflikter, der måtte opstå samt hvor væsentlig samarbejde er for rekreative projekter i det åbne land. De handler også om

relationen mellem by og land, og om de planlægningsværktøjer, der er til rådighed for planlægningen. Underspørgsmålene kan ses i afsnit 3.3.

Til brug for casestudiet vælges det at tematisere underspørgsmålene. Denne tematisering blev i første omgang brugt til at sætte overskrifter på interviewspørgsmålene for at skabe ensartethed og struktur for interviewene, se afsnit 5.2. Der er dog opmærksomhed på, at den tematisering, der er valgt indledningsvis, kan ændre sig i kraft af, at der gennem interviewene kan blive påpeget nogle forhold, som værende væsentlige for de valgte cases.

De temaer for forskningsspørgsmålene, der arbejdes med i casestudiet, er proces, planlægningsværktøjer, samarbejde og økonomi. Planlægningsteorien, beskrevet i kapitel 4, danner grundlag for at konkretisere forskningsspørgsmålene yderligere og sætte dem i perspektiv til planlægningsteorien.

Proces

Processen undersøges for at få en baggrundsforståelse for de cases, der analyseres. Det undersøges, hvem der har deltaget i casene, og hvilke roller de forskellige parter har haft. Dette skal give en baggrundsviden til at forstå den viden, der opnås om de enkelte cases. Det skal yderligere bruges til at klarlægge, hvilken planlægningsmæssig tilgang der har været i projektet. Har der været tale om en topstyret tilgang eller har der været en mere governancepræget tilgang.

Samarbejde

Processen suppleres med en undersøgelse af det samarbejde, der er foregået. Dette skal yderligere præcisere den struktur, der har været styrende for projektet. Derfor undersøges samarbejdet mere grundigt. Der ses i stigende grad en verden, hvor mennesker indgår i mange forskellige netværk, og samarbejde er den bedste måde at kommunikere på og række ind i disse netværk. Derfor er det relevant at se på, hvordan der samarbejdes i sådanne projekter. Der ses på om det er den kollaborative tilgang, hvor der blot er fokus på samarbejde mellem aktører, eller om det er den deliberative tilgang med fokus på en mere altomfattende planlægning, der har været tillagt.

Planlægningsværktøjer

Derudover undersøges planlægningsværktøjer, da det igennem foranalysen blev påvist, at samfundet har udviklet sig med en øget urbanisering og nye relationer mellem steder. Dette betyder nye samfundstendenser, der skal planlægges for, også i det åbne land. Derfor undersøges det, om der er anvendt nogle planlægningsværktøjer, der har fremmet stedets potentiale, herunder om der er samarbejdet med lokale for at finde frem til stedets identitet og potentiale. Det ønskes undersøgt gennem spørgsmål om planlægningsværktøjer, hvilke formelle og uformelle værktøjer, der bliver anvendt, når der planlægges for rekreative faciliteter i det åbne land.

Økonomi

Det sidste punkt handler om de økonomiske forhold. Noget som har vist sig at være afgørende, når der tales om samarbejde på tværs af administrative grænser og organisationer. Dette undersøges for at finde ud af, hvilken betydning økonomien har haft for de valgte cases og den måde, der er blevet arbejdet på.

5.1.3. Foreløbige svar

De foreløbige svar bygger på projektgruppens forforståelse for casestudiet, som er viden opnået gennem tidligere videnskabelige projekter, foranalysen og planlægnings teorier. Dette skaber en forventning om, hvordan casestudiet kan bidrage med viden om rekreative projekter i det åbne land. Planlægnings teorier er med til at forklare, hvad der analyseres i casestudiet, men også hvordan det kan tolkes, se kapitel 4.

5.1.4. Valg af cases

I dette projekt er der valgt at arbejde med to cases, der omhandler planlægning af rekreative projekter i det åbne land. Dette gøres for at skabe en større bredde og en bedre mulighed for at generalisere ud fra de valgte cases. Det havde været mere optimalt, at have flere cases som en del af casestudiet, da det ville give et bredere grundlag, og dermed en større sandsynlighed for at få alle aspekter af emnet med. Grundet tidsplanen for projektet, har dette ikke været muligt, men det vurderes, at de to cases giver et fyldestgørende billede af, hvordan der arbejdes med planlægningen af rekreative projekter i det åbne land. Dermed bliver forskningsspørgsmålene belyst fra flere vinkler.

De to cases handler om MTB-projekter i det åbne land og den nordjyske del af Hærvejen, se kapitel 6. De moderne planlægnings tendenser siger, at der skal samarbejdes. Derfor er der valgt nogle cases, som har haft et højt indhold af samarbejde på tværs af kommuner, og dermed ikke har været enkeltstående projekter i den enkelte kommune. I casen om MTB indgår både undersøgelse af arbejdet med MTB-ruter på kommunalt niveau og på tværkommunalt niveau. Dette er valgt for undersøge, om der er en væsentlig forskel på projekter indenfor én kommune og tværkommunale projekter inden for casestudiets tema. Casen om Hærvejen er valgt, fordi det er det første tværkommunale projekt i Nordjylland efter strukturreformen. Efter strukturreformen blev planlægning af det åbne land overdraget til kommunerne, hvilket kan betyde, at samarbejde er blevet mere relevant. Derudover er Hærvejen et projekt, der har en rekreativ karakter, hvorfor det passer under dette projekts fokus. Casen om MTB er valgt, fordi MTB er en stærkt voksende sport, der i høj grad benytter det åbne land og lægger et øget pres herpå. Derudover er der et samarbejde mellem to nordjyske kommuner om MTB-ruterne i Svinkløv Klitplantage og Rold Skov. Denne case suppleres med en undersøgelse af arbejdet med MTB-ruter i Aalborg Kommune, der har etableret MTB-spor til kommunens egne indbyggere. Alle casene kan derfor være med til at belyse udfordringer og muligheder med planlægningen af rekreative projekter i det åbne land.

5.1.5. Brug af data og etiske overvejelser

En stor del af besvarelsene på casestudiet i projektet findes gennem interviews. I hver af de to cases vil der blive gennemført en række interviews for at forstå casen fra flere vinkler. Ud over de to cases vil der blive gennemført enkelte ekspertinterviews med interessenter i det åbne land, der skal bruges til at underbygge forskningsspørgsmålene yderligere og for at få et bredere synspunkt på casenes problemstillinger. Udover interviews vil der blive indsamlet information fra eksisterende skriftlige kilder. Dette er f.eks. hjemmesider og artikler omhandlende casene og videnskabelige artikler omkring planteorier.

Projektgruppen er også opmærksom på de etiske overvejelser. Når der anvendes kilder, er der fokus på, at der ikke må være tvivl om, hvem der er ophavsmand til de udtalelser og

informationer, der beskrives. Desuden bliver data fra interviews ikke anvendt uden tilladelse. Hvis interviewkandidaterne har bedt om at se, hvad de citeres for, bliver det sendt til godkendelse hos dem. Hvis den interviewede ikke ønsker interviewet offentliggjort, gøres dette ikke.

5.1.6. Analyse, konklusion og formidling

I projektet er analysen opbygget således, at de to cases først analyseres hver for sig, for at finde relevant information fra hver af dem, både fra litteratur og fra interviews, se kapitel 6. Herefter bliver de to analyser sammenholdt og fællesnævnerne identificeres. Dette danner baggrund for en bred diskussion af planlægningen af rekreative projekter i det åbne land. Formidlingen af casestudiet findes i denne projektrapport, hvor emnet om planlægning af rekreative projekter i det åbne land behandles.

5.1.7. Casestudiets gennemførelse

Projektet er tidsbegrænset, hvilket giver en naturlig afgrænsning af casestudiet og tiden til dataindsamling. Derfor har projektgruppen påbegyndt dataindsamling tidligt i processen og afsluttet hoveddelen af den indenfor tre uger. Dog er enkelte interviews blevet gennemført senere, da det ikke var muligt for interviewkandidaterne at gennemføre dem før.

Casestudiet kan nu gennemføres. Det er dog vigtigt, at være opmærksom på, at forskeren vil have en subjektiv indgangsvinkel til undersøgelsen. Projektgruppen er opmærksom på dette. Det vil blive vurderet, hvorvidt de to cases kan bruges til at generalisere ud fra, og hvis de kan bruges, vil det blive vurderet om der er enkelte aspekter af de valgte cases, der kun er gældende for netop det ene tilfælde.

5.2. Metode til interview

Casestudiet formål er at opnå opdateret viden indenfor planlægning af det åbne land. Denne viden opnås bl.a. ved at gennemføre en række interviews med personer, der selv sidder med i sådanne projekter og derfor ved, hvordan de gennemføres i dag. Interviewene er udarbejdet med udgangspunkt i Kvale og Brinkmanns metode til gennemførelse af interviews. Her arbejdes med syv faser, som en del af udviklingen og gennemførelsen af et interview. De syv faser er tematisering, design, interview, transskription, analyse, verifikation og rapportering. Det vælges, hvilket tema interviewene skal have. Designet vælges herefter, hvilket er selve interviewet og spørgsmålene heri. Her sendes interviewet til dem, der skal interviewes. Interviewet kan så gennemføres og herefter transskriberes eller refereres det. Til slut analyseres resultaterne og pålideligheden heraf igennem en verifikation, og resultaterne kan nu afrapporteres. (Kvale og Brinkmann 2009), (Olsen og Pedersen 2003)

5.2.1. Tematisering og design af interviews

Interviewene skal anvendes til at indsamle information om de to cases, der hhv. er udvalgte MTB-ruter i Nordjylland og den nordjyske del af Hærvejen. Interviewenes tema er planlægning af rekreative projekter i det åbne land, hvorunder der ses på en række problemstillinger og udfordringer ved hver af de to cases, hvilke nævnes i næste afsnit.

Der vil blive gennemført en række interviews med forskellige interessenter og planlæggere af de rekreative strukturer, der undersøges i de to cases. Derfor vil der også blive udarbejdet flere forskellige interviews, dog alle med samme fokus på planlægning af disse rekreative projekter og

problemstillinger heromkring. Interviewene kan inddeles i interviews om MTB, herunder interviews både folk fra kommuner og en privat virksomhed. Derudover laves en række interviews omkring Hærvejen. Her interviewes hovedsageligt ansatte i de berørte kommuner samt projektansatte. Desuden gennemføres to ekspertinterviews af interessenter i det åbne land for at høre deres holdning til udviklingen her. De enkelte interviews kan findes i elektroniske bilag. Til interviewene omkring Hærvejen er alle medvirkende kommuner kontaktet. Nogle af medarbejderne i kommunerne har ikke haft mulighed for at medvirke til interviewene, mens andre ikke har fundet deres vinkel på Hærvejen relevant for projektet, og andre igen har henvist til andre ansatte i kommunerne. Alle medvirkende kommuner i Hærvejen er altså blevet kontaktet, og hvor det var muligt, er der blevet gennemført interviews.

De interviewede, som har arbejdet med de konkrete cases, er:

- Hærvejen i Nordjylland
 - Mette Wessel Fyhn (MF), projektleder for hærvejsprojektet
 - Peter Pindstrup (PP), landdistriktskonsulent i Aalborg Kommune (også interviewet om arbejdet i det åbne land mere generelt)
 - Uffe Westerberg (UW), projektleder i Rold Skov Natur- og Kulturcenter
 - Jann Ribergaard Sørensen (JS), naturvejleder og Inger Nysom Astrup (IA), skovfoged, Viborg Kommune
 - Lene Larsen (LL), skov og landskabsingeniør i Vesthimmerland Kommune (skriftligt)
- MTB
 - Anne Thorbjørn Kristensen (AK), projektleder for projekt "Danmarks foretrukne MTB-destination"
 - John Kronborg (JKR), direktør for Feriecenter Slettestrand
 - Martin Storgaard (MS), destinationsudvikler i VÆKST Jammerbugt, Jammerbugt Kommune
 - Lars Delfs Mortensen (LM), skov og landskabsingeniør i Aalborg Kommune

Ekspertinterviews med interessenter i det åbne land:

- Nina Larsen Saarnak (NS), Danmark Naturfredningsforening
- Trine Eide (TE), planchef og arkitekt, Kræn Ole Birkkjær (KB), landskonsulent og landskabsarkitekt og Jørgen Korning (JKO), landdistriktschef og biolog, Videncentret for Landbrug

Interviewene er bygget op over emnerne proces, udfordringer, samarbejde, lokalt engagement og målgruppe. Først undersøges det, hvordan processen omkring de to cases er forløbet, samt hvem der har taget initiativet til at starte projekterne. Der spørges desuden til planlægningsværktøjer, hvilket har til formål at finde frem til, hvilke planlægningsværktøjer der anvendes i de to cases for at gennemføre projekterne, både formelle og uformelle. Når der ses på samarbejde og rollefordeling i projekterne, er det for at finde frem til, hvordan samspillet mellem parterne fungerer, og hvilken planlægningsmæssig tilgang der er lagt. Dette sker både for at få viden om, hvilke parter der inddrages, og hvorvidt der arbejdes på tværs af både offentlige og private instanser, og dermed om det sker kollaborativt, deliberativt eller som en blanding. Desuden ønskes undersøgt, hvorvidt private interessenter inddrages, f.eks. private

lodsejere, fordi det også kan medvirke til fastslå, hvilken planlægningsmæssig tilgang der er lagt, og hvorvidt der er gjort en indsats for at fremme stedspotentialet, da dette er meget afhængigt af det lokale engagement. Hvis de inddrages, undersøges det hvordan, samt i hvor høj grad de har indflydelse. Det undersøges endvidere, hvem målgruppen for disse projekter i det åbne land er, samt i hvor høj grad byen spiller en rolle for gennemførelse af projekterne. Dette gøres for at klarlægge, hvorvidt netværkstankegangen er inddraget i casene.

5.2.2. Gennemførelse og transskription af interviews

Interviewene gennemføres hovedsageligt som personlige interviews, hvor der aftales et møde med interviewkandidaten, hvor det passer vedkommende bedst. Hvis det har været nødvendigt, er der blevet suppleret med en telefonisk eller skriftlig samtale efterfølgende. Desuden er et enkelt interview gennemført skriftligt.

Når de enkelte interviews er gennemført, vil de hurtigst muligt blive bearbejdet, så de stadig er i frisk erindring ved gennemgang. Interviewene transskriberes eller refereres afhængigt af, hvordan de efterfølgende ønskes anvendt. De dele af interviewene, der er meget centrale for analysen, og hvor interviewkandidaterne citeres, vil blive transskriberet, mens resten vil blive refereret. Enkelte af interviewkandidaterne har bedt om at få tilsendt det materiale, som de citeres for, hvilket vil ske efter transskriberingen. Transskriberinger og referater af de gennemførte interviews kan ses i elektroniske bilag. Der er desuden lavet en citatliste for hver af de gennemførte ekspertinterviews, hvilke kan ses i bilag C, D og E.

5.2.3. Analyse, verifikation og rapportering

Til slut vil det overordnet blive vurderet, hvilke udfordringer og muligheder, der ses i processerne i de gennemførte cases. Der ses endvidere på, hvilke løsningsforslag de interviewede giver på eventuelle problemstillinger. Interviewene bliver analyseret igennem casestudiet med de to cases, se afsnit 6.2 og 6.5.

Verifikationen finder sted i casestudiet, hvor det vil blive vurderet, hvorvidt de givne informationer er brugbare. Da besvarelserne i de gennemførte interviews vil komme fra dem, der har arbejdet førstehånds med de to cases, vil det dog som udgangspunkt blive vurderet, at deres besvarelser er korrekte og stemmer overens med realiteterne. Der er dog særlig opmærksomhed på, at dem der interviewes, eventuelt kan have en interesse i at få projekterne til at fremstå mere glorificerede end hvad tilfældet er. Kommunalt ansatte kan forsøge at udtale sig politisk korrekt. Det anses dog ikke for et problem, der sænker interviewenes kvalitet væsentligt.

Der vil ikke være en egentlig afrapportering af de gennemførte interviews, men de vil alle blive brugt som en del af analysen i projektet samt være vedlagt i bilag, se elektroniske bilag.

CASESTUDIE

Nærværende kapitel indeholder casestudie.

Billede: Hærvejen ved Rubjerg Knude 2014 (eget foto)

6. CASESTUDIE

I dette kapitel præsenteres de to cases i casestudiet på baggrund af den fremgangsmåde, der blev skitseret i det foregående kapitel. Kapitlet er bygget op, så casen omkring Hærvejen analyseres først, hvorefter casen om MTB analyseres. Hver case indledes med en generel viden om casen ud fra litteraturstudier, dvs. at det er det faktuelle, der præsenteres. Derefter analyseres casene ud fra de gennemførte interviews om de respektive cases. I bilag B findes en fyldestgørende analyse af hver case, som er gennemført på baggrund af interviewene. Her kan det også præcist ses, hvem der står bag de forskellige udtalelser. Metoden for casestudiet findes i afsnit 5.1, og opbygningen af analysen følger de temaer præsenteret i afsnit 5.1.2. De to cases vil til slut blive sammenholdt i en fælles opsamling, hvor både fællesnævnerne, muligheder og udfordringer identificeres.

6.1. Baggrundsviden om Hærvejen

Hærvejsprojektet er det første store tværkommunale projekt i Nordjylland efter strukturreformen i 2007. Det er derfor interessant at analysere, hvordan dette samarbejde har fungeret, og hvordan projektet er forløbet, når kommunerne har skullet organisere det på tværs af kommunegrænser og holde styr på alle trådene. Projektet har samtidig rekreativ karakter og berører emner som falder naturligt under de udviklingspotentialer, der ses i det åbne land. Der er en stærk tro på, at Hærvejen kan understøtte en vækst i landdistriktet i forsøget på at lokke turister til, bl.a. fordi vandreturismen er i fremgang, som en unik mulighed for at opleve naturen og kulturen på tæt hold. Det er en oplevelse, der passer til det moderne menneske. En analyse af projektet omkring Hærvejen kan dermed afdække både en samarbejdsproces på kommunalt niveau, men også et indblik i de tendenser som det åbne land kan markedsføre sig på.

6.1.1. Hærvejens historie

Tilbage i middelalderen blev Hærvejen brugt til transport af kød fra Jylland til europæiske storbyer. Da kølevogne ikke eksisterede dengang, blev studene transporteret levende. Da turen tog flere dage, var der indrettet overnatnings- og rastesteder til både mennesker og dyr med jævne mellemrum langs Hærvejen. I 1800-tallet ophørte stuedriften, da jernbanen kom. Hærvejen gik i glemslen og blev først genopdaget igen i det tyvende århundrede. Hærvejens placering skal findes i den udformning, som istiden har givet Jylland. Hærvejen følger den jyske højderyg, da den udgør vandskellet, og man herved kunne komme tørskoet frem. (Hærvejen [1] 2013), (pilgrimsvandring.dk 2014) Hærvejen har altså eksisteret i mange år. Der er dog uenighed om, hvor Hærvejen har ligget tilbage i tiden. Der er uenighed om, hvorvidt Hærvejen er løbet fra Viborg til den dansk-tyske grænse, eller om den er kommet helt fra Nordjylland. Ifølge Hærvejens officielle hjemmeside er den oprindelige Hærvej fra Viborg og sydpå (Hærvejen [1] 2013). Mads Lidegaard, der har skrevet flere bøger om Hærvejen, siger, at *"Viborg var et hovedmål i nord og Nørrejyllands vigtigste by, men vejen er selvfølgelig fortsat videre mod nord til udskibningshavnene og til resten af selve Jylland"* (Lidegaard 1992, 12). Mads Lidegaard beskriver, at der derfor er en logisk grund til, at flere lader Hærvejen gå til Viborg, men at den er fortsat længere nordpå. Der har været flere hærveje ned igennem Jylland, men den hærvej, der i dag omtales som Hærvejen har været den mest praktiske, fordi den lå på den jyske højderyg, og det dermed ikke var nødvendigt at krydse de vandløb, der løb på tværs gennem Jylland fra højderyggen mod hhv. øst og vest. (Lidegaard 1992, 12-13)

6.1.2. Om Hærvejen

Hærvejen er i dag en national vandre- og cykelrute fra Viborg til den dansk-tyske grænse. Cykelruten fortsætter dog fra Viborg til Tversted Plantage i det nordlige Vendsyssel, hvor den forbindes med Vestkyststruten som også er en national cykelrute. (Hærvejen [2] 2013) I Danmark er der 11 nationale cykelruter, der er forbundet i et sammenhængende net. Det sammenhængende cykelrutenet var det første i verden, og det blev indviet i 1993. Hærvejen var den første rute, og den blev åbnet i 1989. Det var den regionale planlægning, der tog hånd om etableringen af cykelrutenettet og opgaven med oprettelse og vedligeholdelse af ruterne blev varetaget af amterne. Der blev også af Vejdirektoratet udarbejdet et sæt vejregler, der gælder for de nationale cykelruter. Vejreglerne omfatter bl.a. regler for, hvordan der skal skiltes. (Larsen 2012) Desuden gælder det, at ændringer af forløbet for nationale cykelruter skal indbringes for Vejdirektoratet, og hvis der er tale om større ændringer skal de forelægges Samarbejdsudvalget vedrørende Servicevejvisning og Turistinformation, der tager stilling til om slutresultatet er bedre end udgangspunktet efter seks kritikpunkter som bl.a. turisme og service. (Vejdirektoratet 2013) Nogle af de danske nationale cykelruter indgår også i et europæisk cykelrutenet EuroVelo, hvor Hærvejen indgår som EuroVelo 3 – Pilgrimsruten (Larsen 2012).

Figur 6.1: De 11 nationale cykelruter i Danmark (De Frie Fugle)

Vandreruten har indtil nu kun forløbet til Viborg, men i slutningen af maj 2014 åbnede et nyt stykke af Hærvejen, da udvidet til nu at gå helt til det nordligste Danmark. Vandreruten føres til både Hirtshals og Frederikshavn med to forskellige forløb. Desuden er cykelruten omlagt, så den slutter i Frederikshavn i stedet. (Hærvejen [2] 2013) Dermed etableres det manglende stykke af den internationale vandrerute fra Nidaros i Trondheim, Norge til Santiago de Compostela i Spanien, som har været efterspurgt af pilgrimmene, og pilgrimsruterne i Syd- og Nordeuropa er dermed forbundet (Hærvejen [3]).

Før at den nye rute kunne tages i brug, har der været flere opgaver, som de nordjyske kommuner og styregruppen for hærvejsprojektet har gennemført. Som et vigtigt punkt måtte forløbet af ruten bestemmes, herefter blev lodsejere hørt og den endelige ruteføring kunne fastlægges. Frivillige har lagt mange timer i arbejdet. De har været med til at finde historisk autentiske og naturskønne steder og stier, som ruten kan følge. Desuden har det været et vigtigt punkt, at lodsejerne har været samarbejdsvillige, hvilket de har været. Det samme har været tilfældet med Naturstyrelsen, som ejer mange af de arealer, som videreføringen af Hærvejen ligger på. Naturstyrelsen har, udover at stille arealer til rådighed, været med til at udarbejde forslag til ruteføring. (Hærvejen [2] 2013)

Der har tidligere været et projekt kaldet Hærvejen i Nordjylland, som har fungeret som forprojekt til det endelige projekt, som resulterer i stien, der blev indviet i maj 2014. Forprojektet blev gennemført i 2011 og er støttet af flere nordjyske kommuner samt Vækstforum i Region Nordjylland. Formålet med dette projekt var at undersøge, hvorvidt der var en reel interesse for at få en videreføring af Hærvejen i Nordjylland, samt hvorvidt det var muligt. Det viste sig, at både interessen og muligheden var der. I 2012 blev der søgt midler til det endelige projekt med en videreføring af Hærvejen i Nordjylland, hvilket blev bevilliget. Hærvejen i Nordjylland er blevet støttet af de fire LAG¹-kredse i Himmerland, Brønderslev, Vesthimmerland og Vendsyssel samt af Region Nordjyllands Grøn Vækst midler. (Hærvejen [2] 2013) Ud over de nordjyske kommuner er Viborg Kommune også blevet inddraget, da ruterne bliver videreført lige nord for Viborg. (Hærvejen [2] 2013)

Det eksisterende hærvejsprojekt har en hjemmeside, hvor det er muligt at finde forskellige informationer om ruten, som kan være aktuelle for turister og lokale, der ønsker at benytte sig af ruten. Informationerne omhandler de seværdigheder, overnatningsmuligheder og andre attraktioner, der findes langs ruten. Derudover er der informationer til dem, der er interesserede i at benytte ruten som pilgrim og informationer fra forskellige turistbureauer, der arrangerer ture langs ruten. Hvis det ønskes, er det muligt, at finde detailkort over Hærvejen, som kan printes og tages med på tur. (Hærvejen [4] 2013)

¹ Lokale Aktionsgrupper(LAG) er foreninger i lokalsamfundet, der er med til at skabe udvikling ved at tildele tilskudsmidler fra EU til lokalt forankrede og relevante projekter. Det gøres med udgangspunkt i retningslinjer fra Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter og EU samt en lokal udviklingsstrategi. Det er en følge af en række EU-programmer, hvor formålet er at sikre levende landdistrikter med mulighed for både bosætning, arbejde og erhverv. (Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter)

Figur 6.2: Ruteføringen af den nordjyske del af Hærvejen, udarbejdet under forprojektet (Hærvejen [5])

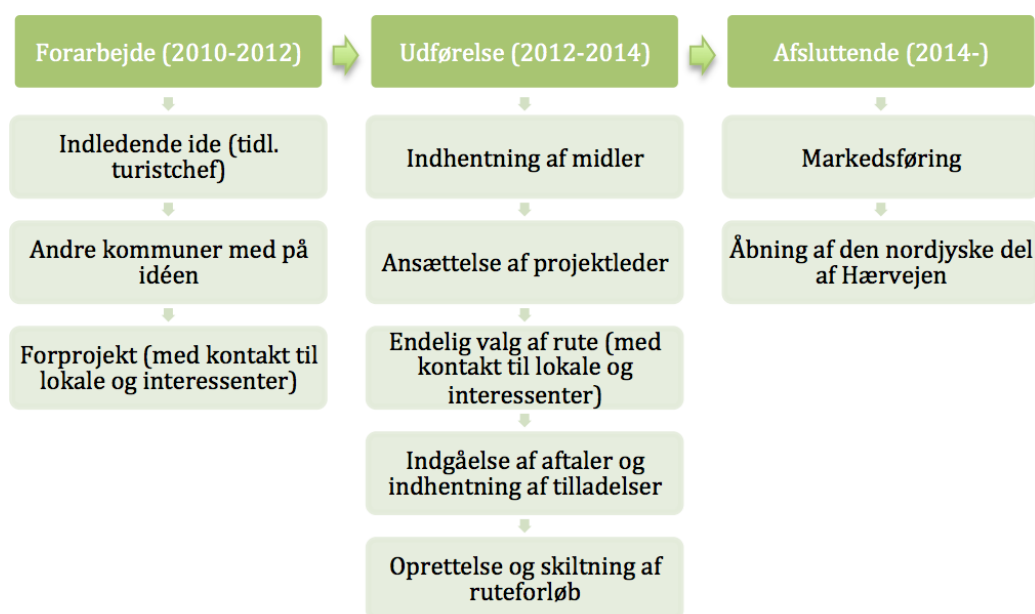
6.2. Analyse af interviews om Hærvejen

I dette afsnit gennemføres en analyse af de interviews, der er gennemført om arbejdet med Hærvejen. Der er blevet gennemført interviews med projektlederen, Rold Skov Natur- og Kulturcenter, Viborg Kommune, Aalborg Kommune og et spørgeskema fra Vesthimmerlands Kommune. Ud fra disse interviews vil arbejdet med hærvejsprojektet blive analyseret, herunder udfordringer og muligheder.

6.2.1. Processen

For at forstå omstændighederne der har været for arbejdet med den nordjyske del af Hærvejen, er det nødvendigt at kende til processen heromkring. I dette afsnit beskrives processen i udarbejdelsen af hærvejsprojektet fra idé til tilblivelse. Det bliver beskrevet, hvad baggrunden er for projektet.

Processen er foregået som figur 6.3 herunder viser.

Figur 6.3: Processen for hærvejsprojektet

Baggrund for projektet

Hærvejen har i en årrække eksisteret fra den dansk-tysk grænse til Viborg, men nu er den blevet forlænget op igennem Nordjylland. Hærvejen er med til at sikre offentlighedens adgang til den danske natur, hvilket der er fokus på i Landsplanredegørelsen fra 2013, som beskrevet i foranalysen, se afsnit 3.2.4. Her beskrives, at både lokale og turisters adgang til naturen skal sikres.

I 2010 tog den tidligere turistchef fra Mariagerfjord Kommune initiativ til at samle en gruppe af turistforeninger, vandrelav, frivillige og kommuner med det formål at sandsynliggøre et ønske om at få Hærvejens vandrerute til Nordjylland. Viborg Kommune samt 8 nordjyske kommuner blev en del af projektet. Kommunerne er Mariagerfjord, Rebild, Vesthimmerland, Aalborg, Brønderslev, Frederikshavn, Jammerbugt og Hjørring Kommune. Som beskrevet i foranalysen, lever mennesker i dag i høj grad i netværk, se afsnit 3.2.4. Dette ses til dels også igennem arbejdet med Hærvejen, som er et samarbejde på tværs af de administrative grænser, i dette tilfælde kommunegrænserne.

Hærvejsprojektet startede med et forprojekt, som havde til formål at give et udkast til rutens forløb. Forprojektet var styret af en projektleder og blev afsluttet i 2012. Det efterfølgende arbejde med den nordjyske del af Hærvejen kunne derefter påbegyndes. Først skulle medarbejderne fra de enkelte kommuner dog, ifølge UW, tilbage til deres chefer og kommunalbestyrelsen for at sikre opbakning til anlægsprojektet. I samme periode blev det godkendt, at Rold Skov Natur- og Kulturcenter stod som projektejer og ansøger på projektet, og at Mariagerfjord Kommune kunne fungere som kassekredit. På den måde blev nogle af de helt centrale roller i projektet fordelt.

Der blev nedsat en styregruppe bestående af repræsentanter fra hver kommune samt ansat en ny projektleder. Styregruppen lavede budgetter og ansøgninger om midler, hvilket UW dog

hovedsageligt stod for ifølge UW. Han fortæller, at *"det var nødvendigt at køre parallelle forløb og arbejde på forventet efterbevilling for ikke at miste for meget tid pga. de forskellige ordningers ansøgningsrunde"*. Før jul 2012 gav regionen tilsagn om at finansiere halvdelen af budgettet. Repræsentanterne i styregruppen kom hovedsageligt fra udviklingsafdelingerne i kommunerne.

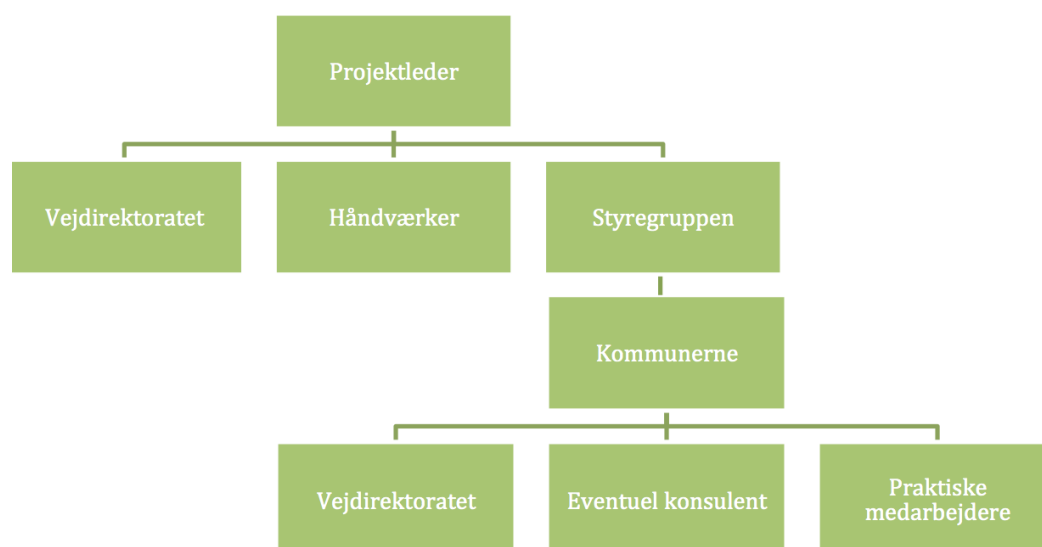
Projektlederens ansvar har været at lave nogle af de overordnede opgaver samt at sikre kontakten mellem de forskellige kommuner, så erfaringer blev delt. Tanken bag projektlederens funktion var, at hun skulle gå ind og spille den samlende rolle, som amtet tidligere havde haft. Projektlederen har endvidere haft kontakt med frivillige for at høre deres ønske til Hærvejs forløb.

Målgruppen for Hærvejsprojektet er generelt set bred. Enkelte af kommunerne udtaler, at de hovedsageligt ser deres indbyggere som målgruppe for den del af Hærvejen, der går igennem deres kommune. Generelt ses målgruppen dog som de lokale, men også turister. Hærvejen har potentiale til at bidrage til oplevelsesøkonomien, i og med at turister kan få gavn af den, både nationale og internationale turister. Naturoplevelsen som kan fås på Hærvejen kan endvidere ses som en rekreativ kapital, som omtalt i foranalysen, se afsnit 3.1.3.

Ansvar og initiativ

Som tidligere nævnt, blev der i 2010 taget initiativ til at danne en gruppe, som skulle se på muligheden for at få Hærvejen til Nordjylland. Initiativet til at få Hærvejen nordpå kom fra den tidligere turistchef i Mariagerfjord Kommune, og det var ham, der samlede gruppen. Sidenhen kom de 8 nordjyske kommuner samt Viborg Kommune officielt ind i projektet og blev en del af det. Der blev ansat en projektleder, som sammen med de 9 kommuner har stået for projektet. De praktiske opgaver med at skilte stiforløbet og få lodsejeraftaler på plads er gennemført lokalt i de kommuner, som stien går igennem. Kommunerne er endvidere ansvarlige for den fremtidige vedligeholdelse af Hærvejen.

Organiseringen af hærvejsprojektet ses i figur 6.4 herunder.

Figur 6.4: Organiseringen af hærvejsprojektet

Økonomi

Hærvejsprojektet er finansieret gennem midler fra Region Nordjyllands Vækstpulje og fra LAG-midler. Der er bevilliget 1,25 millioner kroner fra begge puljer til gennemførelse af projektet. Derudover har kommunerne selv skulle afholde udgifterne til lønninger.

Den nordjyske del af Hærvejen er hovedsageligt placeret på eksisterende veje og stier for at mindske udgifterne til anlæggelse af nye stier og for at udnytte de eksisterende faciliteter.

Tilladelser og aftaler

Der er blevet indgået aftaler om at føre Hærvejen over private lodejeres ejendomme. De fleste steder har lodsejerne været samarbejdsvillige, men enkelte steder er det ikke tilfældet. Samarbejdet med de private lodsejere er beskrevet i afsnit 6.2.2.

Der er blevet indhentet tilladelse til at bruge de officielle symboler, Olavkorset og Santiago-muslingen, for pilgrimsruterne, der er en del af Hærvejen.

Enkelte steder har det været nødvendigt at søge en tilladelse til at lade stien gå hen over et § 3-område eller indenfor strandbeskyttelseslinjen. Disse tilladelser har kommunerne været ansvarlige for at indhente hos de relevante myndigheder.

Markedsføring

Hærvejen bliver ikke som sådan markedsført. Turistbureauerne er blevet underrettet og bliver løbende orienteret, så de har kendskab til nye tiltag på Hærvejen. Informationer om Hærvejen kan endvidere findes på dens officielle hjemmeside samt en tilhørende app, og så vil informationer om den blive koblet op på Tello, som er en database for turistprodukter. I Viborg Kommune gør de ikke så meget ud af markedsføring, da de lader de nordjyske kommuner stå for dette, da det har været deres ønske at få Hærvejen nordpå. Til dem, der ønsker at tage ture på Hærvejen, vil der endvidere kunne findes billeder, film og kort med ruten på hjemmesiden.

Hærvejen kan få betydning for turismen både i Nordjylland generelt, men også for små lokale virksomheder. I Viborg Kommune nævnes, at små lokale virksomheder som f.eks. kendskabet til Hjarbæk Kro vil blive fremmet, da flere vil få øjnene op for lokale steder ved at færdes langs Hærvejen. Dette er allerede sket langs Hærvejen sydpå, hvor små lokale erhvervsdrivende også er kommet frem langs ruten.

Praktiske udfordringer

Overordnet set er der et problem med skiftende medarbejdere. Det er i halvdelen af kommunerne en anden, der gennemfører projektet end den, der startede på projektet. Det har givet nogle udfordringer, for når folk stopper i job, bliver sygemeldt eller andet, kan det være, at der bare er efterladt en note om, hvorfor stien forløber, som den gør, og det kan give nogle udfordringer for efterfølgeren.

Rent praktisk har det været en udfordring at søge LER-oplysninger til en strækning på 400 km. Der har været flere ting, som projektlederen ikke vidste fra starten af projektet, men som hun har lært hen af vejen. MF forklarer det således, at *"der er nogle ting jeg ikke har vidst, som sådan kommer dumpene ned midt i det hele, som jeg ikke vidste, at man skulle. Og der er jeg jo ude at skulle have hjælp hos folk ... F.eks. hvordan man søger LER-oplysninger på 400 km strækning? Det er faktisk ret svært"*. Der har desuden været nogle udfordringer i Viborg og Aalborg by, da

der er meget skiltning i forvejen, og der kan blive for meget formidlingsskiltning. Der har Aalborg og Viborg Kommune haft nogle udfordringer, som de skulle forholde sig til. MF siger, at *"ind igennem byerne er der lidt udfordringer med at det bliver for mange formidlingsskilte og for mange piktogrammer og standerskilte ... de må så skilte efter lokale forhold"*. Nogle lodsejere har stillet krav om, at de vil have skiltet 'hund forbudt' og have skraldespande, hvortil MF har sagt, at de kommer med skilte og opfører ruten, og så er det gældende lovgivning, der er gældende på stedet.

Der har også været udfordringer med dataindsamling. MF mener, at det havde været smart med central dataindsamling. Det er ikke brugt i projektet, men havde været en fordel at bruge, så projektlederen ikke skulle indsamle data, men det kunne blive gjort automatisk. Dette kunne gøres både for at lette arbejds mængden, men også i høj grad for at ensarte. MF fortæller, at *"havde man haft rigtig god tid, så skulle det næsten være den samme gruppe, der sad med, så skulle man tænke ud over kommunegrænsen, og så begynde at tænke metoder i hele det nordjyske. Men det ville have krævet en eller anden regional funderet struktur omkring det at lave stier, som er mere indarbejdet end det har været muligt at få indtil nu. Det kunne man jo i amterne. Nu er vi jo meget mere fragmenterede end vi var dengang"*.

Projektlederen havde ikke indblik i hvor lang processen med hærvejsprojektet ville blive, og det tog længere tid, end hun forventede, da hun ikke har erfaring fra lignende projekter. Projektlederen mener derfor, at det måske havde været en god idé at vende hele processen lidt på hovedet, så der havde været kontakt med vejfolk og dem, der har lavet Nordsøstien inden planlægningen af Hærvejen blev påbegyndt. Dette havde givet en viden om, hvor lang tid det tager at få styr på lodsejersaftaler, hvor lang tid sagsbehandling generelt tager, hvordan den politiske proces er, og hvilke afvigelser, der kan komme, såsom hvis en sag skal gå om eller der skal være kontakt med Vejdirektoratet.

6.2.2. Samarbejde

Der har i løbet af projektperioden været samarbejde mellem flere interne og eksterne parter. De otte nordjyske kommuner og Viborg Kommune har samarbejdet internt. I Vesthimmerlands Kommune blev det påpeget, at det havde været godt med mere samarbejde. Især har der været et ønske om, at flere af dem, der stod med de praktiske opgaver omkring udførelsen af Hærvejen, fik bedre indblik i processen, gennem medvirken i bl.a. styregruppemøder og mere kontakt med dem, der udførte det samme arbejde i andre kommuner. Der har endvidere været ønske om en mere overordnet plan for den praktiske udførelse af Hærvejen.

Internt mellem kommuner

Generelt har samarbejdet internt imellem kommunerne fungeret rigtigt godt. MF udtaler, at *"jeg synes jo det har kørt fantastisk ... jeg synes virkelig det har gledet. Folk har været åbne, og de har været omstillingsparate"*. Det kan skyldes, at alle har været forpligtiget til at levere noget og har vist respekt overfor hinanden. MF udtaler, at det kan skyldes *"professionel velvilje til projektet. Folk er blevet talt sammen i forprojektet, og så er mange af dem jo garvede folk, der godt ved, at hvis man vil noget, så skal man ville det og samarbejde om det ... ting kan også bare blive ødelagt på et helt personligt plan, hvis der er en person, der sætter sig på bagben med noget, fordi vedkommende er meget forhippet på noget bestemt, og sådan har det ikke været ... Folk er politisk vante, og det er altså en gave at have, at folk er vant til at agere i sådan et fora*

her". Kommunerne har udvist stor forståelse for hinanden og for de forskellige forudsætninger, der har været i kommunerne. I Viborg Kommune gives udtryk for, at de store kommuner hovedsageligt har båret projektet igennem. Der har dog manglet en instans lignende de gamle amter, som kunne sidde med overordnede opgaver og sætte nogle rammer for projektet. Denne rolle har projektlederen til dels overtaget.

Det er dog ikke i alle kommuner, at de er enige om, at samarbejdet har fungeret optimalt. LL fra Vesthimmerlands Kommune siger, at der ikke fra projektets side har været lagt op til samarbejde mellem de kommuner, der er med i projektet. Hvis der var et ønske eller behov for samarbejde, skulle den enkelte medarbejder selv tage initiativ hertil og opsøge det. LL siger, at *"det har, set fra min side, været en fejl og mangel i projektet."* Modsat dette, fortælles i Aalborg Kommune, at Hærvejen er en succes i forhold til samarbejde, da der ikke er mange andre steder, hvor et samarbejde mellem så mange nordjyske kommuner ses. PP siger, at *"jeg synes det har fungeret godt. Jeg har ikke noget at klage over"*. Han mener endvidere, at det er *"en succes, at man kan blive enige om, at det her (Hærvejen, red.) er en god ide"*.

Samarbejdet mellem kommunerne har bl.a. bestået af opsamlende styregruppemøder, der er blevet afholdt hver tredje måned, hvor projektlederen orienterede om status for projektet. Alle kommuner har haft en repræsentant i styregruppen. Derudover kørte projektlederen ud og mødtes med forskellige relevante folk et par gange om ugen. Projektlederen har fungeret som bindeled imellem kommunerne, så hun kunne sige det videre, hvis nogle kommuner fik tilegnet sig nogle gode erfaringer, som andre kunne bruge.

Samarbejdet internt i kommunerne kunne i nogle tilfælde have fungeret bedre. I Vesthimmerlands Kommune har der siddet to medarbejdere i projektgruppen for Hærvejen. Den ene medarbejder havde tæt kontakt med Teknisk Forvaltning i kommunen, hvilket var en fordel. LL siger, at *"i mange andre kommuner har den/de, der har siddet i projektgruppen ikke haft nogen daglig kontakt til dem, der har skullet gennemføre den tekniske og praktiske del af projektet."*

UW mener, at det har været rigtigt godt, at de nordjyske kommuner har stået sammen om at gennemføre det her projekt. Han udtaler, at det har givet nogle erfaringer, ikke kun at snakke sammen, men at skulle blive enige om et projekt og føre det ud i virkeligheden, da der var nogle penge, som ellers ville være spildt, hvis projektet ikke blev til noget. UW fortæller, at samarbejdet skulle genopbygges efter de gamle dage, hvor amterne holdt fast på det og samarbejdede med kommunerne. Han mener, at styregruppen for hærvejsprojektet på den måde er gået ind og har erstattet amterne.

Lodsejere

Samarbejdet med lodsejerne har generelt fungeret rigtigt godt, da lodsejerne overordnet set har været positivt indstillede overfor projektet. Flere af kommunerne har indgået aftaler om at føre Hærvejen over private lodsejeres ejendom. Enkelte steder har det ikke umiddelbart været muligt at indgå frivillige aftaler om stiens forløb. Her er stien enten blevet omlagt eller sagen har været igennem Vejdirektoratet. Problemerne ses hovedsageligt i forbindelse med vandreruten, da det er en helt ny linjeføring. I Vesthimmerlands Kommune har de, i modsætning til f.eks. Viborg Kommune, ikke indgået frivillige aftaler med lodsejerne. Her har kommunen valgt at ændre de anvendte private fællesvejes status til offentlig sti, hvilket kan gøres ifølge vejloven. Dette blev

gjort for at lovliggøre skiltning og markedsføring. Hermed har det været muligt, at få lov til at skilte og markedsføre uden at indgå egentlige aftaler med lodsejerne. Et enkelt sted i Vesthimmerlands Kommune er stiforløbet blevet tinglyst, fordi det passerede en privat vej. I Vesthimmerlands Kommune har en klagesag været hos Vejdirektoratet, fordi lodsejeren ikke var tilfreds med ændringen af privat fællesvej til offentlig sti. I Viborg Kommune er der hentet tilladelse hos lodsejerne til at anlægge Hærvejen over deres ejendom. I Viborg Kommune mener de ikke, at det er dialogvenligt, den måde lodsejerne er blevet inddraget i Vesthimmerlands Kommune, de mener, at de har valgt den nemme løsning. I Vesthimmerland Kommune gives dog udtryk for, at *"generelt set var der mange positive tilbagemeldinger (fra lodsejerne, red.), og det var vi jo gået glip af, hvis vi havde valgt den administrative nemme løsning"*. LL fra Vesthimmerlands Kommune siger, at *"det er mit indtryk, at mange kommuner har valgt at arbejde med rent frivillige løsninger – også på private fællesveje. Det står jeg uforstående overfor, og jeg mener det er et resultat af mangel på viden. Det kunne man have imødekommet ved at have tænkt den praktiske udførsel af projektet igennem fra starten, og brugt lidt tid på det i fællesskab. Og jeg ved jo ret beset ikke om det er rigtigt, for vi har aldrig mødtes og gennemgået den del af projektet, men det er det indtryk, jeg har fået."* Lodsejerne i Viborg Kommune har været samarbejdsvillige, med undtagelse af en enkelt lodsejer der ikke ville være med i projektet, grundet slid på hans grusvej, så der måtte stien lægges om jf. IA. Folk må godt gå på vejen, men lodsejeren kan brokke sig over, at der bliver opsat skilte og reklameret for stien, tilføjer hun.

I Rold Skov er der et eksempel på, at god kontakt med lodsejerne er vigtig. Her var der en lodsejer som ikke ønskede, at Hærvejen skulle gå over hans ejendom, da han tidligere havde haft en MTB-rute over hans ejendom, hvilket havde givet nogle gener. Her blev det forklaret, at dem, der kører på Hærvejen, er et helt andet segment, og at de ikke ville komme i lige så store grupper og ved lavere hastighed. Da lodsejeren fik det at vide, var det i orden med ham at føre Hærvejen over hans ejendom.

Regionerne

Ud over samarbejdet internt imellem kommunerne og med lodsejerne har der været samarbejde med Region Nordjylland, som i starten var en del inde over projektet, hvor de kunne bidrage med erfaringer fra projektet omkring Nordsøstien. Regionen trak sig ud af hærvejsprojektet da de skulle bevillige penge, så de ikke blev set som inhabile. Regionens rolle har hovedsageligt været som observatør. Derudover har der også været et samarbejde med Region Midtjylland og Region Syddanmark, for at skabe en helhed i Hærvejen som et brand gennem landet, da den har eksisteret i Region Midtjylland og Region Syddanmark i flere år. Sammenhængen ønskes både organisatorisk og rent formidlingsmæssigt.

Frivillige og andre

Der har desuden været en del lokale, både private og organisationer, inde over projektet, hovedsageligt for at bidrage med idéer til Hærvejens forløb og udformning. De frivillige har spillet en stor rolle. UW fortæller, at *"Hærvejen ville ikke være blevet som den er nu, uden de lokale grupper. De har givet mig noget sparring hernede, selvom jeg godt vidste det meste af det, men nogen steder har de virkelig været vigtige for at lægge ruteforløbene og for at fortælle historierne, de kender jo de lokale historier, hvad der er at fortælle turisterne, vandrerne og cyklisterne sådan nogen steder"*. Lokale, som f.eks. ældre damer, der har gået dele af ruten for at

finde ud af, hvor den bedst kunne forløbe, og Pilgrimscentrum i Viborg samt Dansk Vandrelav er kommet med forslag til ruteforløb, og har derved været betydningsfulde for projektet. MF siger, at *"der er blevet gjort et kæmpe frivilligt arbejde. Det er virkelig, hvis der er nogen vi skal sige tak til, ud over kommunernes ihærdige medarbejdere, så er det de frivillige, der har lagt så mange timer. Det er jeg dybt imponeret over"*.

I Viborg Kommune har der endvidere været ansat en konsulent til at stå for kontakten med lodsejere og indgåelse af aftaler omkring ruteforløb over privat ejendom. Konsulenten gjorde et godt stykke arbejde med kontakten til lodsejere, men fik ikke indgået aftalerne skriftligt, hvorfor Viborg Kommune selv har stået med den opgave efterfølgende.

Generelt har samarbejde været vigtigt for projektet, både det interne og eksterne. Der har været stort fokus på at få inddraget lokale, og kollaborativ planlægning er derfor i høj grad den anvendte tilgang både vertikalt og horisontalt.

6.2.3. Planlægningsværktøjer

I gennem hærvejsprojektet har der været nogle udfordringer. Kommunens planlæggere og de andre medvirkende i projektet påpeger nogle af udfordringerne og giver også nogle bud på, hvordan nogle af dem kan løses. LL udtaler, at *"som jeg ser det, er der sket et par fodfejl undervejs, der har ført til en del forsinkelser i projektet – og meget 'uro' i kommunerne, det mener jeg kunne være blevet undgået, hvis simple planværktøjer havde været anvendt"*. De planlægningsværktøjer, som LL mener, der kunne have været gode at have, er en mere overordnet plan for projektet, så de kommunalt ansatte, som stod for den praktiske udførelse havde nogle fælles overordnede retningslinjer. Dem, der stod for den praktiske udførelse, var ikke med til styregruppemøderne, hvorfor de ikke nødvendigvis har fået et indblik i, hvad der blev talt om på møderne.

Der har været udfordringer med de formelle planlægningsværktøjer, da der ikke har været nogle. Der blev gennemført et forprojekt, hvor en linjeføring blev besluttet, som kunne fungere som et udgangspunkt for arbejdet, men *"det var det"* ifølge LL. Der blev ikke på forhånd taget stilling til, hvilke værktøjer eller virkemidler der skulle bruges til gennemførelsen af ruteføringen i kommunerne. Der har desuden været nogle udfordringer med den praktiske opgaveløsning, og opgaven er løst meget forskelligt i kommunerne, da der ikke har været fælles møder mellem teknikerne, så de havde mulighed for at afstemme opgaveløsning og tidsplan mv. LL siger, at *"det er set fra min side en stor fejl i projektet"*.

De steder, hvor den nye ruteføring er på private veje, ønskes der i Vesthimmerlands Kommune, at der bliver givet nogle nye planlægningsværktøjer, så løsninger ikke kun baseres på frivillige aftaler. På rent private veje er der ikke andre muligheder end forhandlinger, hvilket de dog mener er fint, da der ofte findes en alternativ løsning i samarbejde med lodsejeren, der er lige så god eller endda bedre. Man bør derfor altid gå i dialog. Dog mener de, at løsninger, der er baseret på frivillige aftaler, ikke er en god idé rent administrativt, da der er risiko for, at ruten skal omlægges hver gang, der kommer en ny ejer eller en nuværende ejer opsiger aftalerne, når aftalerne bunder i frivillighed. Det kan give problemer, når turister står med et kort, der ikke længere er gyldigt, og det vil give kommunerne ekstra administrativt arbejde, når ruterne skal omlægges. Er der opsat information på vejene, er der endvidere en risiko for, at det går tabt. LL mener, at det er et problem, da dette projekt er et regionalt projekt, der formentlig vil blive

markedsført i flere dele af Nordeuropa, og der er investeret en del penge i information langs ruten. I Vesthimmerlands Kommune udtales, at *"man mangler altså redskaber, rent lovmæssigt, der kan sikre offentlige stier på rent private veje."*

Flere af de interviewede nævner, at der mangler en instans på niveau med amterne. Det giver nogle udfordringer, når så mange kommuner skal blive enige om et fælles projekt. Planlægningen er mere fragmenteret i dag, end den var i amternes tid, hvor folk med konkret viden sad mere centralt, men i dag er spredt rundt omkring. Medarbejderne i projektet havde været bedre hjulpet, hvis amterne stadig var her. I Viborg Kommune nævnes endda, at *"det var nemmere i de gode gamle dage med amterne"*. Det gør en forskel for større projekter som Hærvejen, om der er flere instanser indblandet. Jo flere instanser, jo mere kaotisk kan det blive. Det havde været lettere at finde ud af, hvordan det skulle gøres, hvis der var få amter i stedet for mange kommuner. Hærvejen syd for Viborg er et eksempel herpå. Der var tidligere fem amter, mens der i dag er 7 kommuner, der skal have styr på vedligeholdelsen af ruten, og det er de ikke altid lige godt klædt på til. De mindre kommuner kan have svært ved at finde ressourcerne. Det ville ifølge planlæggerne i Viborg Kommune være nemmere, hvis én person fik en stor pose penge af kommunerne, og så planlagde og lavede aftaler. Koordineringen af samarbejdet er tidskrævende og besværligt. Det var altså nemmere før i tiden, men det er også muligt at gennemføre nogle interessante projekter i dag. Der mangler dog nogle folk, og dem prøver man så at erstatte internt i kommunerne eller gennem ansættelse af andre. Det er tankegangen om den mere overordnede planlægning der savnes, ikke nødvendigvis institutionen 'amtet'.

På stiområdet er den mere overordnede regionale planlægning nærmest forsvundet med amterne. Derfor er både den administrative viden om projekternes gennemførelse langt hen af vejen gået tabt, og der er i dag et politisk fokus på at pleje egne borgere i kommunen. Dette bliver i høj grad en hindring og udfordring for projekter som Hærvejen. Ud over dette, er nogle af de interesser, der ellers kunne være regionale, som drift og anlæg af stier og fremme af turisme, nu splittet på flere forskellige aktører, der har hver deres budget og dagsorden. Derfor er fælles projekter i dag en meget stor udfordring. I dag foregår det mere som ad hoc organisationer. Hærvejsprojektet er det første projekt, der regionalt set er gennemført siden amternes tid. LL fortæller, at *"det kan altså lade sig gøre, og det er rigtigt positivt, der er dog stadig meget at arbejde med – set fra min side"*.

6.2.4. Økonomiske forhold

Det er en udfordring at få bevilliget midlerne til projekter. I amternes tid havde de selv midler, der nemmere kunne bruges på ønskede projekter. Der er færre frie midler i dag, men så kan der søges puljer. Det kan dog blive besværligt, da der skal spørges om lov, hver gang der ændres i planerne i projektet, for at dem, der har givet midler, kan godkende det. Der er generelt nogle udfordringer med at fundraise og søge midler hjem til projekter som Hærvejen. Det er et stort arbejde at have overblik over, hvor midlerne kan søges. Det kan, ifølge JS fra Viborg Kommune, komme til at betyde, at flere kommuner er nødt til at gå sammen om at danne nogle puljer, hvorfra der kan trækkes penge ud til sådanne projekter.

Kommunerne har forskellige muligheder for at få tildelt midler til projekter som Hærvejen, da de to store kommuner, Viborg og Aalborg Kommune, ikke har mulighed for at få del i LAG-midlerne. De har dog haft mulighed for at få del i midlerne fra Friluftsrådet. Den skæve fordeling af midler

kunne ifølge projektlederen have givet nogle problemer, men det har den ikke. I Viborg Kommune fortæller planlæggerne, at de synes, at det er fair nok, at de kommuner, der har færre midler, får mulighed for at søge flere midler end de større og rigere kommuner.

6.3. Opsamling af case om Hærvejen

Processen har givet et billede af forløbet for projektet. Her fremgik det, at projektet om Hærvejen er finansieret af midler udenfor kommunernes budgetter. Her er ansat en projektleder, der skulle styre processen og koordinere mellem kommunerne. Projektet markedsføres med henblik på at tiltrække turister. Derudover er der et håb om, at de erhvervsdrivende langs ruten kan få en fordel af dens etablering og skabe grobund for en videreudvikling af små erhverv.

Der er desuden blevet set på samarbejdet. Her fremkom forskellige synspunkter i forhold til, hvordan samarbejdet har fungeret. Det er blevet fremhævet, at samarbejdet har været godt pga., at:

- De medvirkende i projektet er garvede folk, og de var blevet ført sammen i forprojektet
- Styregruppemøder, hvor erfaringer kunne udveksles
- Projektleder som bindeled
- Da projektet har været af praktisk karakter, er der opnået gode erfaringer med at hjælpe hinanden på tværs, da alle kommuner har været forpligtigede til at udføre deres del af arbejdet
- Frivillige har løftet mange opgaver og givet projektet den lokale identitet

Derudover blev fremhævet de ting, der har været mindre gode, som var, at:

- Der var mangel på kontakt mellem den tekniske- og udviklingsafdelingen
- Der var ikke rammer for den praktiske udførsel, og der har været uenighed om, hvordan ruteforløbet skulle sikres rent formelt

Kommunerne har grebet opgaven omkring Hærvejen forskelligt an. Dette ses i særlig grad mellem Viborg og Vesthimmerlands Kommune. Her har de valgt at bruge forskellige fremgangsmåder til fastlæggelse af rutens forløb. Der kan stilles spørgsmålstegn ved, hvorfor der ikke er blevet valgt en fælles fremgangsmåde fra begyndelsen. Dette kan måske skyldes, at projektlederen for hærvejsprojektet ikke har været så erfaren med planlægning af rekreative stier og derfor ikke har kendskab til, hvad kommunernes arbejde ville indebære. Projektlederen har også givet udtryk for, at hvis hun kunne gøre det om, ville hun vende opgaven på hovedet. Det ville hun have gjort ved at starte med at snakke med nogle af de medarbejdere, der sad med ansvaret for vejene i kommunen, for at få en viden om processen med at fastlægge rutens forløb. På den måde kunne hun måske have tilrettelagt forløbet bedre. Det viser, at der er nogle problemer i forhold til denne konstellation med projektleder, som potentielt var nemmere at løse i stedet for amternes tid, da en projektleder kan komme ud for, at skulle starte fra bunden, som det var tilfældet her. Der er ingen kollegaer, der kan spørges om hjælp og gode råd. Det er en udfordring, hvordan man skal udnytte den erfaring, der bliver indsamlet gennem forskellige projekter skal udnyttes. Denne erfaring levede i amtet gennem de ansatte, men når projektlederen ikke er fastansat vil der være en risiko for, at den opnåede viden fra det enkelte projekt går tabt.

Der blev set på de uformelle planlægningsværktøjer, der har været anvendt i gennemførelsen af projektet. Her blev det påpeget, at der manglede en overordnet plan, og det var ikke klart, hvilke virkemidler kommunerne skulle anvende til gennemførelsen af hærvejsprojektet. Derudover manglede konkrete redskaber f.eks. til at sikre ruten på private veje. Det blev endvidere påpeget, af flere af de interviewede, at de savnede en instans på niveau med amterne. Hertil blev det nævnt, at en instans, som amterne, gjorde arbejdet nemmere i forhold til økonomi, viden, koordinering og at tænke på tværs af kommuner. Dette skyldes bl.a. at kommuner kan have tendens til at fokusere på egen kommune og ikke nødvendigvis er villige til at tænke tværkommunalt.

Desuden var der udfordringer med nogle af de rent praktiske opgaver. De handlede overordnet om, at der var opgaver projektlederen ikke vidste, hvordan skulle gribes an, som f.eks. indhentning af LER-oplysninger. Derudover var der udfordringer i forhold til medarbejdere, der stoppede, og det var svært for efterfølgeren at få overblik over projektet.

Det fremgik desuden af de gennemførte interviews om Hærvejen, at økonomien havde en stor betydning for arbejdet med projektet. Projektet om Hærvejen var afhængig af bevillingen af midler. Dette kan være en udfordring, da forskellige fonde kan stille forskellige krav, og det er nødvendigt at spørge om lov, hvis det ønskes at lave nogle ændringer i projektet.

6.4. Baggrundsviden om MTB

I dette afsnit præsenteres og analyseres den anden case, der handler om etableringen af mountainbikeruter. Mountainbikesporten er en sport, der er i stor udvikling, og den kan dyrkes af alle, der har en mountainbike. Rundt i landets skove, bliver der derfor gjort plads til denne nye brugergruppe. Dette er et eksempel på en ny brug, der finder sted i det åbne land, og derfor inddrages den som case i dette projekt. Mountainbikefænomenet er spændende, fordi mountainbikere udgør en brugergruppe, som nu skal indpasses i de eksisterende miljøer, hvor andre brugergrupper hidtil har kunnet færdes uforstyrret. Det bliver dermed et eksempel på den alsidige og øgede anvendelse af det åbne land, som særligt naturområderne må være til genstand for. Dette på trods af, at naturområder er begrænsede i forvejen, hvilket også er medvirkende til at lægge et yderligere pres på arealressourcerne i det åbne land. Mountainbike er samtidig et eksempel på, hvordan forskellige brugergrupper må tåle og respektere hinanden.

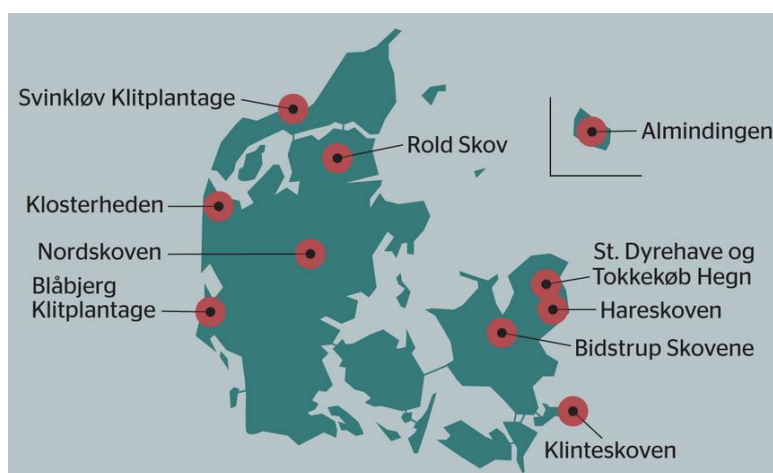
Der tages i denne case udgangspunkt i mountainbikeruterne ved Svinkløv Klitplantage og Rold Skov, samt fire mountainbikeruter anlagt i Aalborg Kommune. Mountainbikeruterne ved Svinkløv Klitplantage og Rold Skov er valgt, fordi der for nyligt er igangsat et samarbejde imellem de to kommuner og de to tilknyttede feriecentre i lokalområdet, som er Feriecenter Slettestrand, Comwell Sport Rebild Bakker, Jammerbugt Kommune og Rebild Kommune. Mountainbikeruterne ligger på Naturstyrelsens arealer i hhv. Svinkløv Klitplantage i Jammerbugt Kommune og Rold Skov i Rebild Kommune. For at få et bredere indblik i arbejdet med mountainbikeruter inddrages også mountainbikeruterne i Aalborg Kommune, hvis mountainbikeruter er beliggende på kommunalt ejede arealer.

6.4.1. Mountainbikesporten

Mountainbikesporten er en hurtigt voksende sport i Danmark. Sporten er imidlertid opstået uorganiseret og har i lang tid kun bestået af individuelle udøvere og klubber. Det har medført en del konflikter mellem de eksisterende brugergrupper af skovene og de nye brugere. Konflikterne

er bl.a. opstået, fordi de eksisterende brugergrupper har opfattet mountainbikerne som støjende og hensynsløse. Derudover har der ikke været stier tiltænkt mountainbikerne, hvilket har betydet, at de har benyttet spor, der ifølge naturbeskyttelsesloven ikke er lovligt at cykle på, såsom dyreveksler eller lignende. (Hedegaard 2011)

I år 2000 etablerede Naturstyrelsen den første mountainbikerute på deres arealer, og de har i dag over 350 km spor fordelt i de statsejede skove. Ruterne er etableret i samarbejde med frivillige MTB-klubber og MTB-entusiaster, der også er med til at stå for vedligeholdelsen (Naturstyrelsen [6]). Naturstyrelsen har udvalgt 10 af de bedste MTB-spor i statsskovene på tværs af landet og kaldt dem for de *10 Spir*. De vil med de *10 Spir* gerne tilskynde, at danskerne færdes mere i naturen, også for at fremme sundheden. Yderligere vil de inspirere til at mountainbikere kommer rundt i landet og prøver de forskellige spor, der byder på forskellige udfordringer. De *10 Spir* er udvalgt, så de tilbyder noget for alle på tværs af sværhedsgrader. Ruterne er rangeret i sværhedsgrad efter en farvekode efter samme princip som på skiløjper. MTB-ruterne i Svinkløv Klitplantage og Rold Skov er begge en del af de *10 Spir*. (Naturstyrelsen [7])

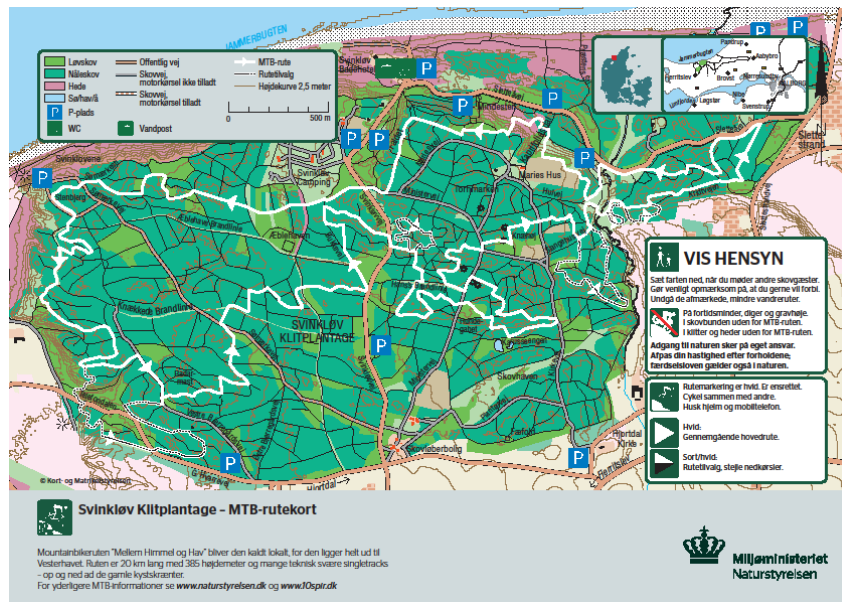
Figur 6.5: De 10 Spir – Danmarks bedste mountainbiking (Naturstyrelsen [8])

Også kommunerne har i nogle af deres skove etableret MTB-spor, det ses f.eks. i Aalborg Kommune.

Gennem skabelsen af spor til mountainbikerne er der på den måde skabt et grundlag for, at mountainbikerne kommer i mindre kontakt med de andre brugergrupper, og derved mindske konflikter mellem brugergrupperne.

6.4.2. Svinkløv Klitplantage og Rold Skov mountainbikeruter

I Svinkløv Klitplantage ved Vesterhavet i Jammerbugt Kommune har Naturstyrelsen Thy i samarbejde med Cycling Nord og Feriecenter Slettestrand anlagt en MTB-rute (Naturstyrelsen [9]). Cycling Nord er en nordjysk cykelklub og Feriecenter Slettestrand er et feriecenter beliggende ved MTB-ruten i Svinkløv Klitplantage og er aktiv bruger af den, som tilbud til feriecentrets gæster.

Figur 6.6: MTB-ruten i Svinkløv Klitplantage (Naturstyrelsen [10])

Projekt "Danmarks foretrukne MTB-destination" er et samarbejde mellem Rebild og Jammerbugt Kommune, der foregår fra juli 2013 til juni 2014, og skal promovere de to ruter i hhv. Svinkløv Klitplantage og Rold Skov som Danmarks foretrukne MTB-destination og herved også fremme MTB-turismen i Nordjylland (Rebild Kommune). Dette er et samarbejde mellem kommunerne, Feriecenter Slettestrand og Comwell Sport Rebild Bakker.

Figur 6.7: Den blå rute – et mountainbikespor i Rold Skov (Naturstyrelsen [11])

Den første MTB-rute i Rold Skov blev etableret i 2004, siden er der anlagt yderligere et spor, en downhillbane og en børne-MTB-rute. (Naturstyrelsen [12])

Aalborg samarbejdet

Projektet "Danmarks foretrukne MTB-destination" er finansieret gennem Aalborgsamarbejdet (Rebild Kommune). Aalborgsamarbejdet er et tværkommunalt erhvervssamarbejde mellem Jammerbugt, Rebild og Aalborg Kommune. Samarbejdet skal bl.a. bidrage til vækst og gode betingelser for erhverv, heriblandt turismeerhvervet i medlemskommunerne, samt tilskynde til samarbejde mellem forskellige partnere bl.a. repræsentanter fra erhvervslivet, vidensinstitutioner og offentlige myndigheder. (Aalborg Samarbejdet) Aalborgsamarbejdet har i perioden 2011-2014 arbejdet med en erhvervsstrategi med tre strategiske satsningsområder, som er innovation, iværksætteri og oplevelser. Hvert satsningsområde er suppleret af en handlingsplan med overordnede strategiske mål. (ErhvervslederForum 2011-2014)

6.4.3. Mountainbikeruter i Aalborg Kommune

I Aalborg har kommunen anlagt og skiltet fire MTB-ruter i samarbejde med de lokale cykelklubber. Ruterne er anlagt med forskellige sværhedsgrader. Kommunens MTB-ruter er anlagt i Hammer Bakker, Kongshøj Skov, Lundby Bakker og ved Poulstrup Sø. Aalborg Kommune har valgt at satse på MTB-ruterne pga. den voksende interesse og for samtidigt at sikre, at der kun køres MTB på de officielle ruter. De fire ruter blev indviet i april 2011. (Aalborg Kommune [2]) Ruternes placering kan ses på figur 6.8.

Figur 6.8: Beliggenhed og sværhedsgrad af mountainbikeruterne ved Aalborg (Aalborg Kommune [2])

6.5. Analyse af interviews om mountainbikeruter

I forbindelse med casen om MTB er der blevet gennemført en række interviews med forskellige personer, der er i berøring med planlægning og anlæggelsen af MTB-projekter. Det er projektlederen for samarbejdet om MTB-ruter i Svinkløv Klitplantage og Rold Skov, direktøren

for Feriecenter Slettestrand, Jammerbugt Kommune og Aalborg Kommune. Det følgende afsnit vil beskrive arbejdet omkring MTB i hhv. Rold Skov, Svinkløv Klitplantage, Feriecenter Slettestrand og Aalborg Kommune. Dette skal bl.a. belyse arbejdet i forskellige organisationer og med forskellige formål.

6.5.1. Processen

Der er blevet set på forskellige typer projekter omhandlende MTB. Der er blevet set på arbejdet med MTB på kommunale arealer, på Naturstyrelsens arealer og for en privat virksomheds medvirken og etablering af et MTB-center i nærheden af en MTB-rute. Disse forskellige projekter omhandlende MTB vil blive beskrevet her. Tabellen herunder viser en oversigt over de emner, der indgår i casen, og som er blevet belyst gennem interviewene.

	Aalborg MTB-ruter	Svinkløv Klitplantage MTB-ruter	Slettestrand MTB-center
Hvad handler projektet om?	MTB-ruter til kommunens indbyggere	Ruter til interesserede brugere	Center der kan facilitere MTB-turister med træning og overnatning
Hvem ejer arealerne?	Kommunen	Staten (Naturstyrelsen)	Privat (Feriecenter Slettestrand)

Figur 6.9: Oversigt over emner i casen om MTB-projekter

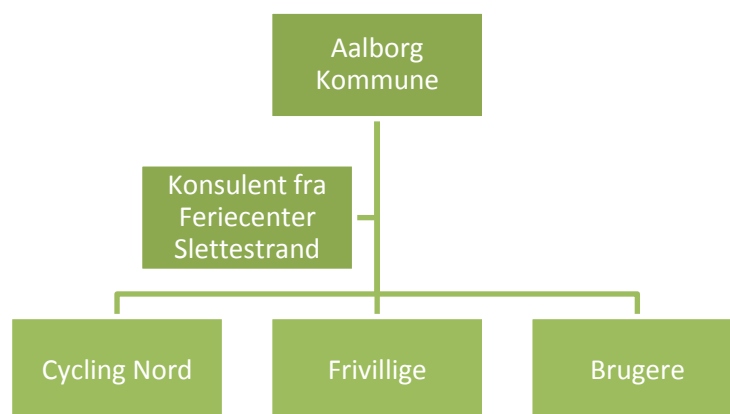
MTB i Aalborg Kommune

I forbindelse med etablering af MTB-ruter på kommunale arealer er der blevet set på Aalborg Kommunes etablering af MTB-ruter i deres egen kommune. Her begyndte arbejdet med MTB-ruterne pga. konflikter i de områder, hvor mountainbikerne kørte. Kommunen var derfor, som forvaltere, nødt til at reagere på problematikkerne. De lokale ville ikke have dem kørende i deres baghave, omvendt kunne kommunen heller ikke forbyde mountainbikerne i at cykle på stierne i skoven. Derfor gik kommunen ind og udviklede et mountainbiketilbud, der består af fire ruter, fordelt rundt om Aalborg. Forløbet kan ses på nedenstående figur.

Figur 6.10: Processen for etablering af MTB-spor i Aalborg Kommune

Ruterne blev udviklet i samarbejde med en specialist fra Feriecenter Slettestrand og med de lokale cykelklubber. Sporene blev anlagt på kommunens egne arealer, da de ikke kunne komme i kontakt med nogen lodsejere i forbindelse med anlæggelsen. Ruterne blev derfor anlagt som et tilbud og en løsning til kommunens egne indbyggere. Ruterne markedsføres ikke, da de markedsfører sig selv, og fordi de ikke har noget ønske om at tiltrække flere brugere, der vil generere mere slid og derved vedligeholdelse. Nedenstående figur viser, hvem der har været involveret, og hvordan det indbyrdes forhold har været.

Figur 6.11: Organiseringen af projektet for MTB-ruter i Aalborg Kommune

MTB-ruter i Svinkløv Klitplantage og Rold Skov

Det andet projekt om MTB-ruter, der er blevet undersøgt, er projektet omkring MTB-ruterne i Svinkløv Klitplantage, der ligger på Naturstyrelsens arealer i nærheden af Feriecenter Slettestrand. Her har Feriecenter Slettestrand i samarbejde med Naturstyrelsen udviklet nogle MTB-spor, der tiltrækker MTB-turister fra bl.a. Danmark og Norge.

Feriecenter Slettestrand deltager i et samarbejde om MTB-ruterne i Svinkløv Klitplantage og Rold Skov med Comwell Sport Rebild Bakker, Jammerbugt Kommune og Rebild Kommune. Her er der gennem Aalborgsamarbejdet ansat en projektleder, der skal udvikle og promovere de to MTB-områder. De ser ruterne ved Svinkløv Klitplantage som et tilbud, der kan sammenlignes med et skisportscenter, og det er dette produkt, der arbejdes imod.

Figur 6.12: Processen for ansættelsen af projektleder for MTB-projekt i Svinkløv Klitplantage og Rold Skov

I samarbejdet indgår, udover de nævnte virksomheder og kommuner, også VisitRebild, Naturstyrelsen, DGI og frivillige. Naturstyrelsen er inddraget som lodsejere, både i Thy og Rold. Projektet har handlet om at få samlet alle dem, der har noget at tilbyde om MTB. DGI er inddraget fordi, de er en vigtig interessant indenfor sportsverdenen og derfor ved noget om, hvordan MTB-rytterne kan findes. Derudover er de et godt talerør når der skal budskaber ud. De frivillige har deltaget gennem sporvedligeholdelseslav, der er oprettet, for at varetage vedligeholdelsen sporene fremadrettet. Nedenfor er illustreret, hvem de involverede i samarbejdet er.

Figur 6.13: Organiseringen af projektet for MTB-ruter i Svinkløv Klitplantage og Rold Skov

På Feriecenter Slettestrand gør de ikke selv aktivt noget ud af markedsføring. De går op i produktet og mener, at hvis produktet er i orden, så skal turisterne nok komme.

MTB-center Slettestrand

Hos Feriecenter Slettestrand arbejdes der på at tilbyde noget mere til MTB-turisterne gennem et projekt med etablering af et MTB-center. Dette center startede de med at udvikle i forbindelse med deltagelse i en konkurrence, der hed NOMINI-projektet, som var igangsat af Aalborgsamarbejdet, hvor et forslag til et MTB-center blev udviklet. Denne konkurrence vandt de ikke, men lysten til at skabe et MTB-center var vakt, og de fortsatte derfor på arbejdet for egne midler.

MTB-centeret har de etableret på en gård, som ligger ude i det åbne land, men i nærheden af feriecenteret. De skulle søge om en landzonetilladelse for at få lov til at arbejde med at omdanne ejendommen til et MTB-center. Denne landzonetilladelse blev imidlertid påklaget til Natur- og Miljøklagenævnet, og det blev afgjort, at der skulle udarbejdes en lokalplan. Hertil forlangte kommunen, at landbrugspligten på gården skulle ophæves, hvilket de stadig venter på. Forløbet og tidshorisonten er skitseret i nedenstående figur.

Figur 6.14: Juridisk proces bag etableringen af MTB-center i Slettestrand

6.5.2. Samarbejde

I dette afsnit ses på de samarbejder, der er foregået i forbindelse med arbejdet med MTB-ruterne i Svinkløv Klitplantage, Rold Skov og Aalborg Kommune. Her ses på, hvordan det gribes an fra både kommunalt og tværkommunalt synspunkt, samt hvordan inddragelsen af frivillige er foregået.

Internt i kommunen

Når der ses på de interne samarbejder, er det dem, der foregår internt i de kommuner, hvor der er blevet interviewet medarbejdere. I forbindelse med projektet om MTB i Aalborg Kommune ses det, at kommunen har haft et fokus på det interne samarbejde i forhold til friluftsliv. Her har kommunen dannet et team, der går på tværs af forskellige områder, der arbejder med friluftsliv, såsom fodboldbaner, havnebad og MTB. Dette har de gjort i kommunen for at kunne arbejde mere strategisk med friluftslivet. LM begrundet også valget om det strategiske arbejde med, at de gerne ville have fokus på beskyttelses- og benyttelsesproblematikken. De var i kommunen blevet klar over, at de havde fået rigtigt godt styr på benyttelse af byen og beskyttelse af landet, men at det ville være godt med et større fokus på benyttelsen af landet også. LM siger, at "vi er jo egentlig ret skarpe på, hvad der er hensigtsmæssigt i forhold til en beskyttelse. Det ved vi godt, når vi er i det åbne land og ude i naturen. Når vi er inde i byen, så er vi rigtigt skarpe på, at det hele skal benyttes, fordi det hele er jo alligevel kultiveret og mere eller mindre ødelagt, havde jeg nær sagt, sådan i hvert fald rent biodiversitetsmæssigt og oprindelsesmæssigt. Så kan man sige, at der mangler vi en form for rød tråd imellem det. Der snakker vi meget om at flytte naturen mere ind i byen, og omvendt så snakker vi også om, at benyttelsen også skal ud i det åbne landskab". Kommunen er altså bevidst om, at den skal finde en tilgang til benyttelsen af det åbne land, hvilket de forsøger at løse med et team på tværs af afdelinger.

Lodsejere og frivillige

Aalborg Kommune kunne ikke komme i kontakt med nogen lodsejere i forbindelse med anlæggelsen af MTB-ruterne og har derfor valgt at anlægge dem på egne arealer.

Ruterne i Svinkløv Klitplantage har Feriecenter Slettestrand anlagt i samarbejde med Naturstyrelsen, som er lodsejere. Dette samarbejde har fungeret rigtig godt. Naturstyrelsen har været meget samarbejdsvillig i forhold til anlæggelsen af ruterne i Svinkløv Klitplantage. JKR fortæller, at *"Naturstyrelsen er helt klar over, at hvis man vender ryggen til den her bølge af mountainbikere, der ruller ind over hele Danmark, og lader dem finde deres pirat-ruter selv, så kommer der nogle voldsomme konflikter i lokalsamfundet"*. Der er altså her blevet sørget for at være på forkant og været villige til at samarbejde for at undgå senere konflikter.

Frivillige betyder rigtig meget, både for ruterne i Aalborg og for ruterne i Svinkløv Klitplantage. Begge steder arbejdes der med sporvedligeholdelseslav, der består af frivillige mountainbikere, som skal varetage sporenes vedligeholdelse. På den måde får rytterne et medejerskab og har derved en interesse i at passe på sporene. Opgaven med vedligeholdelse, som ingen ellers har råd til, bliver derved udført. I Aalborg Kommune er de lokale cykelklubber også blevet inddraget i anlægsfasen for at sikre, at sporene lever op til deres ønsker. Jammerbugt Kommune udtrykker, at succeserne er der, hvor projekterne er så konkrete, at de frivillige kan se en mening med dem. LM fra Aalborg Kommune siger også, at *"langt hen af vejen, så må vi nok sige, at mange af de her aktiviteter, og sådan er det også gået med MTB-ruterne, dem lægger vi mere og mere over til frivillige og lokale interesseorganisationer."*

Feriecenter Slettestrand har taget initiativ til at danne en lokal MTB-klub. Dette var for at skabe sammenhold i lokalsamfundet efter skolelukninger, men også for at udbrede budskabet om MTB, så de lokale ikke kun synes, det er de fremmede, der kommer og kører og irriterer de lokale. JKR siger, at *"i samme øjeblik, man har fået det implementeret i lokalsamfundet, at ens barn kører MTB eller ens barnebarn kører MTB, så har man fået bygget en bro af forståelse og interesse."* Der er altså fokus på at give projektet en form for lokal identitet og samtidig skabe noget, de lokale kan relatere sig til.

Samarbejde om MTB mellem kommuner, virksomheder og organisationer

Der er et samarbejde omkring ruterne i Svinkløv Klitplantage og Rold Skov. Der har gennem Aalborgsamarbejdet været ansat en projektleder gennem et år, der skulle udvikle og promovere ruterne og skabe en fælles tråd mellem områderne. Samarbejdet har bestået af en styregruppe, der jævnligt mødtes. Disse møder var projektlederen ansvarlig for, og hun stod endvidere med ansvaret for at søge fondsmidler.

I Feriecenter Slettestrand har de været rigtig glade for samarbejdet. Samarbejdet er blevet opkvalificeret, både imellem Feriecenter Slettestrand og Comwell Sport Rebild Bakker, men også med kommunerne og Naturstyrelsen. JKR siger, at *"når man inden så længe konkluderer, så må konklusionen være, at de enkelte steder har udviklet sig, ... og samspillet med Naturstyrelsen og kommunen i Jammerbugt og i Rebild er også blevet opkvalificeret."*

Jammerbugt Kommune ser det også som en fordel, at man snakker sammen især i forhold til det forretningsmæssige, der vægtes meget højt. MS, der sidder i erhverv og turisme i Jammerbugt Kommune, fortæller, at det forretningsmæssige betyder meget for den forvaltning, han sidder i.

Det ville have været noget andet, hvis han i stedet sad med et teknik- og miljøsynspunkt, hvor det i stedet havde handlet om at planlægge noget for kommunens borgere. MS forklarer om projektets tilblivelse, at *"den er kommet ud fra den erkendelse af, at der kommer flere og flere af de der med cykel på og nogle af dem, specielt nordmænd, bruger mange penge, når de kommer. Det kunne være et godt forretningskoncept, at tiltrække flere af dem"*. Det betyder altså meget, at der bliver udviklet et forretningskoncept. Han tilføjer yderligere, at kommunen kan, *"hvis forretningen bliver stor nok, blive forpligtiget til at støtte op om projektet"*. Han påpeger, at forretningspotentialer og de frivillige er vigtige elementer, og at et forretningskoncept kan være med til, at de frivillige kan få noget ud af deres indsats. MS har dog en opfattelse af, at man ikke rigtig har fået høstet gevinsten af at samarbejde endnu, og at det hele har taget længere tid end forventet. Ifølge projektlederen selv er samarbejdet gået rigtig godt. Særligt pga. styregruppemøderne, hvor det var simpelt at tage de fælles beslutninger, fordi alle parter mødtes og samlede op på erfaringerne. Derudover ser projektlederen det også som en vigtig faktor, at hun har haft arbejdsplads ude på de lokale steder.

Samarbejde om Trailcenter Slettestrand

Feriecenter Slettestrand har skabt et koncept, der hedder Trailcenter Slettestrand. Det har fokus på, at udvikle et område, der kan servicere alle former for gæster med spor i området, både handicappede, vandrere, mountainbikere, ryttere osv. I forbindelse med trailcenteret er der blevet oprettet en brugergruppe, der skal samarbejde om områdets udvikling. Samarbejdet består bl.a. af Danmarks Naturfredningsforening, Naturstyrelsen, Jammerbugt Kommune og brugere af området. Dette samarbejde er ifølge JKR indført for at *"gøre det bredt. Også for at sikre andre brugergruppers medindflydelse. Hvis man bare tordner derudaf, så kan det godt være, at man kommer til at køre hurtigt i starten, men så møder man så mange konflikter undervejs, så man får en kæp i baghjulet"*. Han nævner også, at det gennem samarbejdet er godt at få inddraget kommunen og Naturstyrelsen, fordi *"de er nogle organer, som er vant til at arbejde sammen på tværs, som er vant til at skulle tage hensyn bredt, men også fordi de er de to stærke arme"*. Han tilføjer, at *"i det brede samarbejde, der sikrer man også, at man når noget mere end den enkelte kan gøre ved egen kraft"*. Hos Jammerbugt Kommune fortælles det, at trailcenteret er et koncept, der handler om en helhedstilgang til området, hvor der arbejdes ud fra, at der skal være plads til alle.

6.5.3. Planlægningsværktøjer

I dette afsnit ses på de udfordringer og erfaringer, som de interviewede har fået gennem planlægning i det åbne land. Der ses bl.a. på de udfordringer de har haft i forbindelse med tilladelser og de erfaringer, de har opnået gennem arbejdet med planlægning i det åbne land generelt.

Lovgivning

Ved planlægningen af MTB-sporene i de forskellige områder har det været uigennemsigtigt, hvilke regler der gælder for, hvornår man må cykle i skoven. Det gælder både for fredninger og naturbeskyttelseslovens adgangsbestemmelser. LM siger, at *"i forhold til naturbeskyttelsesloven er vi lidt i en gråzone, må vi nok sige, fordi reelt set kan vi ikke forbyde dem at cykle der (på eksisterende små stier, red.). Vi siger, at når man vil udøve den her særlige sportsgren, skal man altså bruge de særlige markerede ruter til det"*. Derudover har kommunen selv skullet vurdere,

om de skulle høre Fredningsnævnet. De har vurderet, at det ikke er nødvendigt, fordi MTB-ruterne kan sidestilles med andre ruteforløb, hvor Fredningsnævnet ikke skulle høres.

Værktøjer til anlæggelse af MTB-ruter

Til planlægning af MTB-ruterne har der ikke været anvendt nogen formelle planlægningsværktøjer. Det har ikke været nødvendigt at søge landzonetilladelse eller dispensationer fra fredninger. Aalborg Kommune kommer dog med nogle ideer til, hvad der kunne gøre arbejdsgangen lidt mere gennemskuelig. Her savner de f.eks. en oversigt over de regler, der findes. LM fortæller, at der mangler en form for *"tjekliste eller et eller andet om, at hvis det ligger i den og den zone, hvor lang tid tager det så, hvor kan man finde de der zoner henne, ... og hvor er det man skal søge om det henne"*. Han mener, at det kunne hjælpe nye medarbejdere og lokale, der ikke kender til processerne, dog påpeges det, at ansatte hos kommunen allerede til dels har den nødvendige erfaring indenfor dette. Derudover nævnes der i Aalborg Kommune, at der generelt savnes nogle demografiske værktøjer, der kan hjælpe dem med at skabe belæg for, om det de planlægger rent faktisk er nødvendigt. Fra Aalborg Kommune bliver det også sagt, at sådanne værktøjer findes. LM siger, at *"det handler måske om at samle det og måske om at blive mere bevidst om, hvad er det rent faktisk for nogle processer, der skal til. Både sådan rent planlægningsteknisk fra at man får en idé til man kan forvente, at der står noget, og alt det driftstekniske om at få nogle midler"*.

Der er meget pres på arealerne, og hvad der planlægges for, hvorfor det er vigtigt at have en afvejet balance af benyttelse og beskyttelse af naturen. LM siger, at *"jo mere vi kan argumentere for, at det her (benyttelse af naturen, red.) rent faktisk har en funktion, at det har en god, dybere og større mening, jo større er sandsynligheden for, at det får lov til at blive, og vi får mere af det (benyttelse af naturen, red.), dybest set."* Det er interessant at se, at det er argumentationen, der kan være afgørende for, om noget bliver gennemført.

Værktøjer til anlæggelse af MTB-center i Slettestrand

I forbindelse med Feriecenter Slettestrands opførelse af et MTB-center har de haft nogle udfordringer i forhold til indhentning af tilladelser. Kommunen havde først regnet med, at de kunne klare sig med en landzonetilladelse. Men en nabo klagede og ville have støjforholdene afklaret og sagen endte derfor i Natur- og Miljøklagenævnet, der afgjorde, at projektet var lokalplanpligtigt. Denne proces tager imidlertid meget længere tid, og kommunen er nu ekstra forsigtig. JKR fortæller, at *"det er jo klart en kommune, der først arbejder en sag hurtigt igennem og giver en tilladelse på baggrund af landzoneloven, de bliver mere forsigtige i næste omgang, og så tænker de, den næste her den skal vi i hvert fald ikke have underkendt"*. Kommunen stiller derfor nogle skrappe restriktioner i lokalplanen for området, såsom at de yderste 20 m af ejendommen ikke må anvendes, og at der ikke må være belysning. Derudover skulle landbrugspligten ophæves, hvilket har været en lang proces. Feriecentret har fået et forhåndstilsagn fra NaturErhvervstyrelsen om, at de må have den anvendelse af området, som de ønsker, men de venter stadig på at få landbrugspligten ophævet, før de må tage området i brug. Dette er problematisk for en virksomhed, der skal holde en forretning i gang. Som JKR siger, *"så undervejs er der selvfølgelig nogle kulturforskelle, hvor det offentlige har nogle forpligtigelser, de skal leve op til, og vi andre har nogle realiteter, som vi skal overleve på"*. Kommunens krav om ophævelse af landbrugspligten holder projektet tilbage. De har egentlig fået grønt lys af NaturErhvervstyrelsen og venter derfor kun på, at kommunen får deres

”formalitet” i forhold til landbrugspligtens ophævelse på plads. JKR siger, at ”der ligger vi jo et eller andet sted i en bunke, og det tager jo så den tid, det tager ... Det er i højere grad, altså retfærdighed, det er ikke at behandle alle ens, retfærdighed det er at forholde sig til, hvor det nu er muligt at arbejde målrettet og fleksibelt.” JKR påpeger, at det er systemet, den er gal med. Feriecentret har ikke mødt modstand fra nogen af instanserne. Selv naboerne, som gjorde indsigelser, har ikke været ude på at skabe problemer og Feriecenteret har et godt forhold til dem. Han fortæller, at hvis kommunen havde taget hånd om naboerne, da de forhåndstillkendte projektet, kunne de have klaret sig gennem blot med en landzonetilladelse. JKR siger, at *”hvis jeg sådan skal uddrage nogle konklusioner på det her, så er det en konklusion mere: NÅR naboer henvender sig, og kommunen arbejder med det, så må de for alt i verden tage de mennesker seriøst, fordi det ikke er ondskab eller nedrigheid eller noget andet. Det er noget, der betyder noget for de mennesker. Og hvis man tager dem alvorligt, imødekommer dem og snakker med dem FØR de sender deres klage, så er der en masse klager, der ikke kommer i stand, og så sparer man i virkeligheden samfundet for rigtig mange ressourcer.”*

6.5.4. Økonomi

Feriecenter Slettestrand er en privat virksomhed og en del af turismeerhvervet. Nogle af Feriecenterets udfordringer ligger i, at de arbejder under nogle ulige konkurrencevilkår. JKR påpeger, at *”det er jo også vores vilkår. Vi er i en branche, hvor der er exceptionelt ulige konkurrencevilkår, hvor feriecentre er fondsejede og får tilført rigtig, rigtig mange midler, hvor nogle er kædeejede og også arbejder på nogle helt andre økonomiske præmisser end vi gør”*.

JKR fortæller også, at hans indtryk er, at mange af de penge, der kommer fra fondsmidler, bliver givet til markedsføring og kompetenceudvikling. Ressourcerne forsvinder blot ned i et dybt hul. JKR mener, at flere af midlerne bør bruges på produktudvikling.

6.6. Opsamling af case om MTB

Casen om MTB har vist samarbejde mellem flere parter, heriblandt kommuner og private virksomheder. Samarbejdet om MTB-ruter i Svinkløv Klitplantage og Rold Skov har været styret af en projektleder ansat hos kommunen, men af midler givet af Aalborgsamarbejdet. Projektlederens opgave var at udvikle MTB-ruterne på tværs af de to kommuner, Jammerbugt og Rebild. Derudover er arbejdet med MTB yderligere belyst gennem en privat virksomhed, Feriecenter Slettestrand, og gennem Aalborg Kommunes arbejde med MTB-ruter på egne arealer.

Samarbejdet mellem Jammerbugt og Rebild kommuner har ifølge de interviewede fungeret rigtig godt. De lægger vægt på, at det skyldes de fælles styregruppemøder, hvor alle er mødtes og har snakket processen og det videre arbejde igennem med jævne mellemrum. Samarbejdet med frivillige har betydet meget, både i forhold til vedligeholdelsen af sporene, men også for at skabe lokal opbakning i området. Det er dog nyt for parterne at indgå i et samarbejde på tværs, men de synes allerede, at samarbejdet er blevet opkvalificeret. Det nævnes desuden, at forretningspotentialet er vigtigt.

Der er ikke blevet søgt nogen tilladelser til anlæggelsen af MTB-ruter, da det ikke har været nødvendigt. I Aalborg Kommune nævnes det dog, at der har været en gråzone i lovgivning i forhold til anlæggelsen af sporene. Ved opførelsen af MTB-centeret i Slettestrand har der været udfordringer med landzonetilladelsen, hvor der skulle udarbejdes en lokalplan i stedet for.

De økonomiske forhold har stor betydning for Slettestrand Feriecenter, da der i deres erhverv er meget ulige konkurrencevilkår. Fondsmidler går ofte til markedsføring, og de burde ifølge JKR i stedet gå til produktudvikling. I Jammerbugt Kommune bliver der lagt vægt på, at nye tiltag skal passe ind i en forretningsmodel. Når Slettestrand udvikles som en MTB-destination, så skal der også være fokus på forplejning, da det er det, der kan være med til at skabe økonomi i projektet, og derved være med til at sikre projektets overlevelse.

6.7. Vurdering af casestudiet

Det vurderes, at de gennemførte interviews giver et pålideligt billede af de undersøgte emner. Det er grundet i, at der er gennemført flere interviews om hver case, og at der har været sammenhæng i svarene givet heri. Dette gør, at der er flere kilder, der siger det samme. Derudover er det de samme emner, der er blevet analyseret i casene, og de har derfor kunnet supplere hinanden. I flere af de gennemførte interviews er der givet udtryk for de samme tendenser. Casene har bidraget med forskellige vinkler på casestudiet, hvilket har givet en god forståelse for planlægning af rekreative projekter i det åbne land. Casestudiet kan dog ikke bruges til at generalisere for alle projekter i det åbne land, men de giver et billede af virkeligheden og kan være et eksempel på lignende projekter.

De interviewede har været meget åbne og ivrige efter at fortælle om deres arbejde. Det vurderes, at de kan være påpasselige med at sige noget negativt, hvorfor der kan være noget de udelader, som f.eks. politiske problemstillinger. Generelt har der været flere emner, de interviewede har været enige i, som f.eks. emnet om samarbejde. Her har alle givet udtryk for, at de ser samarbejdet som en positiv mulighed for projekter i det åbne land, selvom det kan være tidskrævende. Da det kan konstateres, at tilgangen til samarbejdet i casene er tilsvarende, og er blevet belyst bredt, vurderes casene at være repræsentative for lignende projekter om samarbejde. Der er dog opmærksomhed på, at der altid kan være variationer, når samarbejdspartnerne har forskellige indgangsvinkler og holdninger. Der vil være variationer i forskellige projekter, men nogle aspekter, som involvering af lodsejere og fordelene ved inddragelse af lokale formodes at være forholdsvis konsistente. Det er kvalificeret gennem casestudiet som værende et velfungerende uformelt værktøj.

Casestudiet skulle anvendes til at give et praktisk indblik i planlægningen af rekreative projekter i det åbne land. Det vurderes, at casene i høj grad har opfyldt dette formål, da de interviewede har været gode til at forholde sig til det, de reelt har gjort, og samtidig reflekteret over det.

6.8. Opsamling af tværgående emner gennem casestudiet

Dette afsnit samler op på de væsentlige problemstillinger og erfaringer, der ses i de to cases. Desuden vil tværgående emner blive diskuteret i forhold til hinanden. Der er blevet set på samarbejde, planlægningsværktøjer samt økonomi, og derfor er det også disse emner, der samles op på her.

6.8.1. Samarbejde

Der er igennem de to cases blevet set på to forskellige tværgående samarbejder. Dette er samarbejdet mellem Jammerbugt Kommune og Rebild Kommune, samt Feriecenter Slettestrand og Comwell Sport Rebild Bakker om MTB-ruter og samarbejdet mellem 8 nordjyske kommuner samt Viborg Kommune om at føre Hærvejen gennem Nordjylland.

Samarbejde mellem projektleder og kommuner

Til de tværgående projekter i casestudiet er der blevet ansat en projektleder til at varetage en samlende og koordinerende funktion. Denne projektleders arbejdsområder gik på tværs af kommunegrænserne og bestod i at varetage koordinationen mellem kommuner og andre aktører i projekterne.

I samarbejderne blev projektlederne ansat på grundlag af eksterne midler, bevilget af fonde og puljer. Dermed skulle kommunerne ikke blive enige om at fordele udgifterne mellem sig. Projektlederne har stået i spidsen for samarbejderne, der blev udfoldet gennem en styregruppe, der mødtes for at diskutere relevante emner, der fortsat skulle arbejdes med, og for at dele erfaringer. Der indgår i samarbejderne en række forskellige aktører, der formentlig ikke ville 'snakke' sammen i andre fora. Denne foranstaltning afløser i høj grad den rolle, som amtet tidligere dækkede. I flere af interviewene bliver der givet udtryk for, at amtet savnes, fordi de var ansvarlige for de tværgående opgaver i det åbne land. Efter amterne blev nedlagt, har man været nødt til at finde nye løsninger. At ansætte en projektleder til varetagelse af projektet om Hærvejen har været et forsøg på en ny løsning, der kunne fungere under de nye vilkår efter strukturreformen. Det gode ved projektet om Hærvejen er, at kommunerne, ud over at snakke sammen, også skulle udrette og levere noget, hvilket har betydet, at de har styrket samarbejdet i form af det fælles ansvar for at levere et godt produkt.

Hærvejsprojektet er et tværkommunalt projekt, hvorfor der kun deltager offentligt ansatte i samarbejdet. Projektet om MTB-ruterne ved Svinkløv Klitplantage og Rold Skov er derimod et samarbejde, der både inddrager private virksomheder, kommuner og det statslige niveau gennem Naturstyrelsen. Derudover er der inddraget eksterne interessenter såsom DGI. Dette er i høj grad et eksempel på, at der bliver tænkt i at indgå i netværk på tværs af forskellige niveauer og interesser.

Begge projektledere har været meget opmærksomme på at være synlige for dem, de arbejder for og sammen med. Det kan dog vurderes, at der går meget tid med transport mellem de forskellige kommuner og aktører, hvilket tager tid fra opgaveløsningen.

De interviewede synes, at det er gået rigtig godt med at samarbejde på tværs af kommunerne. Dette begrundes i de fælles styregruppemøder, der både har fundet sted i projektet om Hærvejen og i projektet om MTB. De interviewede ser det som en stor fordel, at man mødes for at diskutere og tage de fælles beslutninger. De ser det dog også som et pilotprojekt, hvor kommunerne kun lige er begyndt at prøve sig frem og få erfaringer fra den måde at arbejde sammen på. Det er dog en vigtig milepæl, at de er begyndt at tale sammen på tværs.

Samarbejde med eksterne parter

I casene har samarbejdet med frivillige betydet meget. De kan varetage opgaver, kommunen ellers ikke har råd til at få udført. Ved projektet om Hærvejen har de frivillige deltaget i at finde alternative ruteføringer for at finde de bedste ruter. Ved MTB-ruterne er der oprettet sporvedligeholdelseslav, der står for den praktiske del af vedligeholdelsen af sporene. Frivilliges deltagelse er altså med til at sikre kvalitet og sikkerhed for projektets videre succes. Det handler om at tænke kreativt for både at nedbringe de offentlige udgifter, men også for at vække det lokale miljøes interesse for projekterne, så de også tager del i arbejdet med dem.

6.8.2. Planlægningsværktøjer

Det er blevet undersøgt, hvilke planlægningsværktøjer der er blevet brugt eller eventuelt savnes. Det vil der i dette afsnit blive samlet op på.

Tilladelser og sagsbehandling

Ansvar for ruteføringen af Hærvejen har ligget ved de pågældende kommuner, som har brugt hver deres metoder. Det ses derfor, at der ikke har været en fælles strategi for, hvordan forløbet er blevet sikret. Kommunernes ansatte, der sidder med den praktiske gennemførelse, har ikke været samlet undervejs, hvorfor metoderne ikke er blevet tilpasset hinanden.

For anlæggelsen af MTB-ruter har det heller ikke været nødvendigt at søge nogen former for tilladelse, da der her kun har været tale om stier, hvor det ikke har været nødvendigt at indhente nogen tilladelser. Her har kommunen eller Naturstyrelsen kunnet lave MTB-ruterne, som de ønskede.

Feriecenter Slettestrand har været i berøring med problematikken vedrørende tilladelser, da de har opført et MTB-center. Her har det vist sig, at deres MTB-center har været lokalplanpligtigt, hvilket har betydet at processen trak væsentligt ud i forhold til, hvis en landzonetilladelse havde været tilstrækkelig.

6.8.3. Økonomi

De økonomiske forhold har haft en afgørende rolle for begge projekter, da finansiering af et projekt kan være en langstrakt og usikker proces, da det pga. kommunalfuldmagten² er nødvendigt at søge fonde, når tværkommunale projekter har fælles økonomi. Derudover spiller de generelle økonomiske forhold for den pågældende organisation en stor rolle i forhold til mulighederne.

De involverede i forbindelse med casen om MTB ser Aalborgsamarbejdet som en stor fordel, da det giver dem mulighed for at agere i situationer, som de ellers ville have haft svært ved pga. kommunalfuldmagten. Når der skal samarbejdes fylder fundraising meget for større projekter og projekter på tværs af kommunegrænsen. Dette gør, at projekter bliver mere statiske, da der ikke bare kan laves en ændring i et projekt, da det så er nødvendigt at spørge fonden, hver gang ændringer skal gennemføres. Fonde er derfor det, der giver mulighed for projekter på tværs af kommunegrænsen, men er samtidig en stor barriere for at tænke kreativt og agere hurtigt på nye muligheder.

6.8.4. Målgruppe

I de to cases er der forskellige indgange til målgruppen. I casen om Hærvejen har målgruppebegrebet ikke rigtig været i fokus. Når der bliver spurgt ind til målgruppen er svarene, at den generelt er bred, og at den både rummer lokale og turister. For casen om mountainbikeruter er der forskellige målgrupper afhængig af, hvem der har lavet ruten. For ruten i Svinkløv Klitplantage gælder det, at den er for alle. Feriecenter Slettestrand tiltrækker turister, der skal kunne benytte ruten, men finder samtidig lokalbefolkningens velvilje overfor

² Kommunalfuldmagten dækker over, at kommunen har mulighed for at påtage sig nogle opgaver uden lovhjemmel. Til dette hører nogle begrænsninger, der bl.a. handler om, at det skal komme den pågældende kommunes indbyggere til gode. (Berg 2007)

projektet vigtig. For mountainbikeruterne i Aalborg Kommune gælder det, at de er lavet som et tilbud til de lokale, dvs. kommunens indbyggere, men at alle er velkomne på ruterne.

Målgruppen for de to cases er ikke en fast defineret størrelse. I de to tværkommunale samarbejder er faciliteterne udviklet for at tiltrække turister fra nær og fjern. For MTB-ruterne i Aalborg Kommune gælder derimod, at disse ruter er anlagt for at servicere kommunens egne indbyggere. Det kan diskuteres, om de ikke især henvender sig til indbyggerne i Aalborg by, da der ikke er etableret ruter andre steder i kommunen, end i nærheden af Aalborg by. Det kunne f.eks. være interessant, hvis Aalborg Kommunes MTB-ruter blev tænkt i samspil med andre MTB-ruter i eksempelvis Nordjylland.

6.9. Opsamlingsskema

Der vil i følgende afsnit blive samlet op på de udfordringer og muligheder, der er blevet præsenteret gennem casestudiet. Ud fra de analyserede emner er der fundet en række interessante fænomener, der belyser problemstillingen.

Skemaet herunder viser de muligheder og udfordringer, der går på tværs af de to cases. Et plus angiver at fænomenet har været hhv. en udfordring eller en mulighed, og et minus angiver, at fænomenet ikke har været hhv. en mulighed eller udfordring. Hvis der er parentes om plus eller minus betyder det, at fænomenet er afledt af et andet fænomen.

	Fænomener	Hærvej	Svinkløv/ Rold MTB	Aalborg MTB
Muligheder	Tværkommunalt projekt	+	+	-
	Projektleder	+	+	-
	Styregrupper	+	+	-
	Frivilligt/lokalt engagement	+	+	+
	Forretningspotentiale	+	+	-
	Turismepotentiale	+	+	-
	Fonde og puljer	+	+	+
	Øget by og landrelation	+	+	+
	Tidlig involvering af interesser	+	+	+
Udfordringer	Ingen overordnet institution	+	+	
	Lodsejraftaler	+	-	+
	Finansiering	+	+	-
	Tidshorisont	+	+	+
	Mange aktører	(+)	-	-
	Sen involvering af interesser	-	+	-

Figur 6.15: Oversigt over muligheder og udfordringer i casestudiet

Der er fundet flere muligheder som er relevante for tværkommunale projekter, bl.a. den måde som projekterne organiseres på med en projektleder, som den overordnede, og en styregruppe med repræsentanter fra forskellige aktører. Denne konstellation skaber rammerne for et samarbejde på tværs af aktører idet der skabes et forum med plads til dialog om projektet og dets opgaver. Samarbejdet involverer også de lokale eller frivillige, da de har stor betydning for kvaliteten af projekterne både i planlægningsfasen og i den vedligeholdelse, der følger med. Der er også udfordringer forbundet med de tværkommunale projekter, bl.a. fordi der kan indgå

mange aktører, og det påvirker tidshorisonten i projekterne. Generelt er tidshorisonten en stor udfordring for projekterne i casestudiet.

En anden mulighed, der bliver givet udtryk for som værende vigtig at tænke ind i planlægningen af rekreative projekter på tværs af kommunegrænser er økonomi. Der er flere afskygninger af dette fænomen, da det f.eks. er helt centralt for et tværkommunalt projekt, at der er fonde og puljer, som kan søges. Ellers opstår der en udfordring med at få tværkommunale projekter finansieret. Fonde og puljer har generelt stor betydning for projekter i det åbne land. En anden afskygning er de forretningspotentialer, der opstår sammen med projekter i det åbne land. Forretningspotentialet kan være den vækst det giver i den enkelte kommune, når et godt projekt lokker turister til, som skaber en omsætning.

Samarbejde og økonomi er de mest centrale muligheder og udfordringer for rekreative projekter i det åbne land, men der er mange afskygninger af disse begreber.

DISKUSSION OG FORTOLKNING

Nærværende kapitel indeholder diskussion og fortolkning.

7. DISKUSSION OG FORTOLKNING AF PLANLÆGNING I DET ÅBNE LAND

I dette kapitel fortolkes og diskuteres de fænomener og problemstillinger, der er fundet gennem den indledende analyse og casestudiet. Dette bliver holdt op mod de teorier omkring planlægning, der er blevet beskrevet i afsnit 3.2.4 og kapitel 4. Formålet med dette kapitel er at skabe en bredere forståelse for de processer, der er foregået i casene og samtidig identificere eventuelle udfordringer og muligheder omkring disse. Oplysningerne fra de gennemførte cases suppleres gennem ekspertinterviews med udtalelser fra interessenter i det åbne land. De er fra hhv. Danmarks Naturfredningsforening og Videncentret for Landbrug, og udgør to stærke interesser i det åbne land. Informationer fra interview med landdistriktskonsulenten fra Aalborg Kommune giver endvidere nogle input omkring den mere praktiske udførelse af projekter i det åbne land.

De gennemførte cases er udarbejdet med det udgangspunkt at give et indblik i planlægningen af rekreative projekter i det åbne land. Det vurderes, at casene giver et godt indblik i de problemstillinger, der kan opstå, i planlægning af rekreative faciliteter i det åbne land, og om samarbejde på tværs af administrative grænser og organisationer. Der er i casestudiet argumenteret for, at det kan anvendes til at give et mere generelt billede af den type projekter, se afsnit 6.7. Det er gennem casestudiet blevet fastlagt, hvilke udfordringer og hvilke gode erfaringer der er blevet gjort herigennem, særligt i forhold til samarbejdet mellem flere instanser.

Gennem analysen er der fremkommet flere interessante aspekter, der er relevante at diskutere. De omhandler generel forståelse for planlægning i det åbne land, samarbejde mellem interne og eksterne parter og økonomi. Disse samles under overordnede diskussioner, som ses herunder.

- Planlægning af rekreative projekter i det åbne land. Dette afsnit skal svare på, hvad og hvem der har indflydelse på, hvordan der planlægges for rekreative faciliteter i det åbne land og hvordan arbejdsgangen er.
- Samarbejde. Dette afsnit skal svare på, hvordan samarbejdet er i projekter på tværs af administrative grænser.
- By og landrelationen. Dette skal sætte analysen i perspektiv til Painters teori, beskrevet i afsnit 3.1.4, og dermed give et billede af hvordan by og land kan spille sammen.

De første to punkter samler op og udbygger de emner, der er blevet analyseret gennem casestudiet. Det sidste punkt, by og landrelationen, fungerer som et mere overordnet perspektiv på planlægning af det åbne land. Dette punkt fungerer derfor som et punkt, hvor der bliver set mere overordnet og fremadrettet på det åbne land, men med baggrund i de to første punkter.

7.1. Planlægning af rekreative projekter i det åbne land

I foranalysen blev det nuværende plansystem undersøgt. Her fremgik det, at der kun er få formelle krav til planlægningen af det åbne land. Men hvordan foregår denne planlægning så. I dette afsnit diskuteres de emner, som nævnt herunder, der er fundet gennem casestudiet, og som vurderes at have stor betydning for planlægningen af det åbne land.

7.1.1. Konflikter i det åbne land

I foranalysen blev det påpeget, at det åbne land i høj grad har været domineret af spændinger mellem forskellige interesser, hvilket har fordret en konstant afvejning mellem benyttelse og beskyttelse af det åbne land.

I den indledende analyse blev det beskrevet, at årsagerne til konflikter i landdistriktet kan findes i de begrænsede adgangsmuligheder til rekreative områder. De lokale har ikke samme behov som turisterne. Det er nogle interessekonflikter, som de i Danmarks Naturfredningsforening kan nikke genkendende til. I det åbne land *"er der interessekonflikter omkring den stille vandrers, som vil høre fuglene synge og være i pagt med naturen, og dem, der gerne vil kombinere naturoplevelsen med motionen."* Disse interessekonflikter blev også påpeget i casene, som noget der måtte håndteres. Indenfor det rekreative område opstår der altså en række konflikter mellem brugergrupperne, men også med lodsejerne. I casene var der eksempler på, hvordan man løste disse konflikter. I hærvejsprojektet blev der bl.a. igennem dialog forklaret lodsejere, hvilke konsekvenser stien ville give, og på den måde undgik man en større konflikt.

De begrænsede adgangsmuligheder og begrænsede arealer til rekreative områder er yderligere med til at skærpe konflikten. Derved bliver det svært at skabe plads til både naturbeskyttelse, rekreation og motionering i de områder, der er tilgængelige. Dog mener de i Danmarks Naturfredningsforening, at det er lidt misforstået, at der kun skabes plads til rekreation og fritidsaktiviteter de steder, der er beskyttet i forvejen eller udlagt til skov, naturområde el. lign. Hærvejsprojektet er et eksempel på dette. Her er gennemført et rekreativt projekt, hvor stien ikke kun er placeret i naturområder. Det er også et eksempel på, hvordan man bevidst har ført stierne gennem byerne for at skabe relationen mellem byen og landet, og derved integrere det med en sti, altså et fysisk netværk mellem steder.

Dette gør sig også gældende hos Videncentret for Landbrug, hvor de ikke er afvisende overfor at bruge andre arealer end de fredede til rekreative formål. De mener ikke, at det at bruge landbrugsarealer til et rekreativt formål er umuligt, men der er en række praktiske forhold, der kommer ind i billedet, og der opstår også et økonomisk spørgsmål. Jægerne har f.eks. en lang tradition for at betale for at gå på jagt på landmandens arealer, men hvis han åbner op for mountainbikere, ryttere osv. så medfører det et slid, som kræver en vedligeholdelse, og desuden harmonerer de nævnte fritidsaktiviteter ikke med jagt. Landdistriktschefen fra Videncentret for Landbrug siger i den forbindelse, at *"hvad er prisen for det (at færdes på landmandens arealer, red.), når man kigger fritidsinteresser? Jægerne står jo utrolig stærkt, fordi der er tradition for, at der betales for at få lov til at gå på jagt ... når man kigger på den rekreative brug af landskabet, burde man kigge lidt på, hvordan jægerne håndterer det. Men det bliver en svær diskussion, for man betaler ret meget for at gå på jagt."* Den tankegang kan være svær at følge, for som planchefen bemærker, så opstår der en konflikt fordi *"at landmanden er ejer, mens mange mennesker synes, at det er deres ret (at færdes i naturen, red.). Men det er jo også en historisk og kulturel betinget ting, som man på en eller anden måde skal have løst op for."* Planlægning i det åbne land kommer altså også til at handle om kultur og traditioner, men også om muligheden for at skabe og udvikle forretningen.

Planlægning af rekreative projekter på f.eks. landbrugsarealer kan være en kilde til konflikter med landbruget. I forbindelse med etablering af f.eks. MTB-ruter på landmandens arealer siger

landdistriktschefen fra Videntret for Landbrug, at *"det er altid en udfordring, men det er ikke den store udfordring. Det er noget, der godt kunne ordnes. ... realistisk set, så er det i forbindelse med de større byer."* Han mener altså, at udfordringen er størst ved de større byer. Det vurderes at være muligt for landbruget at sameksistere med de rekreative projekter, når de ikke bliver brugt i så høj grad, der hvor landbruget er mest intensivt. NS fra Danmarks Naturfredningsforening har den samme opfattelse. Hun forklarer, at *"lige så snart du kommer længere væk fra byerne, så er der ikke særligt mange mennesker, der benytter dem (de rekreative områder, red.). Hvis du laver et MTB-spor derude, vil der komme mountainbikere, fordi de ved, at sporet ligger der, men der kommer jo ikke 100 familier, som er ude og gå søndagstur, hvis det er for langt væk i hvert fald"*. Hun påpeger altså, at netværk har en stor indflydelse på, hvem og hvordan steder bliver anvendt, og at den almene brug af det åbne land som et rekreativt område mest er i forbindelse med byerne.

7.1.2. Organisering internt i kommunen

Forretningspotentialer eller den vækst, som projektet medfører, er et argument for at planlægge i det åbne land. Dette betyder noget for, hvordan der arbejdes med projekter internt i kommunen. Dette gælder i casestudiet, hvor der både ses på projektets forretningspotentialer og den fysiske planlægning, og hvordan der arbejdes med begge begreber i kommunens planlægning. Det ses især for hærvejsprojektet og MTB-projektet i Slettestrand og Rold Skov.

I analysen af Hærvejen blev det tydeliggjort, at planlægningen i de fleste kommuner er blevet gennemført af to forskellige personer. Her er et eksempel fra Aalborg Kommune, hvor landdistriktskonsulenten fortæller, at *"her i kommunen er det delt op. Det har været et parløb mellem to forvaltninger. Der har været turismevinklen, som har ligget i Landdistriktsafdelingen, og der har været ruteforløbet, som By- og Landskabsforvaltningen, Park og Naturafdelingen har stået for."* Der er altså forskellige perspektiver på projekter i det åbne land, det er også blevet sandsynliggjort gennem analysen af MTB-ruterne i Svinkløv Klitplantage og Rold Skov, hvor især forretningspotentialer gør projektet spændende for kommunen, hvorfor det er afdelingen for vækst, der har deltaget i projektet.

Når der er flere perspektiver på et projekt, stiller det høje krav til samarbejdet internt i kommunerne, men noget tyder på, at det kan være svært at få til at fungere optimalt, for som planchefen fra Videntret for Landbrug siger om funktionsopdeling, at *"der er en tendens til at funktionsopdele for at imødekomme fremtidige konflikter, så dvs. natur er natur ... Det er meget svært at nytænke i forhold til lovgivningen, og den måde vi er organiseret og samarbejder på i det hele taget, og den tilgang vi har til tingene."* Dette udsagn underbygger den tilgang, der har været til de to projekter, hhv. hærvejsprojektet og MTB-projektet i Svinkløv Klitplantage og Rold Skov. I kommunerne har der været en praktisk og en vækstmæssig tilgang til projekterne. Som beskrevet i afsnit 4.3 er der forskellige plankulturer og derved forskellig tilgang til planlægning. For at kunne planlægge for det moderne samfund, kan det være nødvendigt at gøre op med gamle plankulturer. Da samfundet er i konstant udvikling, må planlæggerne også være det.

7.1.3. Økonomiske perspektiver

I begge cases fremgik det, at de økonomiske forhold har haft en stor betydning for arbejdet med projekter i det åbne land. Særligt i tværkommunale projekter, hvor det er nødvendigt at søge fonde til at finansiere arbejdet. Derudover spiller de økonomiske forhold for de medvirkende en

rolle i forhold til den fleksibilitet de har i det givne projekt. Det ses f.eks. for Feriecenter Slettestrand. Deres engagement i projekter afhænger af, om de kan få noget ud af deres indsats. For kommunerne er det de forskellige fonde, de er nødt til at søge, der kan skabe barrierer for deres arbejde, da de stiller forskellige krav.

Den økonomiske del er også noget, der bliver talt om ved Danmarks Naturfredningsforening, hvor de mener, at der kan mangle nogle strategier for de grønne områders udvikling. NS mener, at *"det måske er fordi, det ikke er et lovfæstet krav, at der skal være en strategi for udviklingen af grønne områder."* NS tror dog ikke, at der er en planmæssig barriere, der forhindrer udviklingen af de grønne områder, det er nærmere et spørgsmål om økonomi. *"Hvis der var en paragraf i planloven, der sagde, at der skulle udarbejdes en strategi for kommunens grønne områder, så ville det ske, og så ville man gøre det, men der ville ikke være penge til at udføre det"*, udtaler NS. Derfor er det helt afgørende for de rekreative projekter i kommunerne, at det er muligt at søge midler ved puljer og fonde. NS siger, at *"styrende for de større projekter er Tips og Lottomidler eller midler fra fonde som Nordeafonden og RealDania, for der er ikke penge på de kommunale budgetter til natur og rekreative tiltag."*

Det økonomiske perspektiv i det åbne land kan eksistere på flere måder, også så det genererer en økonomisk fordel. NS fra Danmarks Naturfredningsforening mener ikke, at der kommer en kvalitet i naturen, hvis der ikke er nogen der har interesse i det og vil bruge naturen. Derfor er der potentiale i at udvikle turismen og få et fokus på turisme i naturområderne. Hun udtaler, at *"hvis vi kunne skabe noget økonomi omkring turisme og rekreation, så vil der måske også være nogle penge til at gøre det (sikre naturplejen og en forskønnelse af landdistriktet og det åbne land, red.)"*. Det må bare ikke være naturoplevelsen, der skal koste. NS mener, at der er et potentiale i at holde turismen vedlige. Det kan få nogle positive økonomiske konsekvenser for de folk, der bor i det åbne land, som må betragtes som de vigtigste at tilgodese, så det ikke hele tiden er dem, der skal lægge penge i kassen. *"Det mangler vi at udvikle på i Danmark, for det er nogle af de muligheder vi har"* siger NS. Det ses i det gennemførte casestudie, at der her er fokus på gratis oplevelser for både lokale og turister, og at der dermed skabes en mulighed for at alle kan komme ud og opleve naturen. Samtidig er der også et fokus på, at det kan generere en økonomisk gevinst, når f.eks. turister bruger penge i området. Det er altså muligt, at få mere ud af turismen, og NS mener ikke, at der findes nogle planlægningsmæssige barrierer for at udvikle turismen. Her er Jammerbugt Kommune også meget optaget af, at projekter i det åbne land skal udvikles ved at skabe et forretningspotentiale.

7.2. Samarbejde

Der blev i foranalysen peget på, at bylandskaber karakteriserer det nuværende samfund, fordi mennesker indgår i forskellige netværk og ikke relaterer sig til et bestemt sted. Moderne mennesker har i dag en relation til flere forskellige steder, og netværkene har derfor forskellige udstrækninger. Dette er relevant at tage højde for, når der planlægges for nye projekter, og det kan stille nogle krav til planlæggeren. Igennem casestudiet er samarbejdet blevet undersøgt, da samarbejde kan være en måde at planlægge i det mere komplicerede bylandskab. Casestudiet viser nogle fælles tendenser, som vil blive diskuteret i dette afsnit.

7.2.1. Samarbejde mellem kommuner og organisationer

Det fremgik af casestudiet, at organiseringen gennem en projektleder er en måde at løse det faktum, at der ikke findes en fælles instans som amterne. Det arbejde, som projektlederen for hærvejsprojektet udfører, består i at koordinere samarbejdet mellem kommuner og andre involverede parter, såsom Naturstyrelsen, interesseorganisationer og private virksomheder. Det kan diskuteres, hvorvidt denne løsningsmodel er optimal. Healey peger på, at kommunen er for lille til at håndtere bylandskaber. Det kan være svært at planlægge for projekter i kommunen, hvor netværkene går på tværs af kommunegrænsen. Samtidig mener Healey også, at staten er for stor til denne opgave. Det kan altså handle om at finde en foranstaltning imellem, der kan klare opgaven. Før lå opgaven som beskrevet hos amterne. Det kan diskuteres, om det har været en god idé at flytte opgaven med planlægning i det åbne land, uden samtidig at gøre opmærksom på samarbejdsværktøjer, der gør kommunerne bedre rustet til, hvordan et samarbejde kan opbygges. Jammerbugt og Rebild Kommune viser et godt eksempel på samarbejde, i deres arbejde med MTB-ruter, ved at tilgå det med udgangspunkt i noget de har fælles interesse for, nemlig væksten.

Projektlederens funktion har været den samlende rolle. Projektlederen har i begge cases stået med ansvaret for koordinering mellem alle parter, både dem med ansvar for den mere uformelle planlægning, som turistbureauer, private virksomheder og frivillige, men også med kommunerne, der har haft ansvar for den formelle planlægning af projekterne. Dette er et eksempel på, hvordan projekterne er styret igennem governance, hvor der ses et sammenspil imellem formel og uformel planlægning. I afsnit 4.3 blev det belyst at en deliberativ planlægning kunne være et supplement til den formelle planlægning. Denne foranstaltning ses især gennem projektlederens rolle i de to cases. Her har projektlederen stået for den deliberative planlægning, men i samspil med kommunerne, der har stået for den formelle del af projektets gennemførelse. Projektlederen har haft den samlende funktion, især gennem styregruppemøder, hvor planlægningen får mulighed for at gå på tværs af både horisontale og vertikale netværk. På styregruppemøderne kan der opnås en grundig koordinering, fordi alle parter er repræsenteret, se også afsnit 7.2.3 om dialog. Styregruppemøderne bliver herved indgangen til at samle den vertikale og horisontale planlægning i en deliberativ tilgang til projektet.

Problemstillingen ved projekttilgangen er, at når lederen er projektansat, risikeres det, at viden om hvordan forløbet griber an går tabt. Derved skal der startes fra bunden hver gang og det stiller nogle krav til projektlederen. Det bliver underbygget af ekspertinterviews, at der er fokus på, at der skal ske en kulturændring i planlægningssektoren. Hvor planlægningen før handlede om regulering gennem lovgivning, skal planlægningen i dag i højere grad handle om at samarbejde på det lokale plan. De interviewede fra Videncentret for Landbrug siger, at udviklingen er gået imod intentionerne bag planloven, da borgerinddragelse kun ses i et minimalt omfang i planers høringsfase. Det er ifølge landdistriktschefen ikke den udvikling for borgerinddragelse, der opfylder lovens intention og han forklarer, hvilke kvalifikationer planlæggere bør have, nemlig at *"det skal virkelig være nogle dynamiske og udadvendte folk, der er interesseret i at have mange bolde i luften. De skal ud og engagere lokale folk og tage det med tilbage og putte det i noget, der ligner en plan. Det er jo ikke den vej, vi har set udviklingen gå. Det er gået mod mere regulering i stedet for."* Der bliver derved peget på, at der skal ske en kulturændring hos dem, der planlægger. Planlæggerne skal kunne nå ud i lokalsamfundet for at

skabe lokalt forankrede projekter. De skal i højere grad være indstillet på en kultur hvor dialog og samarbejde er i højsædet. Det handler om at være til stede i lokalsamfundet, kende til de dynamikker, der er her, og reagere ud fra det, altså i høj grad at tage hensyn til stedspotentialer. Det handler også om at kunne indgå og mægle i det net af forskellige interesser, der findes de enkelte steder, der ønskes udviklet. Der skal altså arbejdes væk fra den funktionsopdeling, der blev omtalt tidligere.

7.2.2. Inddragelse af de lokale kræfter

Når de lokale og frivillige i højere grad inddrages i projekter, som det er tilfældet i begge cases i casestudiet, så er det eksempler på et vertikalt samarbejde. Der er igennem casestudiet blevet peget på, at de frivillige i de offentlige projekter har en rigtig stor værdi og betydning for projekters gennemførelse og kvalitet. De spiller en central rolle i forhold til at bære projekterne videre gennem anvendelse og den fremtidige vedligeholdelse. I projektet om Hærvejen var de frivillige en stor del af at fastlægge ruten. For projekterne om MTB-ruter er der stort set alle steder oprettet sporvedligeholdelseslav, der drives på frivillig basis. De frivillige er derfor både med til at nedbringe de offentlige udgifter, men er også med til at vække det lokale miljøes interesse for projekterne, så de også tager del i arbejdet med dem.

Det er ikke kun i de to cases, at der bliver gjort opmærksom på de lokale og frivilliges betydning. I Aalborg Kommune er det f.eks. helt centralt for deres projekter i landdistriktet, at de lokale kræfter inddrages. Landdistriktskonsulenten i Aalborg Kommune siger, at *"der bliver ikke lagt op til projekter, der ikke kører primært på lokale kræfter. Overordnet set siger vi, at vi ikke kan lave noget i landdistriktet uden en lokal opbakning, ellers giver det ikke mening. Der skal være nogen til at tage ejerskab over tingene"*. Hvis ikke de lokale vil deltage, vil kommunen heller ikke deltage og bidrage. Uden de frivilliges engagement bliver projekterne i det åbne land ikke til noget. Det handler i høj grad om at aktivere ildsjælene og finde frem til dem.

Landdistriktskonsulenten tilføjer, at *"det er godt, vi har ildsjæle"*. Det bliver tydeliggjort, at et samarbejde med lokale styrker et projekt, hvilket også kan forklares ud fra teorien om stedspotentialer. Det er de lokale, der ved, hvilken identitet stedet har, og de kan hjælpe hinanden til at finde den bedste løsning for stedet evt. med et kompromis fra de involverede. I casen om MTB, hvor Feriecenter Slettestrand indgik, blev det klart, hvor stor betydning Feriecentret har for kommunens engagement i området. Destinationsudvikleren, som arbejder med turisme i Jammerbugt Kommune forklarer, at det var et godt projekt, og kommunen kunne se et forretningspotentiale i det og derfor deltog de med den støtte, de kunne. Projekterne bliver altså ikke kun bedre af, at lokale kræfter medvirker, men de lokale bliver ofte en forudsætning for projekternes gennemførelse.

Den lokale borgerinddragelse ser de også hos Videntcentret for Landbrug og Danmarks Naturfredningsforening som en væsentlig del af at planlægge i det åbne land. De giver hver især nogle bud på, hvilke problemstillinger der ligger ved inddragelse af frivillige og lokale.

Landdistriktschefen fra Videntcentret for Landbrug siger, at *"balancen hele tiden er at skabe lokalt ejerskab til at byde ind osv., samtidig med at man får puttet tilstrækkelig faglig viden ind i de beslutninger, der bliver taget. Det kan godt være man lokalt har nogle ideer og en masse gode input, men det er ikke sikkert, det er det rigtige."* Denne udtalelse styrker tanken om, at plansystemet skal være et samspil mellem formelle og uformelle strukturer, som teorien om deliberativ planlægning forklarer. Kommunens rolle handler om at sørge for, at de formelle

retningslinjer overholdes, og at der skabes en velfunderet planlægning, samtidig med at de skal sørge for at inddrage lokalsamfundets gode idéer. Et eksempel på kommunens rolle kan ses i Aalborg, hvor landdistriktskonsulenten siger, at *"vi nurser dem, der laver projekterne. Vi prøver hele tiden at hjælpe dem igennem de forskellige dele af kommunen. Det kan være svært at finde ud af, hvor en ansøgning skal sendes hen."* Systemet kan på den måde gøre det svært at være lokal ildsjæl, hvilket kommunens ansatte i nogle tilfælde forsøger at ændre på.

Kommunernes planlæggere får nogle udfordringer og blandt dem er at holde borgernes engagement oppe. Det handler om at undgå, at ildsjælene brænder ud.

Landdistriktskonsulenten fra Aalborg kommune udtaler, at *"man kan blive nervøs for, om ildsjælene brænder ud. Det er noget af det, vi prøver at gøre mest for at imødegå, ved at få så mange i lokalområderne til at støtte op om projekterne, så det ikke hænger på én person"*. Det handler altså også om at få underbygget det lokale fællesskab. Det er dog ikke kun de lokale ildsjæle, der er vigtige for projekterne. Projektlederen på hærvejsprojektet forklarer, hvor vigtige både engagerede medarbejdere hos kommunerne og de lokale ildsjæle var for hærvejsprojektet. Hun antyder hermed, at det også er vigtigt, at kommunerne har nogle engagerede medarbejdere, som bliver en del af projekterne.

Det er hermed en vigtig diskussion, hvordan de lokales engagement kan holdes oppe. I afsnit 3.2 blev det beskrevet, at der i Landsplanredegørelsen er fokus på stedspotentialer. Ydermere peger Healey på, at steders værdi ikke kun ligger i stedet, men også i hvordan det bruges. Det er forskelligt, hvordan folk bruger steder, hvorfor det er relevant at vurdere, hvad værdierne for et sted er. Derfor bliver de lokale vigtige, og det er i planlægningen vigtigt at fokusere på de værdier, som de lokale tillægger et sted. Udviklingen af stedet skal derefter ske på baggrund heraf. En holistisk tilgang i planlægning er ifølge Healey vigtig, og bør være bærende for den planlægning, der skal finde sted, hvor de vigtige værdier for stedet inddrages. Derfor bør planlægning tage udgangspunkt i stedet og dets relationer. Det kan diskuteres, hvorvidt det er hensigtsmæssigt, hvis der skal være fokus på den brede befolkning, da forskellige brugergrupper lægger forskellig værdi i stedet. Det kan være fornuftigt at gennemføre nogle projekter for en mere specifik og lokalt afgrænset målgruppe, som f.eks. MTB-ruter. Der kan også generelt stilles spørgsmålstejn ved, hvor stedbundne mennesker rent faktisk er i dag. Landdistriktschefen fra Videntcentret for Landbrug siger, at *"i det liv man nu har, hvor stedbunden er man? Hvis du er bybo, så har du også en aktionsradius"*. Dette udsagn lægger sig op ad netværkstankegangen, for hvor langt strækker netværket sig, når det handler om f.eks. fritidsaktiviteter? Stedspotentialet i det åbne land er også meget forskelligt fra person til person. Dette underbygger yderligere, at der skal fokuseres på stedets potentialer gennem inddragelse af lokale, for folk der ønsker at bruge bestemte faciliteter, de skal nok bevæge sig efter dem. Befolkningen er blevet meget mere mobile, og indgår i netværk, der understøtter deres interesser.

Steders forskellige værdier bliver især tydelige, når landmandens rolle inddrages. For ham har jorden eller stedet en materiel betydning, og det kan være en udfordring at få de lokale landmænd til at være engagerede i lokale projekter. Hos Videntcentret for Landbrug forklarer de, at landmanden har en dobbeltrolle som både borger og som lodsejer. Tit bliver han set på som en jordejer, hvis han møder op til borgermøder. Planchefen tilføjer, at de store produktionslandmænd kan være svære at få med til borgermøderne, fordi de har svært ved at se, hvad de kan få ud af rekreative projekter, ud over at lægge jord til. Hvis lokale skal involveres,

kan det derfor være vigtigt at alle, der involveres, kan se mulighederne for dem selv. I projektet om Hærvejen var der også enkelte steder problemer med inddragelsen af lodsejere, der ikke var så samarbejdsvillige i forhold til rutens forløb. Her kunne dialogværktøjer givetvis have været nyttige, for det handler om at tage dialogen inden konflikten opstår. Dialogværktøjerne skal give nogle retningslinjer for, hvordan gode resultater kan opnås, men det kræver, at det overvejes grundigt, i hvilke situationer og hvornår i processen sådanne værktøjer er nødvendige.

7.2.3. Dialog

Dialogen og tilgangene hertil blev i ovenstående nævnt som et element, der i højere grad bør benyttes af planlæggerne, da det kan være en implicit metode i samarbejdet. Dialog kan anvendes på flere niveauer og med flere formål afhængigt af, hvad der ønskes at opnå. Der er eksempler fra casene på, at der er dialog med de lokale for at styrke projekterne og for at forankre dem lokalt. Dette er en dialog, hvor kommunen får mulighed for at benytte den lokale viden for at forbedre projekterne. Der er også dialog på tværs mellem kommunerne gennem styregruppemøder. Her anvendes dialogen til en grundig dialog, for at skabe en velfunderet planlægning, der er forankret på tværs af forskellige organisationer. Her er tale om en deliberativ proces. Dialogen kan også anvendes som oplysning for at undgå, at der opstår konflikter eller misforståelser om de afgørelser og beslutninger, der træffes af myndighederne.

NS fra Danmarks Naturfredningsforening mener, at dialogværktøjerne er et vigtigt redskab, for at undgå klager over afgørelser. *"Jeg tror, at der ligger rigtigt meget potentiale i dialogværktøjerne. Når enkelttilladelser og enkeltdispensationer er givet, så er der kun én mulig reaktion, og det er at klage. Du kan ikke gå ind og tale om beslutningen, før det er for sent."* Dette har de også erfaret ved Feriecenter Slettestrand, fra det MTB-center, de ville opføre. Her betød en enkelt klage, at en landzonetilladelse blev underkendt, og at der skulle udarbejdes en lokalplan i stedet. Direktøren for Feriecenter Slettestrand fortæller, at klagen kom, ikke fordi klageren var utilfreds, men fordi han blot ville have afklaret nogle støjforhold. Her havde et dialogværktøj været meget anvendeligt, hvor der bliver sikret en dialog med borgeren inden projektet gik i gang. Dette kan dog bidrage til en diskussion om, hvorvidt det er klart, hvornår en landzonetilladelse kan anvendes frem for en lokalplan.

Dialogen skal foregå på den rette måde. Hvis det f.eks. ønskes at etablere en sti el.lign. på en landmands mark, så mener planchefen fra Videntcentret for Landbrug, at *"det handler om, at man gør det i dialog med ham, der ejer jorden, i stedet for først at tage den i dialog med nogle andre, som kommer med en plan for, hvad det er de gerne vil."* Dialogen skal altså være vidtrækkende og nå hele vejen rundt om bordet, og det kan være en tidskrævende proces, ikke mindst fordi der er stridende interesser forbundet med planlægningen, især i det åbne land.

Dialogværktøjer er noget af det, der kan mangle, og når der tales om dialogværktøjer forekommer det, at der er mange forskellige situationer, hvor dialog kan have en vigtig rolle. De forskellige dialogsituationer kan groft deles ind i idéudvikling og idétilpasning/mægling, altså om der er tale om dialog inden eller under projektets tilblivelse. En dialog inden handler om kommunens inddragelse af lokale til at udvikle et givent projekt, som det f.eks. var tilfældet med Hærvejen. Det handler også om at informere om de forhold et givent projekt giver. Dette var f.eks. situationen ved MTB-center Slettestrand, hvor processen havde været kortere, hvis en klage havde været undgået. Dialog under et projekt kan f.eks. være, hvis der inddrages frivillige

til vedligeholdelse eller der ændres på et ruteforløb efter samtale med lodsejer. Derudover findes forskellige dialogsituationer i forhold til de implicerede, se nedenstående liste. Herunder illustreres de forskellige konstellationer, hvor der er en dialog, eller det kunne være en god ide, at der var det.

Dialog-konstellation	Myndighed → borger	Borger → myndighed	Myndighed ↔ myndighed
Muligheder	Informering af borgere inden et givent projekt. Hvis planen vedtages, er der ikke andre muligheder for borgeren end at klage og det sænker processen.	Myndighedens indhentning af lokal viden. Kan skabe gode lokale projekter, der udnytter stedspotentialer.	Ved at myndigheder taler sammen, kan bredere forankrede projekter opnås.
Udfordringer	Hvis borgere sætter sig imod, kan processen blive langtrukket og besværlig.	Udfordringer kan være at fastlægge, hvilken myndighed der har ansvaret for borgerinddragelse, og hvordan de gode idéer omsættes i en plan.	Hvordan et samarbejde skal opbygges og fungere.
Eksempel	Inddragelse af borgere ved landzone/lokalplan, kan mindske den tid der skal bruges på at behandle klager eller helt undgå klager. Borgere, der ikke vil have ruten forbi deres ejendom gør at der skal findes andre løsninger, hvilket tager tid.	Hærvejen brugte lokale til at hjælpe med ruteføring.	Samarbejder mellem myndigheder: Styregrupper om statens skove og tværkommunale styregrupper.

Figur 7.1: Dialogkonstellationer

Det kan overvejes, om der kan laves én form for dialogværktøj, der kan dække ovenstående situationer, eller om det er nødvendigt at skelne mellem projekterne. Risikoen er, at det kan komme til at skabe en alt for detaljeret regulering, der i stedet for muligheder skaber flere forhindringer og bureaukrati. For spørgsmålet er, om de manglende dialogværktøjer skal findes gennem regulering eller gennem planlægning. I teorien blev der peget på, at rammerne er vigtige for dialogen, og den læringsproces, der er nødvendig for at finde frem til en løsning. Planlæggerne skal være gode til at skabe de rette rammer, og det kan diskuteres, hvorvidt det er muligt at skabe en skabelon for disse rammer. Derudover vil det være forskellige mennesker, der indgår i forskellige dialogsituationer, og de vil agere på baggrund af deres kulturer, og det er derfor svært at sætte faste rammer, da kulturer ændrer sig med tiden.

7.3. By og landrelationen

Der blev indledningsvist gjort opmærksom på, at Painters betragtning kan anskues på forskellige måder bl.a. som arealer eller strømninger af forskellige produkter og ressourcer. Efter casestudiet er det blevet sandsynliggjort, at der kan lægges endnu en anskuelse på i form af et økonomisk perspektiv. Når byen bliver betragtet som vækstdynamo ifølge Painter, så må det

være aktuelt at spørge, hvordan det åbne land kan bidrage til denne vækst. Det åbne land som en produktionsenhed indgår f.eks. ikke eksplicit som et punkt i Painters betragtning af ressourceaspektet, da de primære ressourcer er boliger og arbejdskraft. Der er dog ifølge Painter en smule interesse for, hvor fødevarer kommer fra, men i en minimal skala (Painter 2007). Dette er et fokuspunkt, de har hos Videncentret for Landbrug, hvor planchefen siger om fødevarereproduktion, at *"der er by og land mere afkoblet, end det har været tidligere. For det første så er vi jo flyttet derfra (landet, red.), de fleste af os, og for det andet så er der jo ikke så mange, der er beskæftiget i landbruget, som der har været"*. Nogle forbrugere forholder sig lidt til, hvor maden i køledisken stammer fra, men ikke alle. Landdistriktschefen forklarer endvidere, at landmanden er ligeglad med, hvem der aftager, det han producerer, om det er i Danmark eller Tokyo. Når byen står i centrum for udviklingen, hvor står så den produktion, der finder sted i det åbne land? Den kan for så vidt stå helt selvstændigt ifølge landdistriktschefen, fordi vi også lever i en globaliseret verden, men ifølge Painter kan residualområder ikke stå alene, da de er økonomisk afhængige, så der ligger produktionen i det åbne land ikke. Det må derfor være en ressource, men af sekundær karakter.

Landdistriktschefen fra Videncentret for Landbrug udtaler i forbindelse med relationen mellem det urbane og det rurale, at *"der er en udfordring i at få lavet koblingen for at forstå, hvad det er for en sammenhæng vi lever i."* Relationen mellem byen og det åbne land kan altså også give en form for oplysning om, hvordan ressourcerne bidrager til det urbane miljø på linje med det Painter efterspørger i ressourceperspektivet. Planchefen hos Videncentret for Landbrug supplerer med, at *"afhængighedsforholdet (mellem by og land, red.) nok er der, men der er ikke så mange, der er bevidste om det. Men der er et potentiale, for jeg vil ikke kalde det afhængighed, men der er et potentiale for i højere grad at skabe synergi og cyklus imellem by og land end hvad vi udnytter i dag."* Hele denne betragtning er i sig selv logisk, når det ses i sammenhæng med urbaniseringen, for hvordan skal byboere være i stand til at vide, hvor fødevarerne kommer fra, hvis de kun har levet i byen hele deres liv. Det er altså ikke kun det økonomiske perspektiv, der kan supplere Painters model, men også vigtigheden ved oplysning af befolkningen.

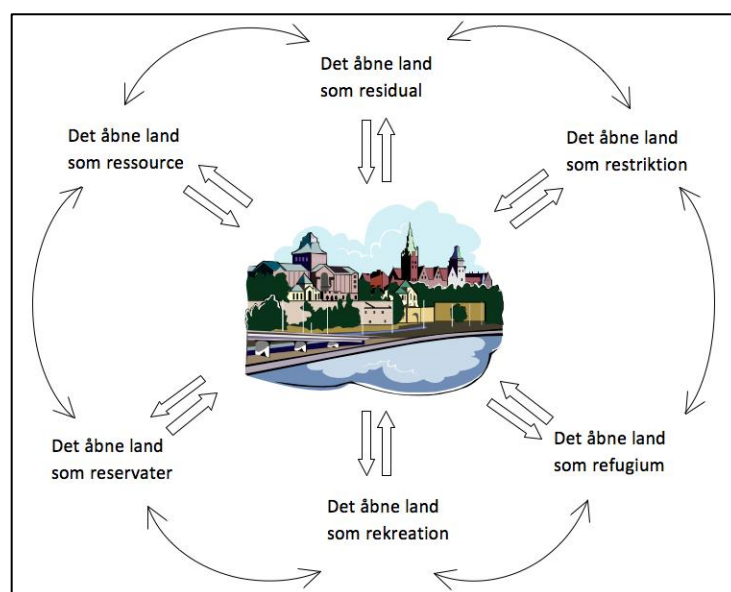
7.3.1. Det rekreative åbne land

Der er delte meninger om, hvordan by og land skal spille sammen. I casene var der opmærksomhed på den gevinst, der kan være ved at tænke projekterne ind i en by og landrelation. Det ses også i casestudiet, at projekterne fokuserer på at inddrage byboere. Bl.a. er Hærvejen anlagt gennem forskellige mindre byer. Særligt MTB-ruterne omkring Aalborg er bevis på, at det åbne land inddrages til rekreativ anvendelse på en bynær lokalitet. Det er netop den betragtning Painter har, når han diskuterer det åbne land som 're-creator' eller rekreation. MTB-ruterne i Aalborg Kommune er et klart eksempel på dette fænomen, fordi ruterne er anlagt til beboerne i Aalborg. De bynære arealer bliver anvendt til rekreative formål. Det ses også, at der er potentiale i at anlægge MTB-faciliteter på andre lokaliteter. Det giver anledning til nærmere diskussion af, hvornår noget er bynært og om det anvendes på trods af placering, når mobiliteten er høj og afstande betyder mindre. NS fra Danmarks Naturfredningsforening mener, at *"man forsøger at trække det åbne land ind i byerne"* og siger dermed, at det er lidt det modsatte af, at byboerne ønsker aktiviteter i det åbne land i nærhed til byen. NS synes snarere, at tendensen er den modsatte, nemlig at *"det moderne menneske gerne vil bo og leve i byen, og derfor skal byen tilbyde det fulde liv."* I det perspektiv må oplevelsen være i centrum, da det

ellers ikke vil give mening at tale om en relation mellem by og land. Det betyder en yderligere afkobling af byboernes relation til det åbne land, når byen kan tilfredsstille og imødekomme alle de behov, der måtte opstå, jf. ovenfor. Ifølge Painters teori, er byen i centrum, men oplandet skal bidrage til byens udvikling og behov. Når dele af oplandet udgør et rekreativt område behøver det ikke hænge fysisk sammen med byen, og det kan udgøres af andre byers rurale opland. Det skal dog ses i en klar sammenhæng med det urbane, da de rekreative områder har til formål at opfylde den urbane befolknings behov. (Painter 2007) MTB-ruterne i hhv. Svinkløv Klitplantage og Rold Skov ligger ikke i umiddelbar tilknytning til nogle byer, men må dog betragtes som et 're-creator'-område. Her kan teorien om netværk bidrage til at skabe en forståelse, for når mennesker lever i netværk, så er det individuelt, hvad der betragtes som bynært, og det gælder også for MTB. Hertil kan drages det perspektiv, at der måske er forskellig holdning til og muligheder for at anvende det rurale til rekreation. Der er en væsentlig forskel på byer som Aalborg og f.eks. København, hvor det i Aalborg er lettere at opsøge det rurale opland end det kan være i København. Det handler dog også om de krav, den enkelte har til rekreative oplevelser, og dermed til at opnå den rekreative kapital. Nogen kan tilfredsstilles med en gåtur i en park, hvortil de aktiviteter, bylivet tilbyder, er fyldestgørende, mens andre har anderledes krav til den rekreative oplevelse. For dem handler det måske om at finde frirummet, som et af de fænomener det åbne land også skal kunne tilbyde.

7.3.2. Det ideelle samspil

Der er nu bragt flere perspektiver på Painters teori. Selvom der gennem projektet har været fokus på det åbne land som et sted, hvor den rekreative oplevelse kan skabes, så dukker der alligevel andre perspektiver op, bl.a. det åbne land som produktionssted. Det bekræfter blot endnu en gang, at det er svært at adskille interesserne i det åbne land, og det derfor er vigtigt med et samarbejde for at sikre den brede planlægning. Der blev tidligere stillet spørgsmålstegn ved, om der burde være en indbyrdes relation mellem de seks R'er i Painters betragtning, og det synes denne diskussion at pege på, at der skal være, også for at understrege at steder, mennesker osv. relaterer sig til hinanden i det netværk de lever i.

Figur 7.2: Udvidet illustration af fortolkningen af Painters teori.

Painter forsøger at simplificere relationerne mellem by og land, hvilket giver en god indgangsvinkel til emnet om rekreative projekter i det åbne land. Erfaringer har dog vist, at den brede planlægning af det åbne land ikke er simpel, fordi relationerne imellem dem ikke er simple. Selvom der forsøges at holde fokus på rekreative projekter, dukker der alligevel andre perspektiver op, hvilket kan argumentere for, at det indbyrdes forhold mellem de seks R'ere er dynamiske, og at der er en påvirkning fra byen, men også internt imellem dem. Hvis der f.eks. etableres et nyt beskyttet naturområde, så vil det naturligt påvirke de andre R'er. Derfor er der sat pile mellem R'erne. Der er også sat dobbeltrettede pile mellem byen og R'erne, fordi påvirkningen er forskellig, alt efter i hvilket perspektiv relationen betragtes.

KONKLUSION

Nærværende kapitel indeholder konklusion og perspektivering.

8. KONKLUSION

I dette kapitel findes besvarelsen på projektets problemformulering. Problemformuleringen er besvaret igennem casestudiet af rekreative projekter i det åbne land, litteratur herom og planlægningsteorier indenfor området. De enkelte underspørgsmål stillet i problemformuleringen vil blive besvaret enkeltvis her.

8.1. Initiativ til og gennemførelse af rekreative projekter

Casene viser, at det både er kommuner og private virksomheder, der tager initiativ til rekreative projekter i det åbne land. Der er dog forskellige udgangspunkter for initiativerne. I casen med MTB ved Feriecenter Slettestrand er det en forretning, der danner grundlag for initiativet og planlægningen af den rekreative facilitet. En del af formålet med MTB-projektet er, at skabe vækst og omsætning for virksomheden Feriecenter Slettestrand, hvilket de i Jammerbugt Kommune også giver udtryk for er vigtigt for projekter i det åbne land. Det er omvendt i casen med Hærvejen, hvor planlægningen danner grundlag for forretning. Her er Hærvejen blevet planlagt, og en række lokale har så set potentialet i den, og overvejer at starte små virksomheder langs ruten.

I casene blev det beskrevet, at projekter i det åbne land ofte opstår på baggrund af lokales ønsker. I nogle kommuner er det helt centralt, at de lokale viser interesse for noget, før det bliver gennemført. Projekter kan dog også opstå af helt andre grunde, nemlig i tilfælde af konflikter. Det er tilfældet ved en af MTB-ruterne i Aalborg Kommune, hvor det startede med, at der var en konflikt mellem lodsejere og mountainbikere, der kørte rundt i terrænet. Det kan formodes, at der kan være flere årsager til at gennemføre rekreative projekter i det åbne land, men disse er ikke belyst igennem det gennemførte casestudie.

Dem der planlægger for de rekreative projekter i casene, står også for selve den praktiske gennemførelse af dem. Det kan dog variere fra de enkelte cases, og i nogle af kommunerne, er det forskellige forvaltninger, der har stået med planlægningen og den praktiske gennemførelse, også fordi der er forskellige perspektiver på projekter i det åbne land.

Det er altså meget varierende, hvem der tager initiativet til rekreative projekter i det åbne land. Nogle initiativer er fostret af den god idé, mens andre har oplevelsesøkonomien i centrum. Projekterne medfører et potentiale for en vækst, hvilket øger incitamentet for at planlægge for rekreative faciliteter i det åbne land, og det kan skabe flere rekreative områder. Det betyder i sidste ende, at der må være en fælles interesse i at planlægge for det åbne land. Nogen kan opsøge oplevelsen, andre kan få rekreativ kapital og andre kan skabe en forretning.

8.2. Planlægningsværktøjer

Der er ikke anvendt egentlige formelle planlægningsværktøjer til planlægningen af de rekreative projekter i casestudiet, med undtagelse af en lokalplan til gennemførelse af et MTB-center ved Feriecenter Slettestrand. Det viser, at manglende formelle rammer til at sikre en planlægning i det åbne land ikke har været en udfordring, men det har været nødvendigt at bruge nogle uformelle værktøjer eller metoder i tilgangen til projekterne i casestudiet. Helt centralt for gennemførelsen af projekterne har været uformelle værktøjer som samarbejde. Der har været samarbejde både på tværs af virksomheder og kommuner, kommuner imellem og med lokale og interessenter. Dette uddybes nærmere i næste afsnit. Samarbejdet imellem kommunerne, og

ansættelsen af en projektleder, kan i Hærvejsprojektet ses som et forsøg på at gå ind og overtage en af de roller, som amterne havde i projekter i det åbne land. Det er en udfordring for kommunernes planlæggere, at der ikke findes en institution som amterne. Der er blevet givet udtryk for at dette savnes og ville lette arbejdet væsentligt, både i koordinering mellem kommunerne, men også rent økonomisk. Udfordringen er forsøgt håndteret ved ansættelsen af en projektleder, som skal varetage en mere overordnet funktion for projektet og en koordinering mellem kommunerne. Dette er en god mulighed for tværgående projekter, men det skaber også nogle udfordringer idet projektlederen risikerer at starte fra bunden ved hvert projekt.

8.3. Samarbejde

Samarbejdet har været helt centralt i gennemførelsen af casene. Projektlederen for hærvejsprojektet har givet udtryk for, at projektet ikke var blevet lige så godt uden samarbejde på tværs af kommuner, men også i høj grad med de lokale. Samarbejdet med de lokale har i høj grad også handlet om, at udnytte steders potentialer. Det er de lokale, der kender stederne og historierne, hvorfor det er dem, der har et indblik i, hvad der er interessant derude. Samarbejde med lokale kan også være med til at skabe lokalt forankrede projekter, idet der på den måde kan blive skabt et lokalt ejerskab. Dog er MTB-ruterne i Aalborg Kommune placeret efter, hvor kommunens planlæggere fandt det mest hensigtsmæssigt. Overordnet set har den kollaborative og deliberative tilgang fyldt meget i projekterne i casestudiet, fordi samarbejde mellem flere instanser har været bærende i projekterne. Samarbejderne er vigtige for at få en bred repræsentation af netværk i projekterne, således planlægningen rammer det rigtige segment og de rigtige interesser.

Kommunernes samarbejde med virksomheder og andre kommuner har været helt centralt for projekterne. Der er generelt givet udtryk for, at velfungerende samarbejder styrker projekterne og det fælles mål. Dog er der enkelte steder, hvor der ses huller i samarbejdet, grundet manglende kommunikation og oplysning, og derfor er der også udfordringer med samarbejdet. Dette ses f.eks. hos Feriecenter Slettestrand, hvor det langt inde i processen blev besluttet at en lokalplan skulle udarbejdes. De steder, hvor samarbejdet ikke har fungeret optimalt, har det givet en del frustrationer. Det er altså vigtigt, at samarbejdet og kommunikationen imellem parterne fungerer, for at et projekt kan gennemføres optimalt, og derfor kan dysfunktionelle samarbejder have indflydelse på projektets resultat. Der bliver givet udtryk for, at et af de vigtigste elementer i et samarbejde er at mødes fysisk, så projektets videre arbejde kan diskuteres, og der kan udveksles erfaringer. Det gør, at der bliver skabt fælles beslutninger, som alle er med på, og derved kan der arbejdes målrettet videre med at opnå et godt resultat.

8.4. By og landrelationen

Det gennemførte casestudie har ikke givet entydigt svar på, om planlægningen skal indeholde en højere grad af relation mellem by og land. I casene er der dog taget højde for by og land integrationen. Ved MTB-ruten i Aalborg Kommune er ruterne placeret i det åbne land, men i nærhed til byen, således er den rekreative kapital i umiddelbar nærhed. MTB-ruterne i Aalborg Kommune er ifølge Painers teori et klart eksempel på, hvordan det åbne land kan opfylde en rekreativ funktion i en bynær sammenhæng. Hærvejsruten er lagt, så den kommer igennem byer og dermed skaber et netværk, så relationen mellem by og land styrkes. Det er muligt både at

bruge Hærvejen til cykelturisme og oplevelser i det åbne land, men samtidig at køre ud fra byerne og tage mindre stykker af ruten.

Relationen mellem by og land er kompleks, hvilket kan være med til at forklare, hvorfor planlægningen i det åbne land kan være kompleks. Det åbne land rummer mange muligheder, men det giver også udfordringer, fordi det er nødvendigt, at finde ud af, hvad det åbne land skal bruges til, før der kan planlægges for det. Det åbne land kan ses ud fra flere perspektiver, som f.eks. rekreative formål og et sted med ressourcer. Dog må der være en afvejning mellem f.eks. rekreative kapital med fokus på befolkningens rekreation og fødevarerressourcer med fokus på landbrug.

Projekterne i det åbne land gennemføres både for de lokale og turister, men i enkelte tilfælde planlægges der hovedsageligt for indbyggere i kommunen, dette sker f.eks. med MTB-ruterne i Aalborg Kommune. Turister og andre er dog stadig velkomne til at benytte ruterne.

8.5. Interesser i det åbne land

Der bliver igennem ekspertinterviews givet udtryk for, at interessekonflikter imødekommes i projekter i det åbne land. Ekspertter forklarer desuden, at det er muligt at planlægge for det åbne land, så både landbrug og rekreative projekter bliver tilgodeset. For at dette kan ske, er dialogen vigtig. Og det er vigtigt, at dialogen bliver taget tidlig, så den ikke først påbegyndes efter planer er lagt helt ned i detaljen. Dette er igen en indikator på at samarbejde er helt centralt. Hvis der f.eks. er brugt ressourcer på at udarbejde en plan, før dialogen med interessenter påbegyndes, kan det være meget svært at ændre på planerne. Hvis der derimod har været dialog tidligere i processen, er det nemmere for både interessenter og lokale, at komme med gode idéer og fortælle, hvad, de mener, er muligt og ikke muligt.

Casestudiet har ikke givet anledning til at tro, at interessekonflikter er et problem, der ikke kan løses ved dialog. Der har dog været uoverensstemmelser med enkelte lodsejere, men det er blevet løst.

8.6. Opsamlende

Overordnet har det gennemførte casestudie vist, at der er interesse for at planlægge for rekreative projekter i det åbne land. Kommunerne er villige til at bruge nogle ressourcer på disse projekter, da de kan se, at det har en værdi for borgerne. Dog har de ikke alle de nødvendige midler til projekternes gennemførelse, hvorfor det i nogle tilfælde er nødvendigt at søge midler ved fonde, for at økonomien kan være på plads. Fondene er til gengæld bevidste om deres betydning for en udvikling.

Kommunerne er gennem tværkommunale samarbejder begyndt at gennemføre projekter, som amtet før var ansvarlige for, f.eks. projekter som Hærvejen. Her er det tværkommunale samarbejde helt centralt og en projektleder har fået en samlende rolle overfor kommunerne. Der er nogle udfordringer ved at gennemføre rekreative projekter i det åbne land, bl.a. da der ikke er en instans svarende til amtet, men noget tyder på, at kommunerne er ved at bevæge sig imod den rolle. Dette er også et udtryk for et skifte i planlægningen, hvor der i stadig højere grad bliver fokus på governance i stedet for government, og hvor deliberative og kollaborative tilgange bliver anvendt mere. Der er flere, der har indflydelse på planlægningen i det åbne land, både i form af interessenter, lokale, kommuner og private virksomheder samt fonde.

Hærvejsprojektet er det første større tværkommunale projekt, der er gennemført mellem de nordjyske kommuner siden amternes nedlæggelse, og måske det er et udtryk for, at kommunerne er ved at finde et overskud efter strukturreformen, som gør dem i stand til at overtage flere af amternes roller, også i det åbne land, og dermed have større fokus på tværkommunale samarbejder i fremtiden.

9. PERSPEKTIVERING

Igennem rapporten er det blevet undersøgt, hvordan rekreative projekter i det åbne land bliver til, hvem der tager initiativet, hvem der står for udførelsen, og hvem der har ansvaret for vedligeholdelse efterfølgende. I gennem rapporten har der været fokus på de private aktører, kommunerne, lokale interessenter og interesseorganisationer. Her i perspektiveringen vil der blive set på nogle internationale perspektiver på rekreative projekter i det åbne land.

Det er igennem rapporten blevet påpeget, at det at søge midler til rekreative projekter i det åbne land, er en stor del af projekternes gennemførsel. Uden de forskellige puljer, ville det være vanskeligt at få gennemført denne type projekter. Der kan derfor spørges, om det ville være en god idé at udføre lobbyarbejde for at skaffe flere midler til denne type projekter. I EU er der kommet flere danske lobbyister, og de kommer i højere grad fra det offentlige, der gerne vil skaffe penge hjem til de danske kommuner og regioner. Der er flere milliarder kroner i EU's udviklingspuljer, og en stigende del af disse puljer bliver sendt i udbud, hvorfor alle EU's regioner har mulighed for at søge dem. Det er vigtigt, at de danske regioner er personligt repræsenteret i EU, når der skal skaffes midler. Det gør det nemmere, at få indblik i, hvilke puljer der er. (DR [1] 2014) Da midler udefra er vigtige, for at få projekter i det åbne land gennemført, er det måske en idé, at få repræsentanter fra de danske kommuners landdistriktsafdelinger til EU, for at udføre lobbyarbejde for at skaffe midler til udvikling i det åbne land. Dette kan bl.a. ske ved at forsøge at skaffe midler til LAG-samarbejder i Danmark.

Casestudiet om Hærvejen og MTB-ruter i Svinkløv Klitplantage og Rold Skov viser et godt eksempel på tværkommunalt samarbejde omkring rekreative ruter i det åbne land. Modellen for samarbejde bør måske optimeres og beskrives, så den kan bruges som et godt eksempel for lignende projekter. Tværkommunalt samarbejde er ikke altid lige nemt, og efter amternes nedlæggelse, i forbindelse med kommunalreformen i 2007, er der ifølge flere af de interviewede et hul. Dette hul har de forsøgt at lukke ved ansættelse af en projektleder. Denne model kan måske bruges andre steder. Et eksempel på et sådant sted er på en cykelrute fra Berlin til København, som er meget populær for cykelturister. Dog er cykelruten flere steder livsfarlig, da cyklister blandes med tung trafik. Borgere har forsøgt at gøre politikerne i lokalområdet opmærksomme på problematikken, men de er svære at få hjælp fra. Borgmesteren i et af lokalområderne, Faxe, fortæller, at han gerne vil se på mulighederne for en cykelsti på den problemfyldte strækning, men at det ikke er let, da der er tre kommuner, som strækningen går igennem. (DR [2] 2014) Han siger, at *"hvis vi skal lave en cykelsti, så skal alle kommuner være med. Ellers giver det jo ingen mening"* (DR [2] 2014). I situationer som denne, kunne det måske være fornuftigt at se på projekter, hvor det tværkommunale samarbejde er lykkedes, som i projekterne med Hærvejen og MTB.

Selvom de gennemførte casestudier er gode eksempler på samarbejde på tværs af kommuner, andre organisationer og virksomheder, så er der stadig plads til forbedringer. I gennem projekterne har der været fokus på samarbejde og inddragelse af lokale. Projekterne kan dog få en større grad af samarbejde, ved i højere grad at inddrage flere interessenter i det åbne land. Ved at inddrage interessenter, for f.eks. landbruget og miljøet, vil det måske være muligt, at opnå et bedre samarbejde og dermed give mulighed for, at flere projekter kan gennemføres. På den måde kan der opnås flere perspektiver på helhedsplanlægning i det åbne land. Dette vil også gøre det muligt for interessenterne at sige, hvor de synes placeringen af rekreative projekter er

optimale eller ikke fungerer, og på længere sigt vil det måske skabe et gensidigt ønske om at placere rekreative projekter, således at en landmand f.eks. foreslår et område til midlertidige rekreative projekter, hvis et område ikke anvendes til dyrkning eller dyrehold over en periode.

10. BIBLIOGRAFI

- Aalborg Kommune [1]. *Fra ide til færdig projekt - Guide til projektudvikling i landdistrikterne*. Projektguide, Aalborg: Aalborg Kommune - Sundhed og Bæredygtig Udvikling, 2009.
- Aalborg Kommune [2]. *Mountainbikeruter i Aalborg Kommune*. u.d.
<https://www.aalborgkommune.dk/kultur-og-fritid/Natur/Aktivt-friluftsliv/Sider/Mountainbikeruter.aspx> (senest hentet eller vist den 8. Maj 2014).
- Aalborg Samarbejdet. *Aalborg Samarbejdet - Baggrund*. u.d.
<http://www.aalborgsamarbejdet.dk/default.aspx?m=2&i=278> (senest hentet eller vist den 10. maj 2014).
- Albrechts, Louis. »Strategic (spatial) planning reexamined.« 2004.
- Allmendinger, Philip. *Planning Theory*. 2. Udgave. Palgrave Macmillan, 2009.
- Andersen, Hans Thor. »Fra bynetværk til netværksby: Urbaniseringens konsekvenser.« I *Byen i landskabet - Landskabet i byen*, af Sten Engelstoft, 19-32. Geografiforlaget, 2009.
- Andersen, Hans Thor, Lasse Møller-Jensen, og Sten Engelstoft. »The End of Urbanization? Towards a New Urban Concept or Rethinking Urbanization.« *European Planning Studies*, 1. april 2011: 595-611.
- Andersen, Hans Thor, og Sten Engelstoft. »Byer og urbanisering.« I *Naturgeografi - Jorden og mennesket*, af Anne-Lise Lykke-Andersen, Karl-Erik Christensen, Torben P. Jensen, Sten Stelzner og Laust Wium Olesen, 319-338. Geografiforlaget, 2007.
- Andersen, Hans Thor, Sten Engelstoft, og Lasse Møller-Jensen. »Danmarks nyere byudvikling: Det integrerede bylandskab.« I *Byen i landskabet - Landskabet i byen*, af Sten Engelstoft, 33-44. Geografiforlaget, 2009.
- Andersen, Heine. »Fortolkningsviden.« I *Introduktion Videnskabsteori & metodelære*, af Heine Andersen. Frederiksberg: Samfundslitteratur, 1994.
- Anker, Helle Tegner. *Planloven med kommentarer*. 1. Udgave. København K: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2013.
- Berg, Bendt. *Almindelig forvaltningsret*. København: Forlaget Thomson, 2007.
- Busck, Anne G., Marjan C. Hidding, Søren B.P. Kristensen, Christer Persson, og Søren Præsteholm. »Managing rural landscapes in the Netherlands, Denmark and Sweden: Comparing planning systems and instruments in three different contexts.« *Danish Journal of Geography* 108(2), 2008: 1-16.
- By- og landskabsstyrelsen. *Vejledning om lokalplanlægning*. København Ø, 2009.
- Danske fonde og fondspraksis [1]. *Danske fonde og fondspraksis*. u.d.
<http://www.danskefonde.info/Pages/default.aspx> (senest hentet eller vist den 20. maj 2014).

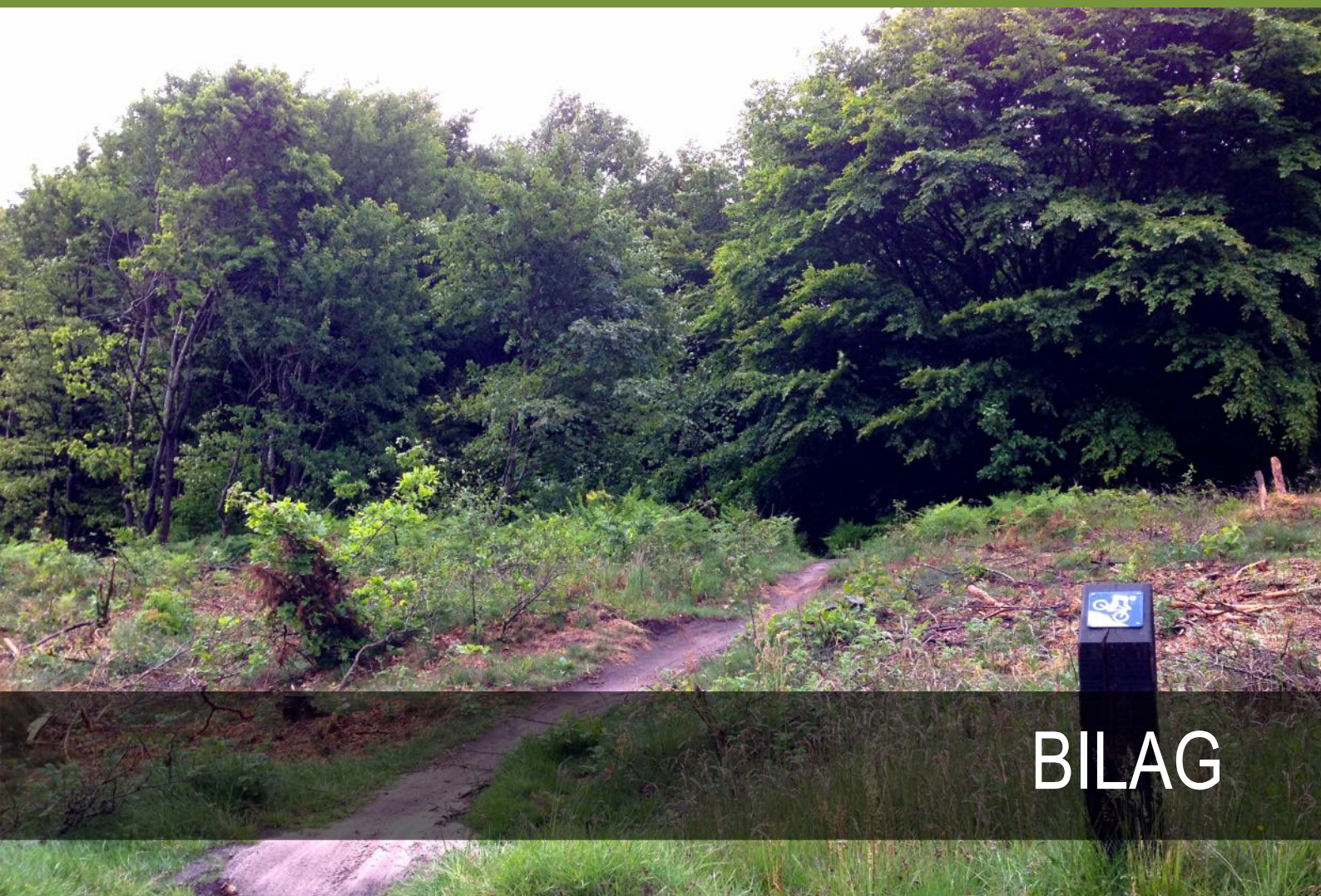
- Danske fonde og fondspraksis [2]. *Baggrund*. u.d.
<http://www.danskefonde.info/Baggrund/Pages/default.aspx> (senest hentet eller vist den 20. maj 2014).
- De Frie Fugle. *Cykling i Danmark*. u.d.
http://www.friefugle.dk/safari/Cykling_i_Danmark/nationaldk.htm (senest hentet eller vist den 11. maj 2014).
- DR [1]. *Fed million-forretning: Kommuner og regioner opruster i EU*. 18. Maj 2014.
<http://www.dr.dk/Nyheder/Politik/EP14/Artikler/2014/05/15/171338.htm> (senest hentet eller vist den 18. Maj 2014).
- DR [2]. *Tyskere dumper højtprofilerede cykelrute*. 26. Marts 2014.
<http://www.dr.dk/Nyheder/Regionale/Sjaelland/2014/03/26/073113.htm> (senest hentet eller vist den 26. Marts 2014).
- Engelstoft, Sten. "Byen i landskabet og landskabet i byen." In *Byen i landskabet - Landskabet i byen*, by Sten Engelstoft, 8-18. Geografiforlaget, 2009.
- Engelstoft, Sten, og Søren Pilegaard Kristensen. »Planlægning og udvikling.« I *Naturgeografi - Jorden og mennesket*, af Anne-Lise Lykke-Andersen, Karl-Erik Christensen, Torben P. Jensen, Sten Stelzner og Laust Wium Olesen, 339-348. København: Geografiforlaget, 2007.
- ErhvervslederForum. »Erhvervsstrategi.« *Viden, Vækst og Vilje*. Aalborg Samarbejdet, 2011-2014.
- Flyvbjerg, Bent. »Five Misunderstandings About Case-Study Research.« *Qualitative Inquiry*, 24. Februar 2006.
- Fremtidens Herregård. *Lokalplan eller landzonetilladelse?* u.d.
<http://www.fremtidensherregaard.dk/viden%20og%20inspiration/lokalplan%20eller%20landzonetilladelse> (senest hentet eller vist den 14. Marts 2014).
- Friberg, Carsten. »Videnssamfundet og viden.« *Slagmark*, 52 2008: 125-135.
- Friluftsrådet. *Multifunktionell golfbaner*. u.d.
<http://www.friluftsradet.dk/indhold/friluftspolitik/fysisk-planlaegning/golfbaner.aspx> (senest hentet eller vist den 4. juni 2014).
- Frimer, J., og E. Worsøe. »Fra bondeland til landbrugsland.« *I: Natur og Miljø*, 3 1995.
- Galland, Daniel. *Understanding the Reorientations and Roles of Spatial Planning: The Case of National Planning Policy in Denmark*. Routledge, 2011.
- Gyldendal [1]. *Den Store Danske - Fænomologi*. u.d.
http://www.denstoredanske.dk/Sprog,_religion_og_filosofi/Filosofi/Filosofi_og_filosoffer_-_1900-t./fænomologi (senest hentet eller vist den 8. Januar 2014).

- Gyldendal [2]. *Den Store Danske - Case-studie*. u.d.
http://www.denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Sociologi/Sociologisk_metodi_k/case-studie (senest hentet eller vist den 18. Marts 2014).
- Hærvejen [1]. *Historien om Hærvejen*. 2013. <http://www.haervej.dk/haervej/historie/historien-om-haervejen> (senest hentet eller vist den 10. Maj 2014).
- Hærvejen [2]. *Hærvejsprojekter*. 2013. <http://www.haervej.dk/haervej/haervejsprojekter> (senest hentet eller vist den 8. Marts 2014).
- Hærvejen [3]. »Hærvejen i Nordjylland - Slutrapport fra forprojektet.« Slutrapport, u.d.
- Hærvejen [4]. 2013. <http://www.haervej.dk/haervej/haervejen-forside> (senest hentet eller vist den 8. Marts 2014).
- Hærvejen [5]. u.d.
http://www.haervej.dk/sites/default/files/asp/haervej/pdf_og_andre_filer/haervej_nordjylland_jan_12.pdf (senest hentet eller vist den 8. Marts 2014).
- Hærvejen [6]. »Hærvejen i Nordjylland - Slutrapport fra forprojektet.« u.d.
http://www.haervej.dk/sites/default/files/asp/haervej/pdf_og_andre_filer/haervejen_nordjyllandslutrapportweb.pdf (senest hentet eller vist den 10. Maj 2014).
- Hansen, Carsten Jahn. »Urban Transport, the Environment and Deliberative Governance: the Role of Interdependence and Trust.« *Journal of Environmental Policy & Planning*, Juni 2006: 159-179.
- Hansen, Kenneth. »Den meningsfulde oplevelse.« *Information*, 3. februar 2008:
<http://www.information.dk/154190>.
- Healey, Patsy. *Making Better Places - The Planning Project in the Twenty-First Century*. PALGRAVE MACMILLAN, 2010.
- . »Planning Through Debate: The communicative turn in planning theory.« *The Town Planning Review*, April 1992: 143-162.
- . *Urban Complexity and Spatial Strategies - Towards a relational planning for our times*. Routledge, 2007.
- Hedegaard, Hans M. »Mountainbike og skovene.« *Skoven* (Dansk Skovforening), 2011: 536-538.
- Jensen, Lotte. »Bottom-up. Forskning med hovedet under armen?« I *Samfundsforskning Bottom-up - Teori og metode*, af Peter Bogason og Eva Sørensen. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag, 1998.
- Jensen, Thessa. *Oplevelsesøkonomiens fem ansigter*. 9. september 2008.
<http://www.kommunikationsforum.dk/artikler/oplevelsesoekonomiens-fem-ansigter> (senest hentet eller vist den 8. april 2014).
- Jensen, Ulf Joel. »Naturen som sundhedsfremmer.« *MiljøDanmark*, juni 2007: 32-33.

- Knieling, Joerg, og Frank Othengrafen. *Planning Cultures in Europe - Decoding Cultural Phenomena in Urban and Regional Planning*. Ashgate, 2009.
- Kvale, Steinar, og Svend Brinkmann. *InterView*. 2. udgave. København: Hans Reitzelz Forlag, 2009.
- Larsen, Jens Erik. *Nationale cykelruter - ændringsforslag til ruteforløb*. Foreningen Frie Fugle, 2012.
- Lidegaard, Mads. *Hærvejen fra Limfjorden til Dannevirke - en turfører*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1992.
- Lighthouse Cph A/S Business sociology. *Fremtidens rejsebehov - ændringer i forbrugeradfærd påvirker fremtidige rejsebehov*. Rapport, København: VisitDenmark, 2011.
- Lorentzen, Anne, og Carsten Jahn Hansen. »The Role and Transformation of the City in the Experience Economy: Identifying and Exploring Research Challenges.« *European Planning Studies*, 29. april 2009: 817-827.
- Miljøministeriet [1]. *Planloven i praksis*. København: Miljøministeriet, Landsplanafdelingen, 2002.
- Miljøministeriet [2]. *Planloven i praksis*. København: Miljøministeriet, By og Landskabstyrelsen, 2007.
- Miljøministeriet [3]. *Grøn omstilling - nye muligheder for hele Danmark*. Landsplanredegørelse, Miljøministeriet, 2013.
- Miljøministeriet [4]. »Lovbekendtgørelse 2013-05-27 nr. 587 om planlægning.« *Planloven*. 27. Maj 2013.
- Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter. *Introduktion til lokale aktionsgrupper*. u.d. <http://www.livogland.dk/lokale-aktionsgrupper/introduktion-lokale-aktionsgrupper> (senest hentet eller vist den 26. Maj 2014).
- Natur- og Landbrugskommissionen. »Natur og Landbrug - en ny start.« 2013.
- Naturstyrelsen [1]. *Fredninger*. 8. november 2013. http://www.naturstyrelsen.dk/Naturbeskyttelse/National_naturbeskyttelse/Fredninger/ (senest hentet eller vist den 18. marts 2014).
- Naturstyrelsen [10]. *Svinkløv Klitplantage - MTB-rutekort*. u.d. http://naturstyrelsen.dk/media/nst/67859/mtb10spir_svinkloev_a4.pdf (senest hentet eller vist den 10. maj 2014).
- Naturstyrelsen [11]. *Rold Skov - MTB-rutekort, Den store blå rute*. u.d. http://naturstyrelsen.dk/media/nst/67851/mtb10spir_rolfskov_a4.pdf (senest hentet eller vist den 10. maj 2014).

- Naturstyrelsen [12]. *Rold Skov - Himmerland*. u.d.
<http://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/aktiviteter/mountainbike/10-spir-de-bedste-ruter/rold-skov-himmerland/> (senest hentet eller vist den 10. maj 2014).
- Naturstyrelsen [2]. *Hvem gør hvad i det danske plansystem*. u.d.
<http://naturstyrelsen.dk/planlaegning/det-danske-plansystem/hvem-goer-hvad/> (senest hentet eller vist den 19. maj 2014).
- Naturstyrelsen [3]. *Planlægning i det åbne land*. 4. Februar 2014.
http://www.naturstyrelsen.dk/Planlaegning/Planlaegning_i_det_aabne_land/ (senest hentet eller vist den 3. Marts 2014).
- Naturstyrelsen [4]. *Landskabsinteresser*. 5. Februar 2014.
http://www.naturstyrelsen.dk/Planlaegning/Planlaegning_i_det_aabne_land/Landskabsinteresser/ (senest hentet eller vist den 3. Marts 2014).
- Naturstyrelsen [5]. *Landzonen*. 21. December 2012.
http://www.naturstyrelsen.dk/Planlaegning/Planlaegning_i_det_aabne_land/Landzoneadministration/ (senest hentet eller vist den 3. Marts 2014).
- Naturstyrelsen [6]. *Mountainbike*. u.d.
<http://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/aktiviteter/mountainbike/> (senest hentet eller vist den 8. Maj 2014).
- Naturstyrelsen [7]. *Hvad er 10 Spir?* u.d.
<http://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/aktiviteter/mountainbike/10-spir-de-bedste-ruter/hvad-er-10-spir/> (senest hentet eller vist den 10. maj 2014).
- Naturstyrelsen [8]. *10 Spir - Danmarks bedste mountainbiking*. u.d.
<http://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/aktiviteter/mountainbike/10-spir-de-bedste-ruter/> (senest hentet eller vist den 10. maj 2014).
- Naturstyrelsen [9]. *På mountainbike i Svinkløv Klitplantage*. u.d.
http://naturstyrelsen.dk/media/nst/67584/MTB_Svinkloev.pdf (senest hentet eller vist den 8. Maj 2014).
- Nilsson, Per Åke. *Rekreation og tilgængelighed i et tæt befolket område - brug og attituder i det agrare Danmark*. Projekt: Mennesker i det agrare landskab, Nexø: Center for Regional- og Turismeforskning, 2002.
- Olsen, Poul Bitsch, og Kaare Pedersen. *Problemorienteret projektarbejde - en værktøjsbog*. 3. udgave. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag, 2003.
- Painter, Joe. »City-regions and the spatialities of urban-rural relations.« 2007.
- pilgrimsvandring.dk. *Hærvejen*. 2014. <http://www.pilgrimsvandring.dk/haervejen> (senest hentet eller vist den 10. Maj 2014).

- Primdahl, Jørgen. »Fremtiden planlægning i det åbne land.« *Dansk Magisterforening*. 17. oktober 2013.
<http://www.dm.dk/da/FagligtForum/MiljoeNatur/Artikler/FremtidensPlanlaegning>
(senest hentet eller vist den 3. marts 2014).
- Primdahl, Jørgen, og Lone Kristensen, interviewet af Karen Juhlmann. *Orientering på DR P1* (3. januar 2014).
- Ramian, Knud. *Casestudiet i praksis*. 2. Udgave. København K: Hans Reitzels Forlag, 2012.
- Rebild Kommune. *Rebild og Slette Strand vil være foretrukken mountainbike-destination*. u.d.
<http://rebild.dk/nyhed/rebild-og-slette-strand-vil-vaere-foretrukken-mountainbike-destination>
(senest hentet eller vist den 8. Maj 2014).
- Regeringen. *Danmark i arbejde - Vækstplan for dansk turisme*. København K: Erhvervs- og Vækstministeriet, 2014.
- Schur, Knud. »Vi skal op af skyttegravene .« *Landbruget i Planlægningen 2020*, 2013: 8.
- Vejdirektoratet. »Administration af nationale cykelruter.« *Vejdirektoratet*. 1. februar 2013.
<http://vejdirektoratet.dk/DA/vejsektor/vejregler-og-tilladelser/tilladelser/Documents/Administration%20af%20nationale%20cykelruter%2001.02.13.pdf> (senest hentet eller vist den 9. maj 2014).
- Videnskab.dk. *Hvad er hermeneutik?* 15. Februar 2012. <http://videnskab.dk/kultur-samfund/hvad-er-hermeneutik> (senest hentet eller vist den 17. Maj 2014).

Nærværende kapitel indeholder rapportens fem bilag.

Billede: Kongshøj Skov 2014 (Eget foto)

11. BILAG A – OM CASESTUDIEMETODE

I dette bilag beskrives metoden, som er anvendt til projektets casestudie. Det beskrives, hvad et casestudie er, hvordan det kan anvendes, og hvorfor det er en valid metode til dataindsamling. Metoden danner baggrund for casestudiet, som er beskrevet i rapporten.

11.1. Casestudiers relevans

Det er valgt, at dette projekt er bygget op omkring et casestudie. Det er valgt til besvarelsen af projektets problemformulering, da de kan give en opdateret viden om rekreative projekter i det åbne land. Der kan diskuteres, hvorvidt et casestudie er en valid metode til at finde frem til ny viden til brug for f.eks. forskning. Bent Flyvbjerg har arbejdet med dette, og har givet en række argumenter for, hvorfor et casestudie kan bruges til at opnå valid viden. Et af de argumenter, der fremføres, er mod dem, der siger, at det er mere korrekt at anvende teoretisk viden frem for viden opnået ved en praktisk tilgang til det, der undersøges. Hertil argumenteres, at mennesket er umuligt at forstå uden at se på det. Hvis det ønskes at opnå viden om mennesker eller sammenhænge, hvori mennesker indgår, er det altså nødvendigt at se på mennesker. En forudsigelig teori kan ikke anvendes til at studere mennesker eller aspekter om menneskelig karakter. Derfor er netop casestudier, som giver kontekstbaseret viden, en bedre metode end teorier. (Flyvbjerg 2006, 219, 222, 224)

Et af de spørgsmål, der kan stilles om casestudier, er, hvorvidt det er muligt at generalisere ud fra et casestudie. Bent Flyvbjerg forklarer, at styrken af eksempler ofte undervurderes, men at det dog kan være nødvendigt at supplere casestudiet med anden viden eller ved brug af flere cases. Han mener dog, at der er en klar værdi i at gå i dybden med et eller flere eksempler, frem for blot at se på overfladen af mange eksempler, da ny viden kan opnås ved at gå i dybden. (Flyvbjerg 2006, 224-228)

Nogle vil måske sige, at et casestudie kun kan bruges til at danne hypoteser, og ikke til at teste hypoteser. Bent Flyvbjerg forklarer, at casestudier kan anvendes til begge. Han forklarer dog, at det er meget vigtigt, at en case udvælges nøje, hvis den skal anvendes til at teste en hypotese. Dette er vigtigt, da en gennemsnitlig case i flere tilfælde ikke indeholder nok information til at bruge den som udgangspunkt for et helt studie af et emne. Det kan derfor være en god idé, at finde en mere ekstrem eller atypisk case. Generelt er det vigtigt, at være opmærksom på, hvorvidt en case kan bruges til formålet, når den udvælges. (Flyvbjerg 2006, 229)

Det kan diskuteres, hvorvidt casestudier bruges med det formål at verificere noget. Bent Flyvbjerg svarer hertil, at en forsker altid vil have en subjektiv forståelse og dermed en form for retning, hvorfor undersøgelser altid vil påvirkes af den, der undersøger. Hermed beskriver han, at casestudier ikke har en større tendens til at skabe en retning mod verificering end andre forskningsprojekter. (Flyvbjerg 2006, 237)

De ovenstående argumenter er med til at underbygge valget af casestudie til brug i projektet. Casestudiet kan give relevante og opdaterede informationer om rekreative projekter i det åbne land, hvorfor projektgruppen vælger denne forskningsmetode. Herudover ønskes det at undersøge et samarbejde mellem mennesker og her er casestudier også en god metode. Herunder beskrives den metode, der er anvendt som baggrund for casestudiet i projektet.

Beslutningerne om hvilket tema, forskningsspørgsmål m.v., som casene skal indeholde, kan ses i rapporten, se afsnit 5.1.

11.2. Rammer for casestudiet

Ved et casestudie forstås en kvalitativ undersøgelse af et konkret og afgrænset tilfælde, der gennemføres med henblik på at opnå praktisk baseret viden. Hvilken viden, der opnås igennem et casestudie, afhænger af den sammenhæng casestudiet gennemføres i. Når en case generaliseres, vurderes det, hvorvidt det, der er blevet undersøgt, er strategisk optimalt i forhold til den problemstilling, der ses på. Casestudier kan indeholde flere forskellige dataindsamlingsmetoder, bl.a. interviews og observationer. (Gyldendal [2])

Til gennemførelsen af casestudiet er der en række punkter, der bør gennemgås som en tjekliste for at komme godt igennem casestudiet. Disse punkter er:

- Hvordan casestudiet planlægges, og hvad dets fokus er
- Hvilke forskningsspørgsmål, det skal besvare
- Hvilke foreløbige svar, der findes på forskningsspørgsmålene
- Hvordan den rigtige case findes
- Hvilke data der kan besvare forskningsspørgsmålene
- Hvilke etiske overvejelser, der skal gøres
- Hvordan man kommer fra data til resultater
- Hvordan man kommer videre fra resultater til konklusioner
- Hvordan casestudiet formidles
- Hvordan det gennemføres i praksis

(Ramian 2012, 12-13)

Til casestudier skal opstilles nogle praktiske rammer til gennemførelsen. De skal danne baggrund for, at der tages de nødvendige valg omkring casestudiet og dets forløb. Rammerne består overordnet af planlægning, gennemførelse og behandling og beskrives i nedenstående afsnit.

11.2.1. Planlægning af et casestudie og valg af tema

Der ses nu på, hvordan casestudiet planlægges. Her er det vigtigt, at være opmærksom på at have en realistisk tidsplan, hvor der især er tid til indsamling af data, men også tid til at analysere de indsamlede data. I tilfælde med dårlige casestudier skyldes det oftest, at der har været for omfattende forskningsspørgsmål samt for mange data og mangel på tid til at analysere. Dette kan ende ud i for tynde konklusioner. (Ramian 2012, 43-46)

Det skal endvidere vælges, hvad casestudiets fokus er, og der skal derfor vælges et tema. Temaet danner rammen om casestudiet og er det problemfelt, der arbejdes indenfor. Her findes en begrundelse for det, der arbejdes videre med. (Ramian 2012, 51)

11.2.2. Forskningsspørgsmål

Her opstilles de forskningsspørgsmål, som casestudiet har til formål at besvare.

Forskningsspørgsmålene skal give casestudiet fokus og afgrænsning. Et casestudie kan ofte ende ud med at svare på flere spørgsmål end planlagt, hvilket er en styrke, da det betyder, at den der gennemfører casestudiet er blevet klogere og har været åben for nye indtryk. (Ramian 2012, 59)

11.2.3. Foreløbige svar

Herefter ses på, hvilke foreløbige svar der findes på forskningsspørgsmålene. De foreløbige svar findes ofte i form af forforståelser, påstande, formodninger eller teorier. Det er den forståelse, som eksisterer før det egentlige casestudie begynder. Heri findes en foreløbig besvarelse på casestudiet. (Ramian 2012, 70)

11.2.4. Valg af case

Nu skal den eller de rigtige cases til at besvare forskningsspørgsmålene findes. Valget af case(s) har stor betydning for, hvilke emner det er muligt at udtale sig om på baggrund af casestudiet. Det kan være en fordel at se på flere cases, da det ofte vil styrke besvarelsen, når der er flere ens besvarelser. (Ramian 2012, 83-84)

11.2.5. Brug af data

Det skal nu besluttes, hvilke data der kan besvare casestudiet. Data dækker over alle de oplysninger, det er muligt at indsamle. Data indsamles gennem argumenter og beviser, der kan findes. Igennem dette arbejde kan der opstå nye spørgsmål, antagelser eller andet. (Ramian 2012, 94)

11.2.6. Ethiske overvejelser

Det næste punkt er at finde ud af, hvilke etiske overvejelser der skal gøres. Det er vigtigt at gøre sig disse etiske overvejelser, især ved casestudier, hvor der kan opstå problemer, som kan synes nemme at løse ved selv at udfylde opståede huller, bruge data, som man ikke har fået tilladelse til, herunder andre forskeres data. Det er meget vigtigt, at forskeren er opmærksom på etikken i eget arbejde med casestudiet. (Ramian 2012, 107)

11.2.7. Analyse, konklusion og formidling

Igennem casestudiet opnår projektgruppen en større forståelse for planlægning i det åbne land, og forforståelsen udvides derved. Dette sker igennem fortolkning af de informationer, der findes igennem casestudiet. De næste punkter handler om, hvordan denne fortolkning sker, og hvordan man kommer fra data til resultater og videre til konklusioner. Analysearbejdet fra data til resultater er en stor, tung og tidskrævende proces i casestudiet. Her skal skabes en sammenhæng mellem de indsamlede data og de opnåede resultater. I konklusionen skabes undersøgelsens værdi. Her skal de resultater, der findes, bearbejdes, så de kan kommunikeres ud til andre. Det er vigtigt, at denne proces ikke nedprioriteres, da det svækker casestudiets evne til at overbevise en læser. I arbejdet med konklusionen, kan der stadig gøres nye erfaringer. Når der er konkluderet på casestudiet, skal det formidles. Dette skal gøres, for at læseren kan få svar på sine spørgsmål om casestudiet. (Ramian 2012, 118, 142, 158)

11.2.8. Casestudiets gennemførelse

Inden casestudiet påbegyndes endeligt, er det vigtigt at være opmærksom på tidsrammen for det. Det kan styrke casestudiet, hvis der sættes en ramme for dataindsamlingen, hvilket kan lede til at forskningsspørgsmålene afgrænses. Dårlig planlægning er en svaghed for casestudier. (Ramian 2012, 165)

12. BILAG B – BILAGSANALYSE AF CASESTUDIET

Dette kapitel indeholder en analyse af de interviews, der er foretaget i forbindelse med de to cases. Analyserne af de to cases foretages hver for sig, og samles op i et skema.

Der ses gennem analysen på:

- Processen – for det pågældende projekt
- Samarbejde – med private, organisationer, kommuner, statslige institutioner mfl.
- Udfordringer – i forhold til planlægningsværktøjer, samarbejde mm.
- Målgruppe – hvem er målgruppe for det konkrete projekt
- Lokalt engagement – for projekter i det åbne land

12.1. Bilagsanalyse af case om Hærvejen

Her analyseres casen omkring Hærvejen set fra de interviewedes perspektiv. Først beskrives processen med udviklingen og udarbejdelsen af Hærvejen. Herefter analyseres det samarbejde, der har været omkring projektet. Efterfølgende analyseres de udfordringer, som planlæggerne forklarer, at de er blevet mødt af. Til slut ses på projektets målgruppe og det lokale engagement omkring hærvejsprojektet.

12.1.1. Processen

Her beskrives processen i hærvejsprojektet. Først beskrives de centrale medvirkende, herefter forprojektet. Videre beskrives emnerne økonomi, indhentning af tilladelser, den praktiske udførelse af Hærvejen og til slut markedsføring af projektet.

Ideen om at få Hærvejen til Nordjylland kom ifølge UW fra den gamle turistchef i Mariagerfjord Kommune. Han samlede i slutningen af 2010 en gruppe af turistforeninger, vandrelav, frivillige og kommuner for at få gang i projektet. I midten af 1990'erne blev der lavet en vandresti fra den dansk-tyske grænse til Viborg, mens en cykelrute kom til at gå fra grænsen til Viborg og videre nordpå gennem cykelrute N3, jf. UW og JS. Det har ifølge JS fungeret fint. Der har længe været et ønske om at etablere en vandrerute nordpå fra Viborg, som kunne forbinde vandreruten mellem Norge og Spanien, forklarer JS. Da projektet blev bragt på banen i 2010 var alle enige om, at det var en god idé, jf. UW. Det blev gjort til et kommunalt projekt med 8 nordjyske kommuner og Viborg Kommune. De 8 nordjyske kommuner, der er med i hærvejsprojektet, er Mariagerfjord, Rebild, Vesthimmerland, Aalborg, Brønderslev, Frederikshavn, Jammerbugt og Hjørring Kommune (Hærvejen [6]).

Medvirkende i projektet

De 8 nordjyske kommuner og Viborg Kommune har været med i projektet. De har alle haft en repræsentant i styregruppen ifølge UW. Derudover er der ansat en projektleder. MF fortæller, at hun som projektleder for hærvejsprojektet har haft ansvaret for nogle af de centrale opgaver. Projektlederens rolle har været at samle information fra kommunerne og koordinere arbejdet imellem dem. Det er gjort for at sikre en form for ensartethed langs ruten omkring bl.a. pæle og skilte, siger MF. Desuden er der blevet søgt nogle tilladelser, bl.a. til brug af pilgrimslogoer langs ruten. Hærvejen er en del af pilgrimsruten Olavsruuten og den europæiske rute til Santiago de Compostela. Meget af projektlederens tid er desuden gået med at styre økonomien og samarbejdet med entreprenørerne. Økonomien er helt central, og da det er et projekt støttet af EU, er det vigtigt at diverse regler blev overholdt, forklarer MF. Desuden har der været

formidling af information, både langs ruten, men også med en app. Projektlederen har endvidere stået for at snakke med frivillige grupper, for at høre deres ønsker til Hærvejen og forløbet af den. Så det har været det overordnede, der har været projektlederens ansvar jf. MF. UW forklarer, at kommunerne var klar over, at de var nødt til at ansætte en fuldtids projektleder, for at projektet kunne gennemføres, da de ikke bare selv kunne gøre det på deltid. Tanken var, at projektlederen skulle gå ind og spille den samlende rolle, som amtet tidligere har gjort ifølge UW.

Viborg Kommune har hovedsageligt været inde over etableringen af en vandrerute fra Viborg op til grænsen til Vesthimmerlands Kommune ifølge JS. De har haft interesse i at være med i den nordjyske del af Hærvejen, da det stykke, der mangler af vandreruten, dermed bliver lavet jf. JS. Han udtaler endvidere, at det er besluttet pinligt, at se det manglende stykke. Der var tale om at lave det i amternes tid, men dengang var ressourcerne der ikke jf. JS.

I Aalborg Kommune er projektet foregået lidt anderledes end i de andre kommuner jf. PP. Aalborg Kommune har deltaget på lige fod med de andre kommuner igennem hele forløbet. Dog har det været delt op i kommunen, da der har været parløb imellem to forvaltninger. Der har været turismevinklen, som PP har været ind over, og så Park og Natur i By- og Landskabsforvaltningen, som har stået for selve ruteforløbet. I turismedelen er der set på, hvad kommunen kan bruge det til, ifølge PP. Det har været delt således, at PP har sørget for den indstillingsmæssige del og for at få bevillinger igennem, mens Park og Natur har haft ansvar for skiltning og ruteforløb. Her har de set på opmærkningsregler, som er forskellige fra kommune til kommune jf. PP. Der er en plan for skiltning, men det er forskelligt, hvordan kommunerne gør, f.eks. hvor mange pæle der sættes op. I Aalborg Kommune er de mere restriktive end nogle af de andre, jf. PP. Han udtaler, at *"i Aalborg Kommune har vi en helt klar holdning til afmærkningen, og hvordan man gør det"*.

Forprojekt til Hærvejen

MF forklarer, at inden hærvejsprojektet begyndte, var der lavet et udkast til, hvordan ruten skulle forløbe, så kommunerne havde et udgangspunkt. Der var, jf. MF, ansat en projektmedarbejder i 6 måneder, som lavede undersøgelser i alle kommuner og havde møder med forskellige borgergrupper, museer m.fl. samt kommunerne, så der blev indsamlet ideer til rutens forløb. Forprojektet var ikke et endeligt projekt, men gav nogle strækninger, hvor der var trukket en streg, hvor Hærvejen kunne ligge, jf. MF.

Regionen har været meget ind over forprojektet ifølge UW, men efterhånden som projektet skred frem, trak de sig mere og mere, især da de begyndte at bevillige penge. Når de også skulle bevillige penge til projektet, ville de blive set som inhabile og med for mange kasketter på, tilføjer UW.

Økonomi i hærvejsprojektet

Der er ifølge UW blevet bevilliget 1,25 millioner kroner fra Regionens vækstpulje og søgt 1,25 millioner kroner fra LAG-midlerne, hvilket gjorde, at projektet blev 100 % finansieret, med undtagelse af lønninger til kommunernes ansatte, hvilket kommunerne selv skulle afholde. UW siger, at de indsamlede midler har gjort en stor forskel. Hvis ikke de var kommet eksternt ind, var projektet slet ikke blevet til noget, tilføjer han. Der har dog været den forskel på kommunerne, at Aalborg og Viborg Kommune selv har skullet finansiere den fysiske del af ruten, altså

nedsætning af pæle mv. siger PP. De andre kommuner er under en EU-ordning, men Aalborg Kommune har politisk prioriteret ruten, siger PP, men han mener også, at det er en god idé og tilføjer, at *"det ville se mærkeligt ud, hvis der er et hul, der hedder Aalborg, som ikke var med, og ruten så vil forløbe på begge sider"*.

Rent økonomisk har projektet jf. MF kørt acceptabelt. Det kunne have givet problemer, at Viborg og Aalborg Kommune som beskrevet ikke fik del i alle de penge, som de andre kommuner fik, da de ikke kan få del i landdistriktsmidlerne, jf. MF og JS. JS ser det dog ikke som noget problem, han siger, at han godt kan se noget fornuft i, at de kommuner, der har ressourcerne, ikke kan få del i LAG-midlerne, men har fået del i friluftsmidlerne.

Indhentning af tilladelser

Det har været meget vigtigt for dem, der har lavet ruten, at man får den gode oplevelse og ikke bare en rute. Der er lagt et arbejde i, hvor ofte der skal være landskabsændring og toiletter, kirker m.v., jf. MF. Det handler dog også om det muliges kunst, og det er en balancegang, da der ellers hurtigt kan blive brugt rigtigt mange midler på månedslønninger fortsætter MF. Jf. UW eksisterede cykelruten allerede, men der er nogle lokaliteter, som den ikke kom forbi. Den blev derfor lagt om nogle steder, hvilket der skulle søges tilladelse til hos et udvalg, hvor Vejdirektoratet er formand. Det er dette udvalg, der sammen med Vejdirektoratet, vurderer forslag til ændringer af nationale cykelruter eller helt nye nationale cykelruter. Udvalget kaldes *Samarbejdsudvalget vedrørende Servicevejvisning og Turistinformation*. (Vejdirektoratet 2013) Det var ifølge UW ikke et problem, men der var nogle retningslinjer, som udvalget skulle have på plads først, da de ikke havde haft lignende sager efter strukturreformen. UW var ansvarlig for at indhente tilladelsen. Ruten blev ændret i Vendsyssel og Himmerland. Cykelruten er lavet på nationalt niveau, mens vandreruten er på regionalt niveau jf. UW. UW har stået for at indhente tilladelser til brug af Olavkorset og Santiago-muslingen på vandreruten. Symbolerne er en del af pilgrimsruterne.

Fra starten har det været planen, at Hærvejen hovedsageligt, hvor det var muligt, skulle placeres på eksisterende veje og stier pga. budgettet, ifølge UW. Af samme grund er der ikke blevet lavet lokalplaner i forbindelse med projektet, der er højest givet tilladelser i § 3-områder. Jf. UW er det aftaler med lodsejere, der har fyldt mest i forhold til tilladelser i projektet. LL forklarer, at der ikke er brugt lokal- eller kommuneplaner i projektet, da det ikke er et projekt gennemført af kommunernes planafdelinger. LL fortsætter *"Hvis projektet skulle være gennemført på baggrund af kommune/lokalplaner ville det have taget mange, mange år, og jeg tvivler på det nogensinde var blevet realiseret."* Vesthimmerland har dog benyttet sig af en eksisterende lokalplan, hvor der var stier udlagt i et byområde, ifølge LL.

Der er lidt forskel på, hvor mange og hvilke tilladelser kommunerne har indhentet. Det er projektlederens indtryk, at der er blevet indhentet tilladelser fra lodsejere i alle kommunerne, selv i Hjørring Kommune, hvor ruten over et længere stykke går langs Nordsøruten jf. MF. Der har ikke været problemer med indhentning af tilladelser hos Vesthimmerlands Kommune. Det er kommunen, der har indhentet tilladelser til stiforløbet, mens projektlederen har indhentet tilladelser til opstilling af information langs stien jf. LL. I Vesthimmerlands Kommune har det ikke været nødvendigt, at oprette nye stier i § 3-områder, da hele forløbet er på eksisterende veje og stier. *"Det har jo lettet vores sagsbehandlingstid"* udtaler LL. LL har dog været i kontakt med

kommunens vejafdeling i forbindelse med opsætning af skilte ved offentlig vej. Markeringen blev godkendt uden bemærkninger, da kommunen selv er ansvarlig for driften. I Viborg Kommune er der blevet indhentet nogle tilladelser af IA. IA forklarer, at der er hentet tilladelse fra Naturstyrelsen, som administrerer strandbeskyttelseslinjen. Derudover lå nogle stier ved vandløb og i § 3-områder, men tilladelserne gives internt i huset (Rådhuset i Viborg), og der skulle ikke søges egentlig tilladelse herfor, jf. IA. Generelt er der altså hovedsageligt indhentet tilladelser fra lodsejerne, samt for § 3-områder, i de kommuner der har medvirket her.

Den praktiske udførelse

En central del i udførelsen af projektet er økonomien. Jf. LL måtte kommunerne ikke selv stå for etableringen. Der skulle hentes priser fra to eksterne, da projektet er et samlet projekt, som ikke er delt i etaper i forhold til kommunegrænser. Den praktiske udførelse er lavet af en tømrer, som projektlederen har kontakt til.

I Vesthimmerlands Kommune var der kun én privat vej, som stiforløbet passerede. Her er stiforløbet blevet tinglyst, hvilket kommunens drift har betalt for. Private fællesveje er blevet opgraderet til offentlig sti jf. vejloven, så skiltning og markedsføring af stien blev lovlig. Dette har været en lang proces, da det skulle vedtages politisk af to omgange. Derudover har der efterfølgende været en sag hos Vejdirektoratet grundet en klage. Her har LL fungeret som kommunens part og haft skrivelser frem og tilbage.

PP mener, at hele projektet har været en langstrakt proces, men at det er meget normalt med planlægning, da der er mange led og processer og mange ting, der skal tages stilling til. Et sådant projekt handler om meget mere end at slå pæle i, forklarer PP. Han mener dog, at der ikke kan være tvivl om, at Hærvejen er en succes. Derudover har processerne kørt forskudt i de forskellige kommuner, da projektet er foregået i kommunernes tempo, jf. MF. Derfor skulle projektlederen kunne omstille sig, når hun talte med de forskellige kommuner. UW nævner også, at de enkelte kommuner har været gode til at hjælpe hinanden, hvis en kommune følte sig presset på tid. Så har andre kommuner med bedre tid budt ind og leveret deres produkt før tid. På den måde er tidsplanen blevet overholdt.

MF fortæller, at der er nogle steder, hvor der er blevet udlagt nyt ruteforløb til Hærvejen, f.eks. i Jammerbugt Kommune. Det foregik sådan, at MF ringede til kommunen og sagde, at hun havde 200.000 kr. fra et andet projekt, og spurgte om de kunne bruge dem. De var fra samme LAG-kreds, og kunne godt bruge pengene. De havde lige fået godkendt en fredning og tinglyst et stiforløb igennem området, men manglede midler til anlæg af små træbroer mv. Kommunen havde så kontakt med lodsejerne, og bliver enige om projektet og at indhente tilbud på det. De fik så et tilbud og det skulle godkendes af projektlederen, forklarer MF, som så sendte det videre til Natur og Erhverv samt Friluftsrådet, som skal godkende, at midlerne kan bruges til projektet. Den proces kan tage op til et par måneder, hvorefter selve anlæggelsen kan begynde jf. MF.

Det er kommunerne, der indhenter diverse tilladelser og står for den praktiske gennemførelse samt vedligehold efterfølgende ifølge MF, LL og UW. UW tilføjer, at man ikke er sikker på, at ruterne bliver vedligeholdt, men at der er en større chance for det, når det er kommunernes ansvar frem for, at frivillige har ansvaret. Der er ikke afsat midler til vedligehold i projektet, jf. LL. I Viborg Kommune forventer de ikke, at der bliver noget vedligehold, jf. IA og JS, da cykelruten er på eksisterende vej og vandreruten skal fungere som en trampesti. Der kan være noget

vedligehold af skilte eller klipning af græs, men som udgangspunkt bliver det ikke vedligeholdt ifølge IA og JS. UW forklarer, at der er købt rigeligt ind af f.eks. skilte, så der ligger nogle ekstra på lager, hvis skilte ude i kommunerne skulle gå i stykker, så det ikke bliver en uforudset udgift lige pludseligt.

MF mener, at de er kommet i mål med Hærvejen. Der er dog en enkelt kommune, der ikke når at komme helt i mål til åbningen ultimo maj 2014. Her blev ruten politisk nedstemt, grundet et læserbrev, som lige nåede at komme i avisen ugen før, hvor en alternativ rute blev foreslået. Det synes MF er lidt synd.

Markedsføring af Hærvejen

MF forklarer, at der ikke som sådan vil være markedsføring af Hærvejen, da det er en specialistopgave. Turistbureauerne er dog blevet underrettet og vil løbende blive orienteret, så de har kendskab til ruten. Derudover vil en hjemmeside indeholde den nødvendige information, og informationer vil blive koblet op på Tellos, der er en database over turistprodukter jf. MF. Der bliver endvidere lavet en lille film, nogle billeder og kort, som MF er ansvarlig for. Det, der kommer derudover, er op til turistbureauerne siger MF. Hærvejen kan dog, ifølge UW være med til at markedsføre Danmark eller Nordjylland som turistland.

Der er generelt enighed om, at Hærvejen har turistpotentiale. De medvirkende er dog i tvivl om, hvor stor en indflydelse den vil få. MF mener, at det kan have nogle fordele for Nordjylland, at Hærvejen nu åbner her, efter princippet *"mange bække små"*. Hun mener, at der tidligere hovedsageligt har været fokus på kysterne og toppen af Nordjylland, mens der nu kommer en rute ind igennem landet og ud. MF udtaler, at Nordjylland tidligere har været *"sådan lidt den fattige storebror i nord"*. Rent praktisk lukkes også det sidste hul på pilgrimsruten igennem landet, og MF har haft kontakt til Norge flere gange, som har været meget interesserede i, at ruten kommer igennem Nordjylland. LL mener, at vandreturismen er i vækst og *"det tror jeg på den vil være langt ud i fremtiden"*. Hun synes, at det er en *"meget fin tanke"* at skabe en vandrerute fra det nordligste Norge og ned til Santiago de Compostela, som er ubrudt. *"Jeg synes derfor stien har meget værdi rent markedsføringsmæssigt for hele regionen"* udtaler LL. Hun mener dog, at det mudrer billedet noget, at der er to ruter nordpå fremfor kun en. Det er ikke helt så troværdigt markedsføringsmæssigt, som hvis der kun var en rute. *"Men – sådan er danskerne jo, og det kan jo være godt nok på andre måder, der er jo alligevel ikke en mulighed at vælge den historiske hærvej, da der ikke har været en hærvej nord for Viborg, men et netværk af ruter – på den måde giver det måske alligevel god mening. Om det så har nogen stor effekt vil tiden vise, men markedsføringspotentialet er der"* udtaler LL. IA fortæller, at den nordjyske del af Hærvejen vil få en turistmæssig betydning for Viborg Kommune, men at den ikke bliver stor. Hun mener dog, at flere vil få øjnene op for lokale steder, som f.eks. Hjarbæk Kro. JS og IA fortæller, at de tror, at den eksisterende del af Hærvejen har haft betydning for Viborg Kommune. JS forklarer, at det er svært at vurdere, hvor stor betydning den har lokalt, men han mener, at det er en løftestang på længere sigt. Han siger, at det bl.a. kommer til udtryk i små erhvervsdrivende langs ruten sydpå. IA og JS er enige om, at der er stor interesse for rekreative stier, hvilket er med til at underbygge påstanden om, at Hærvejen vil få en betydning. PP forklarer, at Hærvejen aldrig bliver et kæmpe projekt i Aalborg Kommune, set fra hans og Visit Aalborgs vinkel, da ruteforløbet kun løber gennem en lille del af kommunens landdistrikt. Dog løber det igennem Hammer Bakker, der har høj prioritet for landdistriktsafdelingen. PP forklarer, at et projekt som

Hærvejen, vil betyde procentvist mere for mindre kommuner end det vil for Aalborg og Viborg Kommune. Dette skyldes, at Aalborg Kommune bl.a. også har krydstogtturisme og erhvervsturisme.

Markedsføringen af den nye del af Hærvejen ligger i Nordjylland, da det er her den skal gå, ifølge JS. Han nævner Hærvejens hjemmeside og forklarer, at Visit Viborg har haft en del markedsføring af den eksisterende del af Hærvejen. Han forklarer, at der er ønsker om at markedsføre regionale projekter, da regionerne arbejder med turismeprojekter. Projektet vil blive forsøgt set i en regional sammenhæng, og blive formidlet både regionalt, nationalt og internationalt. JS siger, at ruten vil blive markedsført på hjemmesider og messer. Han forklarer, at det er Caminoen i Spanien, der er den helt store attraktion, og han håber, at det også vil blive en attraktion at have ruten heroppe. JS håber, at budskabet om ruten også kan spredes gennem glade brugere, som fortæller venner og familie om Hærvejen.

12.1.2. Samarbejde

Der har været samarbejde omkring Hærvejen på flere niveauer. Her ses på samarbejdet internt mellem kommunerne, samarbejdet mellem kommunerne og lodsejerne, samarbejdet med forskellige lokale grupper og interessenter samt regionerne.

Samarbejde mellem kommunerne

Samarbejdet mellem kommunerne har bl.a. bestået af opsamlende styregruppemøder, der er blevet afholdt hver tredje måned jf. MF, hvor projektlederen orienterer om status for projektet. Alle kommuner har haft en repræsentant i styregruppen ifølge UW. Derudover kører projektlederen ud og mødes med forskellige relevante folk et par gange om ugen. Projektlederen fungerer som bindeled imellem kommunerne, så hun kan sige det videre, når en kommune har nogle gode erfaringer, som andre kan bruge, jf. MF.

Samarbejdet internt mellem kommunerne har jf. MF kørt fantastisk. Hun synes, at det har gledet, og at de medvirkende har været omstillingsparate og åbne. Der har jf. MF været en god tone i samtalerne. Hun mener, at det skyldes kemi mellem de medvirkende og professionel velvilje for projektet. Desuden mener hun, at forprojektet har betydet meget, fordi folk allerede havde talt sammen inden det endelige projekt. Samtidig er der ingen, der har stillet sig direkte på bagben, da de er politisk vante og vant til at agere i sådanne fora. De medvirkende har sikkert været irriterede ind imellem, udtaler MF, hun har også selv været frustreret til tider. Det er hovedsageligt de store kommuner, der bærer opgaven med Hærvejen, ifølge JS fra Viborg Kommune. Kommunerne er generelt enige om, at samarbejdet internt imellem dem har fungeret godt. LL fra Vesthimmerlands Kommune siger dog, at der ikke fra projektets side har været lagt op til samarbejde mellem de kommuner, der er med i projektet. Hvis der var et ønske eller behov for samarbejde, skulle den enkelte medarbejder selv tage initiativ hertil og opsøge det. LL siger, at *"det har, set fra min side, været en fejl og mangel i projektet."* Modsat dette, siger PP fra Aalborg Kommune, at Hærvejen er en succes i forhold til samarbejde, da der ikke er mange andre steder, hvor et samarbejde mellem så mange nordjyske kommuner ses. Han mener, at det er en succes, at kommunerne er blevet enige. PP siger, at samarbejdet har fungeret godt, og at der ikke er noget at klage over. UW er enig i denne holdning med at samarbejdet har fungeret godt og siger, at folk har været rigtig gode til at snakke sammen. UW

tilføjer, at samarbejdet mellem kommunerne er gået godt, fordi hver især har været forpligtiget til at levere noget og har vist respekt overfor hinanden.

I Vesthimmerlands Kommune har der, jf. LL, siddet to medarbejdere og arbejdet på projektet for Hærvejen. De sad i samme forvaltning, og det lettede deres arbejde med gennemførelsen af projektet LL beskriver, at der i flere af de andre kommuner ikke har været daglig kontakt mellem dem, der sad i projektgruppen, og dem, der skulle udføre den praktiske og tekniske del af arbejdet.

UW mener, at det har været rigtigt godt, at de nordjyske kommuner har skullet stå sammen om at gennemføre det her projekt. Han udtaler, at det har givet nogle erfaringer, ikke kun at snakke sammen, men at skulle blive enige om et projekt og føre det ud i virkeligheden, da der var nogle penge, som ellers ville være spildt, hvis projektet ikke blev til noget. UW fortæller, at samarbejdet har skullet opbygges efter de gamle dage, hvor amterne holdt fast på det og samarbejdede med kommunerne, og det har givet noget ekstra. Han mener, at de på den måde er gået ind og har erstattet amterne.

Samarbejde med lodsejerne

Samarbejdet med lodsejerne har generelt fungeret fint. Der har dog været nogle steder mellem Vesthimmerland og Viborg Kommune, hvor der har været lidt problemer, jf. MF. Hun mener også, at det kan give nogle udfordringer mellem en rig og fattig kommune, hvor man har forskellige muligheder. De andre steder, hvor der har været noget, har det været forbi Vejdirektoratet, men ellers er der styr på aftalerne med lodsejerne, jf. MF. Forskellen på Viborg og Vesthimmerlands Kommune ses i deres udtalelser om samarbejdet med lodsejerne. I Viborg Kommune er lodsejershåndteringen noget anderledes, jf. JS fra Viborg Kommune. I Viborg Kommune er der, ifølge IA, blevet indhentet tilladelser hos lodsejerne. Hun nævner dog, at der er en anden mulighed, nemlig at optage hele stiforløbet som offentlig sti. På den måde kan lodsejerne ikke sætte sig imod, men må tåle forandringerne. Jf. IA er dette sket i Vesthimmerland Kommune. JS uddyber og forklarer, at Vesthimmerland Kommune havde et forslag til en sti, og sendte brev ud til lodsejerne, om at stien blev optaget som offentlig sti, og det skulle de så tåle. Han mener ikke, at det er dialogvenligt, og fortæller videre, at der har været en utilfreds lodsejer på grænsen op til Viborg Kommune. Sagen blev sendt videre til Vejdirektoratet, som jf. IA afgjorde, at der ikke var noget at gøre, men at lodsejeren måtte tåle ændringen. I Viborg Kommune gives der indtryk af, at Vesthimmerland Kommune har valgt den nemme løsning, mens der i Vesthimmerlands Kommune forklares, hvordan det ikke er den nemmeste løsning, der er valgt. LL fra Vesthimmerland Kommune siger, at *"det er mit indtryk at mange kommuner har valgt at arbejde med rent frivillige løsninger – også på private fællesveje. Det står jeg uforstående overfor, og jeg mener det er et resultat af mangel på viden. Det kunne man have imødekommet ved at have tænkt den praktiske udførsel af projektet igennem fra starten, og brugt lidt tid på det i fællesskab. Og jeg ved jo ret beset ikke om det er rigtigt, for vi har aldrig mødtes og gennemgået den del af projektet, men det er det indtryk jeg har fået."* LL siger, at i Vesthimmerlands Kommune har samarbejdet med lodsejerne generelt været godt. LL skrev ud til alle de private ejere, da fællesveje blev optaget som offentlig sti. Hun forklarer, at der ikke som sådan er et krav om det, men at kommunerne i forbindelse med høringsperioden kan nøjes med at annoncere optagelsen i aviser og på kommunens hjemmeside. Det er altså muligt, at gennemføre dette rent teknisk uden at ejere inddrages. LL mener dog ikke, at man kan

være det bekendt, til trods for det faktum, at det ville være nemmere. Ruten er blevet omlagt et enkelt sted, grundet en klage de ikke kunne løse, og som derfor gik videre til Vejdirektoratet ifølge LL. Modsæt har der også været mange positive tilbagemeldinger, der var bl.a. en privat ejer, der var meget glad for at få ført Hærvejen over sin ejendom, hvorfor tinglysningen var nem at gennemføre. LL udtaler, at *"generelt set var der mange positive tilbagemeldinger, og det var vi jo gået glip af, hvis vi havde valgt den administrative nemme løsning"*. Lodsejerne i Viborg Kommune har været samarbejdsvillige, med undtagelse af en enkelt lodsejer, der ikke ville være med i projektet, grundet slid på hans grusvej, så der måtte stien lægges om jf. IA. Folk må godt gå på vejen, men ejeren kan brokke sig over, at der bliver opsat skilte og reklameret for stien, tilføjer hun.

UW nævner ligeledes i et eksempel, hvor vigtig dialogen er. Han måtte opsøge en lodsejer på kanten af Rebild Bakker, som kunne forvente at få ført Hærvejen forbi. Lodsejeren havde tidligere haft en del af mountainbikeruten i Rebild Bakker forbi sin ejendom. Det havde han ikke været tilfreds med, da rytterne kom ofte og i større flokke, og ruten blev som konsekvens omlagt. UW måtte fortælle lodsejeren, at det ville være helt andre folk, der kom forbi på Hærvejen og slet ikke i samme omfang. Efter denne samtale gik lodsejeren med på ideen.

Andet samarbejde

Igennem forprojektet og selve projektet er der blevet samarbejdet med lokale og andre interessenter. Jf. MF har frivillige været meget vigtige for projektet. Hun siger, at ud over kommunens ihærdige medarbejdere, kan man takke de frivillige, da de har lagt mange timers arbejde i projektet. MF udtaler, at hun er dybt imponeret over det. Der har været nogle ældre damer, som har gået ture og fundet ud af hvor ruten kunne gå, udtaler MF. I Viborg Kommune, er det ifølge JS en dame, der har foreslået ruten og givet kommunen nogle kort over den. Så her har frivillige også spillet en stor rolle. I Viborg har der endvidere været et samarbejde med Pilgrimscentrum i Viborg og Dansk Vandrelav, som havde nogle ruter de gik af, når de skulle nordpå fra Viborg. Det var en hjælp for Viborg Kommune, der havde svært ved at finde ud af, hvor ruten skulle gå til Vesthimmerlands Kommune, ifølge JS.

PP udtaler, at regionen har haft en observatørrolle, men ikke har været en bærende del af selve hovedprojektet. Derimod har UW, ifølge PP, haft en stor rolle og drevet projektet igennem, da han har taget teten. Jf. UW har der udover samarbejde kommunerne imellem og lodsejere samt interessenter, været et samarbejde med Region Midt og Region Syddanmark. Dette er gjort for at få skabt en helhed i Hærvejen, både organisatorisk og rent formidlingsmæssigt ifølge UW. Region Nordjylland har endvidere været inde over forprojektet som sparringspartnere, og der er trukket på deres erfaringer fra etableringen af Nordsøstien jf. UW.

I Viborg Kommune har der endvidere været en konsulent på opgaven, som har været med til at indgå aftaler med lodsejere, jf. JS. Han fortæller dog, at de ikke har været for heldige med det, da de nu selv sidder og laver de opgaver konsulenten var hyret til. Konsulenten fandt ud af, hvem der bor langs ruten og indgik aftaler med dem, hvilket har fungeret godt, men konsulenten har ikke fået styr på alle formalier, så de skriftlige aftaler har ikke været på plads ifølge JS.

12.1.3. Udfordringer

Igennem hærvejsprojektet har der været nogle udfordringer. Kommunens planlæggere og de andre medvirkende i projektet påpeger nogle af disse udfordringer og giver også nogle bud på,

hvordan nogle af dem kan løses. LL udtaler, at *"som jeg ser det, er der sket et par fodfejl her undervejs, der har ført til en del forsinkelser i projektet – og meget "uro" i kommunerne, det mener jeg kunne være blevet undgået, hvis simple planværktøjer havde været anvendt"*. De planlægningsværktøjer, som LL mener, der kunne have været gode at have, er en mere overordnet plan for projektet, så de kommunalt ansatte, som stod for den praktiske udførsel havde nogle fælles overordnede retningslinjer. Dem der stod for den praktiske udførsel, var ikke med til styregruppemøderne, hvorfor de ikke nødvendigvis har fået et indblik i, hvad der blev talt om på møderne.

Overordnet set er der et problem med skiftende medarbejdere. Ifølge MF er det i halvdelen af kommunerne en anden der gennemfører projektet, end den der startede på projektet. Det har givet nogle udfordringer, for når folk stopper i job, bliver sygemeldt eller andet, kan det være, at der bare er efterladt en note om, hvorfor stien forløber, som den gør, og det kan give nogle udfordringer for efterfølgeren, jf. MF.

Rent praktisk har det jf. MF været en udfordring at søge LER-oplysninger til en strækning på 400 km. Hun forklarer, hvordan der har været flere ting, som hun ikke vidste fra starten af projektet, men som hun har lært hen af vejen. Der har, jf. MF, desuden været nogle udfordringer i Viborg og Aalborg by, da der er meget skiltning i forvejen, og der kan blive for meget formidlingsskiltning, hvilket projektlederen har stor forståelse for. Der har Aalborg og Viborg Kommune haft nogle udfordringer, som de skulle forholde sig til. Der kan ifølge IA opstå nogle praktiske problematikker, hvis folk på cykel tænker, at de lige kan tage vandreruten, hvor der ligger nogle aftaler med lodsejerne om, at det er vandrerute. Men de problemstillinger vil de i Viborg Kommune tage hen af vejen, hvis de opstår. UW forklarer endvidere, at det i Viborg Kommune har været nødvendigt at spørge lodsejere om tilladelse til at benytte stierne til løb og lignende nogle gange om året, da det i Viborg er en stor turistsatsning.

Det havde endvidere været smart med central dataindsamling jf. MF. Det er ikke brugt i projektet, men havde været en fordel at bruge, så MF ikke skulle indsamle data, men det kunne blive gjort automatisk, på en mere smart måde. Dette kunne gøres både for at lette arbejdsmængden, men også i høj grad for at ensarte jf. MF. Havde der været ekstra tid, kunne man have udvidet til ud over kommunegrænserne, så der blev et smart system til strukturering af stier. Det havde dog krævet mere, men havde været muligt i amternes tid ifølge MF.

MF siger, at det måske havde været en god idé at vende hele processen lidt på hovedet, så der havde været kontakt med vejfolk og dem, der har lavet Nordsøruten inden planlægningen af Hærvejen blev påbegyndt. Det havde givet en viden om, hvor lang tid det tager at få styr på lodsejraftaler, hvor lang tid sagsbehandling generelt tager, hvordan den politiske proces er, og hvilke afvigelser der kan komme, såsom hvis en sag skal gå om eller der skal være kontakt med Vejdirektoratet. Processen med Hærvejen har været længere, end hvad projektlederen forventede. Hun siger, at det er en længere proces, end man regner med, når man ikke har medvirket i lignende projekter før. Derfor mener MF, at det vil være en fordel at være i kontakt med f.eks. vejfolk fra starten af projektet.

LL siger, at der har været udfordringer med planlægningsværktøjer i og med, at der ikke har været nogle. Der blev gennemført et forprojekt, hvor en linjeføring blev besluttet, som kunne fungere som et udgangspunkt for arbejdet, men der var ikke mere i det. Der blev ikke på forhånd

taget stilling til hvilke værktøjer eller virkemidler, der skulle bruges til gennemførelsen af ruteføringen i kommunerne. Der har desuden været nogle udfordringer med opgaveløsningen, som er endt med, at opgaverne er udført meget forskelligt i kommunerne, da der ikke har været fælles møder mellem teknikerne, så de havde mulighed for at afstemme opgaveløsning og tidsplan mv. *"det er set fra min side, en stor fejl i projektet"* udtaler LL.

Det fungerer godt på private fællesveje, når der skal laves projekter som Hærvejen, grundet vejloven, fortæller LL. Her ønsker hun ikke nye planlægningsværktøjer, da de private fællesveje kan optages som offentlig sti. Det kræver politisk vilje og en del benarbejde, men når det er på plads, er stiforløbet sikret. De steder hvor der er rent private veje, som Hærvejen skal føres over, ønsker LL, at der bliver givet nogle nye planlægningsværktøjer. Her er der ikke andre muligheder end forhandlinger, hvilket LL dog mener er fint, da der ofte findes en alternativ løsning i samarbejde med lodsejeren, der er lige så god eller endda bedre end den oprindelige. Hun beskriver, at man derfor altid skal gå i dialog. Dog mener hun, at løsninger, der er baseret på frivillige aftaler, ikke er en god idé rent administrativt. LL mener, at der er risiko for at ruten skal omlægges hver gang, der kommer en ny ejer eller en nuværende ejer opsiger aftalerne, når aftalerne bundes i frivillighed. Det kan give problemer, når turister står med et kort, der ikke længere er gyldigt, og det vil give kommunerne ekstra administrativt arbejde, når ruterne skal omlægges. Er der opsat information på vejene, er der endvidere en risiko for, at det går tabt. LL mener, at det er et problem, da dette projekt er et regionalt projekt, der formentlig vil blive markedsført i flere dele af Nordeuropa, og da der er investeret en del penge i information langs ruten. LL siger derfor, at *"man mangler altså redskaber rent lovmæssigt, der kan sikre offentlige stier på rent private veje."*

Amterne bliver nævnt af flere planlæggere, da det giver nogle udfordringer, at de mangler, når så mange instanser skal blive enige. MF siger, at det er mere fragmenteret i dag, end det var i amternes tid, hvor folk med konkret viden sad mere centralt, men i dag er spredt rundt omkring. Hun mener derfor, at folk i projektet havde været bedre hjulpet, hvis amterne stadig var her. JS siger, at *"det var nemmere i de gode gamle dage med amterne"*. JS mener, at det gør en forskel for større projekter som Hærvejen om der er flere instanser indblandet. Han siger, at jo flere instanser, jo mere kaotisk kan det blive. Han mener, at det havde været lettere at finde ud af, hvordan det skulle gøres, hvis der var få amter i stedet for mange kommuner. JS nævner Hærvejen syd for Viborg som eksempel herpå. Der var tidligere fem amter, mens der i dag er 7 kommuner, der skal få styr på vedligehold af ruten. Og det er de ikke altid lige godt klædt på til, fortsætter JS. JS forklarer, at de mindre kommuner kan have svært ved at finde ressourcerne. Sådan er det også nogle steder på den nordjyske del af Hærvejen ifølge JS, hvor nogle af de mindre kommuners planlæggere er hængt en del op. Der ville det være nemmere hvis én person fik en stor pose penge af kommunerne, og så planlagde og lavede aftaler, siger JS. Det tager tid og er besværligt at koordinere fortsætter JS. UW siger, at det var nemmere før i tiden, men at det også er muligt at gennemføre nogle interessante projekter i dag. Der mangler dog nogle folk, og dem prøver man så at erstatte med sig selv eller gennem ansættelse af andre. Det er tankegangen om den mere overordnede planlægning UW savner, ikke institutionen amtet.

JS forklarer, at det er en udfordring at få bevilliget midlerne til projekter. I amternes tid, var der midler, der nemmere kunne bruges til ønskede projekter, tilføjer han. Der er færre frie midler i dag, men så kan der søges puljer. JS fortæller, at det kan blive besværligt, da der så skal spørges

om lov, hver gang der ændres i planerne i projektet, for at dem, der har givet midler, kan godkende det. Der er generelt nogle udfordringer med at fundraise og søge midler hjem til projekter som Hærvejen. Det kan, ifølge JS betyde, at flere kommuner er nødt til at gå sammen om at danne nogle puljer, hvorfra man så kan trække penge ud til sådanne projekter.

LL fortæller, at på stiområdet er den mere overordnede regionale planlægning nærmest forsvundet med amterne. Derfor er både den administrative viden om projekternes gennemførsel langt hen af vejen gået tabt, og der er i dag et politisk fokus på at pleje egne borgere i kommunen. Dette bliver i høj grad en hindring og udfordring for projekter som Hærvejen. Ud over dette, er nogle af de interesser, der ellers kunne være regionale, som drift og anlæg af stier og fremme af turisme, nu splittet på flere forskellige aktører, der har hver deres budget og dagsorden. Derfor er fælles projekter i dag en meget stor udfordring. I dag foregår det mere som ad hoc organisationer. Hærvejsprojektet er det første projekt, der regionalt set er gennemført siden amternes tid. LL tilføjer, at *"det kan altså lade sig gøre, og det er rigtig positivt, der er dog stadig meget at arbejde med – set fra min side"*.

12.1.4. Målgruppe

Der er forskel på, hvordan de forskellige medvirkende i hærvejsprojektet ser på målgruppen for Hærvejen. Fælles er dog, at de alle ser både lokale og turister som målgruppe. Forskellen ligger i, hvem de ser som hovedmålgruppe.. LL udtaler, at de lokale også ville benytte ruten uden skiltning, da man altid har ret til at gå på stier og veje i det åbne land jf. naturbeskyttelsesloven. I Viborg Kommune ser man både lokale og turister som målgruppe. JS siger, at de lokale allerede anvender de eksisterende stier, så han mener, at en egentlig ny målgruppe hovedsageligt vil bestå af langtursvandrere. UW udtaler, at han håber, at nogle af de lokale vil bruge Hærvejen, men at det også er en turistting. Projektlederen ser en meget bred målgruppe, jf. MF er det både turister, lokale og andre.

12.1.5. Lokalt engagement

Til trods for enkelte problemer med lodsejere er der også nogle lokale, der sætter pris på, at Hærvejen kommer forbi dem. MF er blevet kontaktet af lokale, der er rigtig glade for at Hærvejen kommer forbi dem, og at de er begyndt at tænke over, hvad de kan bruge ruten til. Lokale overvejer om de kan åbne små hoteller, Bed & Breakfasts eller lignende jf. MF og UW.

UW forklarer, at de lokale er meget vigtige for gennemførslen af et projekt. Hærvejen ville ikke være blevet det den er, hvis det ikke var for de lokale grupper, fortsætter UW. Han mener ikke, at man kan lave noget rigtig godt, uden at de lokale er involveret. De kan være med til at fortælle historier, fordi de kender stedet på en helt anden måde, siger UW. Altså er de lokale en vigtig og central del af projekter som Hærvejen.

12.1.6. Opsamling

Herunder ses et opsamlingsskema på analysen af Hærvejen.

Hærvejen	
Processen	Der var et ønske om at få Hærvejen til Nordjylland. Det blev besluttet, at det var en god idé, og et forprojekt blev gennemført. Herefter kunne det egentlige arbejde med det endelige ruteforløb og den praktiske anlæggelse af Hærvejen påbegyndes.
Samarbejde	Generelt har samarbejdet internt mellem kommunerne fungeret rigtigt godt. Flere af de interviewede nævner dog, at der har manglet en instans svarende til amtet, som kunne styre projektet centralt. Samarbejdet med lodsejerne har de fleste steder fungeret rigtigt godt, enkelte steder har der dog været nogle problemer. De lokale har været inde over projektet, da ældre damer bl.a. har været med til at finde ud af, hvor ruten skulle forløbe. Derudover har forskellige vandrelav, pilgrimsforeninger og andre interessenter givet deres ideer til ruteforløbet. Generelt giver interviewkandidaterne udtryk for et godt samarbejde, både med eksterne og interne partnere.
Udfordringer	Der har været nogle udfordringer igennem projektet, da dem der har stået for den praktiske udførelse af Hærvejen ikke har været med til bl.a. statusmøder, og ikke har haft nogle fælles retningslinjer for udførslen. Derfor kunne der med fordel have været en overordnet plan for den praktiske gennemførelse af Hærvejen. Flere medarbejdere er blevet skiftet ud løbende igennem hærvejsprojektet. Det har været medvirkende til nogle udfordringer, da der måske kun bliver overdraget ganske få informationer til efterfølgeren. Der er ikke benyttet central dataindsamling i projektet, men det kunne der med fordel være benyttet. Det er en udfordring med skiltning i de to større byer, Viborg og Aalborg, hvor der i forvejen er en del skilte. Projektet har været længere end projektlederen forventede, hvilket måske kunne være undgået, eller en mere realistisk tidsplan kunne være udarbejdet, hvis der havde været kontakt til vejfolk, og andre der kender til disse processer, tidligere i forløbet. Det er en udfordring at gennemføre et projekt som Hærvejen uden en instans som amterne, der samlet kan planlægge for større rekreative projekter. Der mangler juridiske redskaber til at sikre offentlige stier på private veje. Det er en udfordring at skaffe midler til projekter som dette. Der kan søges midler hos fonde, men det giver en udfordring, da de så ofte skal godkende ændringer i projekterne. Der er nogle informationer, der er gået tabt med amternes nedlæggelse, da de medarbejdere som f.eks. har arbejdet med rekreative stier er spredt rundt omkring i landet, og informationen derfor ikke længere er samlet ét sted.
Målgruppe	Målgruppen for Hærvejen er bred. Den består både af lokale og turister. Nogle kommuner ser mest målgruppen som deres egne indbyggere, mens andre og især dem, der har arbejdet mere overordnet med Hærvejen, ser flere befolkningsgrupper som målgruppe. Hærvejen kan hermed både bruges til rekreative formål for lokalbefolkningen og som turistmål for andre.
Lokalt engagement	De lokale har været med til at finde frem til ruteføringen af Hærvejen. Generelt har samarbejdet med lokale fungeret rigtigt godt på Hærvejen. Det er dog blevet nævnt, at der enkelte steder har været problemer med lokale, hvor ruteføringen er blevet ændret, eller de lokale lodsejere har fået besked på, at de måtte tåle ændringerne, og at stier nu bliver skiltet og markedsført.

Figur 12.1: Opsamlingskema for analyse af Hærvejen

12.2. Bilagsanalyse af case om MTB

Dette afsnit indeholder en analyse af de interviews, der omhandler MTB. Arbejdet omkring ruterne i Aalborg og Svinkløv Klitplantage/Rold Skov beskrives hver for sig, hvorefter der samles op i et skema.

12.2.1. MTB i Svinkløv Klitplantage og Rold Skov

I dette afsnit analyseres projektet omkring etablering af MTB-spor og et MTB-center i Svinkløv Klitplantage ved Slettestrand. Yderligere analyseres det samarbejde, der finder sted mellem Feriecenter Slettestrand, Comwell Sport Rebild Bakker, Jammerbugt Kommune og Rebild Kommune om at promovere Svinkløv Klitplantage og Rold Skov som "Danmarks foretrukne mountainbike-destination".

Processen

I dette afsnit analyseres den proces, der har fundet sted i henhold til feriecenterets funktion, etableringen af et MTB-center og samarbejdet med Comwell Sport Rebild Bakker.

Om feriecenteret

Ved Feriecenter Slettestrand ligger Svinkløv Klitplantage, som er et stort naturområde. Her har Feriecenter Slettestrand i samarbejde med Naturstyrelsen og frivillige, ifølge JKR, etableret nogle fantastiske MTB-ruter. Han fortæller endvidere, at de senest har etableret et MTB-center, som skal danne rammerne for MTB-sporten. På Feriecenter Slettestrand har de ifølge JKR ansat nogle professionelle MTB-folk der varetager opgaverne vedrørende MTB. Deres aktivitetsleder er en af landets bedste trail-makere, og han har i samarbejde med Naturstyrelsen været med til at udvikle ruten i Svinkløv Klitplantage. JKR fortæller, at de har anlagt en rute, der er så god, at folk tager dertil fra både lokalområdet, resten af Danmark, Norge og andre steder for at køre på den. Feriecenteret har ifølge JKR oplevet en bølge af norske turister på det sidste, der kommer for at køre MTB. Herved så de en målgruppe vokse frem, og de ville derfor gerne kunne tilbyde dem et godt produkt. JKR fortæller, at det var på det tidspunkt, at der kom et RealDania projekt, der hed Mulighedernes Land, der ville støtte Udkantsdanmark og prøve at skabe succeshistorier her. Feriecenter Slettestrand blev med deres projekt om et MTB-center valgt til at komme med i finalen. De vandt ikke, men idéen og lysten til at opføre et MTB-center var skabt. De fortsatte derfor projektet i mindre udgave og for egne og lånte midler.

Nøgleordet for Feriecenter Slettestrand er ifølge JKR rummelighed. De vil gerne kunne rumme alle brugere. De har udviklet nogle niches indenfor handicapturisme og MTB, men vil overordnet gerne kunne rumme alle. På Feriecenter Slettestrand fokuserer de ikke så meget på målgruppebegrebet. JKR fortæller, at "*vores udgangspunkt, det er helt klart vores produkt.*" Hvis produktet er i orden, så skal brugerne nok komme. Derfor gør de heller ikke noget særligt ud af markedsføring, men lader det i høj grad være op til de sociale medier, som Facebook og Twitter, at sprede budskabet om MTB-ruterne. Han mener, at hvis produktet er i orden, så kommer markedsføringen automatisk. Svinkløv Klitplantage bliver af flere af de interviewede sammenlignet med et skisportssted, og MS sammenligner sporene med løjper og fremhæver, at et sådant sted kræver overnatning og noget service, som det kendes fra skisportssteder i Norge, Sverige og alperne.

MTB-center Slettestrand

MTB-centeret er ifølge JKR skabt på en opkøbt gård, der ligger i nærheden af feriecenteret. For at etablere MTB-centeret mente kommunen i første omgang, ifølge JKR, at det var nok med en landzonetilladelse, men pga. klager endte det med, at der skulle udarbejdes en lokalplan. De har endnu ikke fået ophævet landbrugspligten på ejendommen, som, ifølge JKR, var et krav fra kommunen, før sagen kan gå helt igennem.

Samarbejde med Comwell Sport

Feriecenter Slettestrand er gået ind i et samarbejde med Comwell Sport Rebild Bakker, der skal sikre en samlet udvikling og promovering af ruterne de to steder. JKR fortæller, at ideen om et samarbejde opstod i Rebild, hvor Comwell ønskede at udvikle deres virksomhed. De ansatte en, der skulle udvikle deres virksomhed, og de kontaktede så Feriecenter Slettestrand for at høre, om de ville være med i et samarbejde omkring MTB-ruterne. Der blev efterfølgende ansat en projektleder i et år. Lønnen bliver dækket af midler fra Aalborgsamarbejdet.

Samarbejde

Der har gennem projektet fundet flere samarbejder sted, som beskrives nedenfor. Der er tale om samarbejder med Naturstyrelsen, kommunen, frivillige m.fl.

Med Naturstyrelsen

Udviklingen af ruterne i Svinkløv Klitplantage er sket i samarbejde med Naturstyrelsen, som ejer det areal, hvor ruterne er etableret. JKR fortæller, at dette samarbejde er gået rigtig godt. Han fortæller, at *"Naturstyrelsen i grunden har været meget fleksibel og meget imødekommende, så det spor, det blev lagt uden en hel masse lange sagsforløb. Det var en smidig og hurtig forretningsgang, og Naturstyrelsen er helt klar over, at hvis man vender ryggen til den her bølge af mountainbikere, der ruller ind over hele Danmark, og lader dem selv finde deres pirat-ruter, så kommer der nogle voldsomme konflikter i lokalsamfundet."* På grund af dette arbejde har der kun været meget få konflikter i området, fordi de forskellige brugergrupper blev adskilt fra starten. Naturstyrelsen har ifølge JKR været åbne overfor, at hvis de ikke selv besad viden om, hvordan man skulle lægge sporene, så har man inddraget eksperter, f.eks. fra Feriecenter Slettestrand.

Samarbejde mellem kommuner og virksomheder

Der er et samarbejde omkring MTB-ruterne i Svinkløv Klitplantage og Rold Skov, der ligger i hver sin kommune. Dette samarbejde består af et organ eller en styregruppe, der mødes jævnligt. Gruppen består, ifølge AK af Feriecenter Slettestrand, Comwell Sport Rebild Bakker, Vækst Jammerbugt, Rebild Kommune, Naturstyrelsen og DGI. Til samarbejdet er ansat en projektudvikler, AK, i et år for at udvikle og markedsføre ruterne i Svinkløv Klitplantage og Rold Skov. Hun skal ifølge JKR finde nogle tråde, der binder områderne sammen, og så skal hun udvikle dem, hver for sig. Hun har samtidig, ifølge JKR, mulighed for at søge nogle fondsmidler gennem kommunerne, der kan hjælpe med at udvikle sporet og skabe flere spor.

JKR fortæller, at dette samarbejde har været rigtig godt. De har fået opkvalificeret samarbejdet, de forskellige organer imellem. JKR siger, at *"når man inden så længe konkluderer, så må konklusionen være, at de enkelte steder har udviklet sig, altså Slettestrand og Rebild, har yderlige*

udviklet sig, bl.a. ved Annes (AK, red.) medvirken. Samspeilet med Naturstyrelsen og kommunen i Jammerbugt og i Rebild er også blevet opkvalificeret.” JKR fortæller også, at de har været rigtig glade for samarbejdet, fordi de som en virksomhed med mange eksperter kan have en risiko for at glemme alle andre og fokusere for meget på sig selv.

Ifølge MS er projektet omkring MTB i Slettestrand og Rebild gået *”super fint”*. Der er dog lang vej igen. MS fortæller, at *”det her er jo et pilotprojekt. Det er jo den der ide og tanke om, at der kan være noget forretning i det. Der hvor det jo så er, at vi ikke har fået høstet gevinsten endnu, det er hvor lang tid tager ting? Vi må også erkende i det her projekt, at ting tager længere tid, end man også tror, de tager.”* Han ser det forretningsmæssige som en stor del, men giver også udtryk for, at *”man er begyndt at tale sammen, udveksle erfaring.”* Samarbejdet er forløbet rigtig fint, og MS’ indtryk er, at alle rigtigt gerne ville det. MS siger, at *”det kan godt være, at vi har lagt en plan og tænkt noget, men der er måske noget vi er nødt til at bruge noget mere tid på eller gøre noget mere ved, inden vi kan tage det næste skridt.”*

Der har, for at skabe et samarbejde på tværs, været ansat en projektleder, der skulle udvikle et fælles koncept. Projektlederen AK fortæller, at det har været overraskende let at samarbejde. Hun lægger vægt på betydningen af de fælles styregruppemøder, hvor fælles beslutninger kan tages. Derudover ser hun det som en vigtig del, at hendes arbejdsplads er fordelt på de to feriecentre og kommuner, så hun er synlig for alle. Hun g  r også meget ud af at fordele sin tid ligeligt mellem de forskellige steder.

Frivillige

MS fortæller om projekter i kommunen, og hvad der skal til for at noget lykkes. Ud over det forretningsmæssige element for projekter og deres succes påpeger han nogle andre vigtige elementer. Det handler både om, hvordan selve projektet er opbygget, men også om hvordan indstillingen er hos dem, der sidder med ansvaret. Han siger bl.a. om projekter og deres succes, at *”der hvor succeserne er, og der hvor man får noget commitment, og der hvor ting lykkes, det er der, hvor man kan se en mening med det, og derfor skal det være forholdsvis konkret, hvor man siger, vi kan bidrage ind til det, og vi kan også få noget ud af det.”* I forhold til indstillingen hos planlæggere forklarer han, at *”i bund og grund tror jeg, at det er så simpelt, at det har noget med at gøre, at de mennesker der er sammen, om de vil hinanden og forsøge.”* Det er altså vigtigt, at der er opbakning til projekterne, og at de holdes simple og konkrete, så alle kan forstå, hvad det er, der skal ske.

Brugerråd og helhedstankegang

Feriecenter Slettestrand har deltaget i en konkurrence, der kaldes NOMINI-projektet, der hørte under Aalborgsamarbejdet. Her skabte Feriecenter Slettestrand et projekt, de kaldte Trailcenter Slettestrand, som handler om ruterne i området. De vandt ikke konkurrencen, men fortsatte alligevel projektet. De skabte en destinationsgruppe, der skulle udvikle det videre. Nu har de så nedsat et brugerråd, for at skabe et bredt samarbejde omkring Trailcenter Slettestrand. Dette brugerråd består bl.a. af Danmarks Naturfredningsforening, Naturstyrelsen og brugere. JKR fortæller, at *”det jeg nævnte som det sidste initiativ med et brugerråd. Det er en god ide. Netop for at gøre det bredt. Også for at sikre andre brugergruppers medindflydelse. Hvis man bare tordner derudaf, så kan det godt være at man kommer til at køre hurtigt i starten, men så m  der man så mange konflikter undervejs, så man får en k  p i baghjulet”*. Han nævner derudover, at

de gennem brugerrådet får inddraget Naturstyrelsen og kommunen. Det er godt, fordi *"de er nogle organer, som er vant til at arbejde sammen på tværs, som er vant til at skulle tage hensyn bredt, men også fordi de er de to egentlige stærke arme"*. Han tilføjer, at *"i det brede samarbejde, der sikrer man også, at man når noget mere end den enkelte kan gøre ved egen kraft"*.

MS snakker også om Trailcenter Slettestrand. Han fortæller, at det handler om en helhedstilgang til området, hvor der skal være plads til alle de forskellige interesser. Det er f.eks., at der både skal være plads til at vandre, ride, køre på to hjul mm. MTB er så blot en del af denne helhedstilgang til området. MS forklarer at man ligesom er enig om, at man tilgår det på den måde, men han siger også, at *"så er udfordringen og spørgsmålet jo, hvem er det, der har ansvaret for at lægge den her helhedstankegang ind over, fordi der er forskellige interesser."* Han siger at Naturstyrelsen har deres interesser, da de skal arbejde for at alle kan have glæde af deres områder, og kommunen har deres interesser i forhold til det forretningsmæssige.

Udfordringer

Projektet har også mødt udfordringer undervejs, og de skitseres i det følgende. Udfordringerne handler om tilladelser og økonomiske forhold.

Tilladelser

Der har været nogle udfordringer i forbindelse med indhentelse af tilladelser til MTB-centeret i Slettestrand. Her fortæller JKR, at kommunen først havde regnet med, at de kunne klare sig med en landzonetilladelse. Der var dog en nabo, der klagede, fordi han ville have støjforholdene afklaret, og sagen endte hos Natur og Miljøklagenævnet, og det blev afgjort, at centeret var lokalplanpligtigt. De gik derefter i gang med processen med at lave en lokalplan, men det tager meget længere tid end at få en landzonetilladelse. Der er ifølge JKR også den udfordring, at *"det er jo klart en kommune, der først arbejder en sag hurtigt igennem og giver en tilladelse på baggrund af landzonenloven, de bliver mere forsigtige i næste omgang og så tænker de, den næste her den skal vi i hvert fald ikke have underkendt"*. Det betyder at kommunen bliver meget forsigtig, og stiller nogle skrappe restriktioner, der ifølge JKR *"er lidt ømme"*, såsom at man ikke må benytte de yderste 20 m af grunden, og at der ikke må være belysning. Derudover skulle landbrugspligten ophæves, hvilket har været en lang proces. De har fået et forhåndstilsagn fra NaturErhvervstyrelsen om, at de må have den anvendelse af området, som de ønsker, men de venter stadig på at få landbrugspligten ophævet før de må tage området i brug. Dette er problematisk for en virksomhed, der skal holde en forretning i gang. Som JKR siger, *"så undervejs er der selvfølgelig nogle kulturforskelle, hvor det offentlige har nogle forpligtigelser, de skal leve op til, og vi andre har nogle realiteter, som vi skal overleve på."* Kommunens krav om ophævelse af landbrugspligten holder ifølge JKR projektet tilbage. De har egentlig fået grønt lys af NaturErhvervstyrelsen og venter derfor kun på, at kommunen får deres *"formalitet"* på plads. JKR siger, at *"der ligger vi jo et eller andet sted i en bunke, og det tager så den tid, det tager. Og det er noget I (interviewerne, red.) og jeres generation nok skal ud og arbejde en del med. Det er i højere grad, altså retfærdighed, det er ikke at behandle alle ens, retfærdighed det er at forholde sig til, hvor det nu er muligt at arbejde målrettet og fleksibelt."* JKR påpeger, at det er systemet, den er gal med. De har ikke mødt noget modstand fra nogle af instanserne. Selv naboerne, som gjorde indsigelser, har ikke været ude på at skabe problemer og Feriecenteret har et godt forhold til dem. JKR fortæller, at hvis kommunen havde taget hånd om naboerne, da de

forhåndstilkendegav projektet, så tror han, at de havde klaret sig gennem blot ved en landzonetilladelse. Han siger, *"Og det er jo så en pointe mere, hvis jeg sådan skal uddrage nogle konklusioner på det her. Så er det en konklusion mere: NÅR naboer henvender sig, og kommunen arbejder med det, så må de for alt i verden tage de mennesker seriøst, fordi det ikke er ondskab eller nedrigthed eller noget andet, det er noget, der betyder noget for de mennesker. Og hvis man tager dem alvorligt, imødekommer dem og snakker med dem FØR de sender deres klage, så er der en masse klager, der ikke kommer i stand, og så sparer man i virkeligheden samfundet for rigtig mange ressourcer."*

Konkurrencevilkår/økonomi

JKR fortæller, at Feriecenter Slettestrand er en privat virksomhed og de er en del af turismeerhvervet. JKR påpeger, at nogle af Feriecenterets udfordring ligger i, at de arbejder under nogle ulige konkurrencevilkår. Han siger, at *"det er jo også vores vilkår, vi er i en branche, hvor der er exceptionelt ulige konkurrencevilkår, hvor feriecentre er fondsejede og får tilført rigtig, rigtig mange midler, hvor nogle er kædeejede og også arbejder på nogle helt andre økonomiske præmisser end vi gør"*.

JKR fortæller, at hans indtryk af turismeerhvervet generelt er, at mange af de penge der kommer fra forskellige puljer bliver givet til markedsføring og kompetenceudvikling. JKR fortæller, at *"der sker bare let det, at når man begynder at grave en plovfure og hælde markedsføring og kompetenceudvikling ned i furen, så bliver man ved med at køre i den samme fure. Den bliver dybere og dybere, til sidst er det som om, det sander til. Hvor bliver alle de ressourcer af? Hvor min meget subjektive indfaldsvinkel det er: Man skal bruge midlerne langt hen af vejen til produktudvikling."* Han mener, at man kan blive ved med at markedsføre uden noget resultat, hvis produktet ikke er af tilstrækkelig kvalitet.

Målgruppe

Ifølge JKR, har de hos Feriecenter Slettestrand ikke fokus på målgruppen, da deres fokus er på produktet. Fra kommunens synsvinkel bliver der fokuseret meget på at tiltrække turister. Ifølge MS er det det, der skal få projektet til at bestå. Projektet om MTB ser de ud fra en forretningsmæssig synsvinkel. MS siger om MTB-ruterne og deres målgruppe, at *"vi vil jo rigtig gerne dele det aktiv med nogle gæster, der kommer til vores område, for dem er vi afhængige af, og det betyder noget for vores kommunes økonomi og vores erhvervsliv. Så derfor vil vi gerne have nogen til at komme og bruge det."* MTB-ruterne ligger der bare og kræver noget vedligeholdelse engang imellem. Regnskabet går op i sidste ende, så det ikke bliver en yderligere udgift for kommunen, hvis gæsterne bruger penge når de besøger kommunen.

Lokalt engagement

Feriecenter Slettestrand har ifølge JKR taget initiativ til at danne en lokal MTB-klub. Dette var for at skabe sammenhold i lokalsamfundet efter skolelukninger, men også for at udbrede budskabet om MTB, så de lokale ikke kun synes, at det er de fremmede, der kommer og kører og irriterer. JKR siger, at *"i samme øjeblik, man har fået det implementeret i lokalsamfundet, at ens barn kører MTB eller ens barnebarn kører MTB, så har man fået bygget en bro af forståelse og interesse."*

Der er ifølge JKR dannet nogle sporvedligeholdelseslav med omkring 40-50 mennesker, der skal vedligeholde stierne og være med til at udbygge dem. JKR siger, at det er *”et genialt system, fordi man samtidigt får et særligt ansvarsforhold til det område, og der er en hel masse hænder, der er med til at løfte en opgave, der ellers ikke er råd til”* og han siger desuden *”men der er det geniale med MTB-området, ligesom med så mange andre, sikkert også med lystfiskere, golf og hvad ved jeg, at når man dyrker en fascination, så opstår der meget, meget let nogle alliancer.”* MS supplerer dette med, at det kan være en vigtig del af eksistensgrundlaget for MTB-ruterne, at de virksomheder, der har gavn af MTB-sporene, f.eks. gør noget ud af at støtte de frivillige, for at sikre deres fortsatte motivation. Det kan f.eks. være ved at arrangere et måltid mad på en arbejdsdag.

12.2.2. MTB i Aalborg Kommune

I dette afsnit analyseres projektet omkring etablering af MTB-spor i Aalborg Kommune. Dette gøres for også at få et perspektiv på arbejdet med MTB-ruter indenfor en enkelt kommune.

Processen

Her ses på kommunerne medvirken i MTB-projekter, og hvordan arbejdet er forløbet, for at skabe en baggrundsviden for arbejdet.

Årsag til kommunens medvirken i MTB-projekterne

LM fortæller, at projektet om mountainbikeruterne i Aalborg Kommune startede fordi, der var konflikter mellem forskellige brugergrupper i både Hammer Bakker og Lundby Bakker. I Hammer Bakker var det primært landevejsryttere, der kørte MTB i området, når vejret ikke var til landevejscykling. De lokale var ikke glade for at have dem kørende i deres baghave og en sammenslutning fra Hammer Bakker kontaktede derfor amtet, der dengang var myndighed, for at høre om der kunne gøres noget ved det. Amtet søgte efter at levere et tilbud, der tilgodeså både de lokale og mountainbikerne. De lokale ville imidlertid have mountainbikerne helt ud af skoven og ville derfor ikke være med i en sådan aftale. Arbejdet med at finde en løsning genopstår nogle år senere, da der bliver ved med at komme flere mountainbikere. I Lundby Bakker kørte der både landevejsryttere og mountainbikere. Her var de andre brugere af skoven trætte af, at mountainbikerne kørte på stierne, som de gik på. De følte sig utrygge, når en mountainbiker passerede dem. Her ønskede kommunen ifølge LM også at finde en løsning på problemet og mødtes derfor med de cykelforeninger, der benyttede området, heriblandt Cycling Nord.

Pga. voksende konflikter mellem flere brugergrupper var kommunen som forvalter nødt til at gå ind i sagen for at finde en løsning. LM siger, at *”de cykler jo i første omgang i henhold til naturbeskyttelseslovens bestemmelser. Så er det jo egentlig en lovlig aktivitet. Så er det jo når der opstår konflikter brugergrupper imellem, at vi er nødt til som forvaltere at gå ind og sige, hvordan løser vi de her konflikter.”* Både Lundby Bakker og Hammer Bakker indeholder fredede områder, hvor kommunen derfor ikke må lave nogen former for anlæg, ifølge LM. Han forklarer, at det eneste, de må lave, er skiltning og små broovergange, svarende til det der må laves i forbindelse med almindelige stier. Kommunen henvendte sig til de lokale MTB-klubber og forhørte sig om, hvad de ønskede sig i forhold til mountainbikeruter, hvis de skulle være gode nok til, at de ville stoppe med at bruge de eksisterende stier. Klubberne ville have ruter, der var tilpas spændende og udfordrende. Kommunen fandt herefter fire områder på deres egne

arealer, der havde kapacitet til mountainbikeruter, heriblandt Hammer Bakker og Lundby Bakker. Herefter kontaktede de en konsulent fra Cycling Nord og Feriecenter Slettestrand, der skulle udvikle ruterne så de tilgodeså klubbernes ønsker og samtidigt kom mindst muligt i karambolage med fodgængere og andre brugere af områderne.

Anlæggelse af MTB-ruter

Kommunen fik, ifølge LM, anlagt MTB-ruter i fire områder. Han forklarer dog, at de lokale ryttere var utilfredse, fordi de syntes, at det var deres skov, og den anlagte rute var for svær til dem. De forsøgte at gå til pressen, men fik ikke noget ud af det. Aalborg Kommune besvarede deres utilfredshed med, at de leverede et samlet tilbud i kommunen, og at de ikke kunne tilgodesee, at de forskellige brugere fik deres ønsker opfyldt. Kommunens faciliteter skal vurderes samlet indenfor kommunens grænser, og der tages ikke væsentligt hensyn til lokale præferencer, medmindre det passer ind i kommunens overordnede strategier. Alle kan desuden, ifølge LM, køre på de fire ruter. Det er bare et spørgsmål om hastighed og at trække cyklen nogle steder, afhængigt af, hvilket niveau rytteren er på.

Efter ruternes anlæggelse lavede kommunen, ifølge LM, en undersøgelse af brugernes tilfredshed med brugen af skoven. Der blev interviewet både folk, der bruger skoven til at gå ture og mountainbikerne. Det viste sig, at der ikke var nogen, der følte sig særligt generede af mountainbikerne længere.

Kommunens arbejde med MTB-ruterne i dag

I dag sidder kommunen, ifølge LM, med opgaver med at forbinde MTB-ruterne med transitruter. Det indebærer, at kommunen er nødt til at finde en løsning for, hvordan de vil lægge ruten i forhold til de private lodsejere. Kommunen ved, ifølge LM, endnu ikke, hvordan de vil løse denne opgave, men det handler om, at de enten skal lave aftaler med de private lodsejere, eller at de skal kundgøre, at her skal ruten ligge. Det første er, ifølge LM, at foretrække for kommunen, idet den sidste mulighed vil forpligte kommunen i forhold til vedligeholdelse. Derudover har de et ønske om, at etablere en downhill-bane i Kongshøj Skov.

Markedsføring og målgruppe

Aalborg Kommune har, ifølge LM, valgt ikke at markedsføre ruterne. Det har de gjort, fordi det for det første sker af sig selv, og fordi de har etableret ruterne som et tilbud til indbyggerne i kommunen. Derfor har de ladet ruterne promovere sig selv på diverse fora, hvor de så har sørget for, at det er de rigtige ruter, der ligger der. LM nævner, at hvis der kommer flere brugere, vil det medføre mere slid, og derfor gør det ikke noget, at de ikke tiltrækker flere, idet der allerede er mange, der benytter ruterne.

Samarbejde

Der har været samarbejde med forskellige aktører i forbindelse med anlæggelsen af MTB-ruter i Aalborg Kommune. I dette afsnit analyseres disse samarbejder med bl.a. lodsejere og andre afdelinger i kommunen.

Lodsejere

Aalborg Kommune har, ifølge LM, planlagt MTB-ruterne på deres egne arealer. Han siger, at det har de gjort, *”fordi vi netop ikke har kunnet komme i dialog med nogen lodsejere.”*

Brugere

Aalborg kommune valgte, ifølge LM, at gå ud og spørge de organiserede grupper af mountainbikere om, hvilke ønsker de havde til ruterne. Derudover involverede de en ekspert i anlæggelse af MTB-ruter for at udvikle nogle ruter, som ville tilfredsstille mountainbikerne og de eksisterende brugere af områderne.

Internt i kommunen

Internt i kommunen har de fået et øget fokus på friluftsliv, både i det åbne land og i byerne, ifølge LM. Projektet om MTB-ruter har betydet, at de i kommunen er begyndt at arbejde mere strategisk med friluftslivet. LM har oprindeligt primært fokuseret på naturdelen i det åbne land og lidt i byerne. De har i kommunen haft en projektgruppe, som hedder Projekt Friluftsliv, de ophøjer til et team. Det betyder, at de vil til at have mere fokus på arbejdet med friluft aktiviteter og have et samlet arbejde med de tilbud, der har berøring med friluftslivet. Det betyder, at arbejdet omkring MTB-ruter skal ske i samspil med arbejdet i kommunen med f.eks. fodboldbaner, kolonihaver og havnebadet.

Det har, ifølge LM, været et meget bevidst valg i kommunen at oprette dette team, der skal varetage friluftslivet. Dette var for at komme til at arbejde mere strategisk. Det er ønsket, at en strategisk planlægning skal hjælpe folk til at gøre noget af det, der er godt for dem, som at komme ud i naturen. Når der tales om benyttelse og beskyttelse, så var de i kommunen blevet klar over, at de havde fået rigtig godt styr på at benytte byen og beskytte det åbne land. Derfor stiller de spørgsmålstejn ved, hvad der kan gøres, når det i højere grad ønskes at benytte det åbne land. LM beskriver, at *"Vi er jo egentlig ret skarpe på, hvad der er hensigtsmæssigt i forhold til en beskyttelse. Det ved vi godt, når vi er i det åbne land og ude i naturen. Når vi er inde i byen, så er vi rigtig skarpe på, at det hele skal benyttes, fordi det hele er jo alligevel kultiveret og mere eller mindre ødelagt, havde jeg nær sagt, sådan i hvert fald rent biodiversitetsmæssigt og oprindelsesmæssigt. Så kan man sige, at der mangler vi en eller anden form for rød tråd imellem det. Der snakker vi meget om at flytte naturen mere ind i byen, og omvendt så snakker vi også om, at benyttelsen også skal ud i det åbne landskab."* Det er altså et spørgsmål, Aalborg Kommune er blevet bevidst om, hvad der skal stilles op når grænserne udviskes. De er klar over, at de skal finde en ny tilgang for, hvordan der skal tages hånd om planlægningen af det åbne land.

Udfordringer

Arbejdet med MTB-ruterne har også medført en række udfordringer, som de i kommunen har forsøgt at løse på forskellige måder. En udfordring bl.a. har været at tilgodese de forskellige brugere i områderne.

Naturbeskyttelsesloven

Det har ikke været gennemsigtigt, hvilke regler der gælder for, hvornår det er tilladt at køre MTB i naturområderne. LM udtaler, at *"i forhold til naturbeskyttelsesloven er vi lidt i en gråzone, må vi nok sige, fordi reelt set kan vi ikke forbyde dem at cykle der. Vi siger, at når man vil udøve den her særlige sportsgren, skal man altså bruge de særlige markerede ruter til det."* Han forklarer, at der er afsagt nogle domme i henhold til naturbeskyttelsesloven, hvor der er lavet en differentiering af, hvad cykling er. Han siger, at der i naturbeskyttelsesloven tidligere stod, at der

må cykles på en sti, når den er til at cykle på, men at det nu er differensieret, så der skelnes mellem mountainbikes og andre cykler. LM forklarer, at naturbeskyttelsesloven også gælder for de befæstede stier mellem naturområderne, hvor kommunen gerne vil lave transitruter. Det betyder, at hvis det er en befæstet sti, så må man gerne færdes på den, og mountainbikerne har i princippet ret til at benytte dem. Men det bliver et problem, hvis presset bliver for stort på en privat vej og kommunen får klager over det. I sådanne tilfælde er kommunen nødt til at hjælpe med en løsning.

Tilladelser

Kommunen har, ifølge LM, ikke skulle indhente nogen tilladelser. Der har været nogle fredede områder i nogle af MTB-områderne, men her har kommunen selv skullet vurdere, om de skulle høre Fredningsnævnet. Kommunen vurderede, at det ikke var nødvendigt, fordi de ikke gør mere end at lave et stiforløb til et specialforløb på lige fod med ridestier. Det er dog en anden sag med det ønske kommunen har om at etablere en downhill-bane i Kongshøj Skov. Der skal bl.a. i den forbindelse flyttes jord, hvorfor der bliver tale om et decideret anlæg, og kommunen skal derfor, ifølge LM, indhente tilladelser i henhold til skovloven og planloven. Kommunen vil gerne etablere et stort MTB-anlæg, og de har derfor planer om at ansøge Lokale- og Anlægsfonden om midler.

Planlægningsværktøjer

Der har, ifølge LM, hidtil ikke været nødvendigt at gøre brug af nogen formelle planlægningsværktøjer i forbindelse med MTB-ruterne i Aalborg Kommune. Det skyldes, at ruterne ligger på kommunens egne arealer, og der endnu ikke er blevet etableret nogen former for anlæg. LM har dog forslag til nogle værktøjer, som han synes kunne være brugbare både for kommunen, men også for dem der kommer og gerne vil have etableret noget. LM fortæller, at *"det kan være rigtig svært for de der behjertede sjæle at forstå vores system, og at tingene kan tage så lang tid."* Det er svært at vide hvor lang tid processen om en tilladelse jf. planloven eller naturbeskyttelsesloven tager, og desuden er det svært at gennemskue, hvor ansøgningen skal sendes hen. LM mener, at det kunne være rigtig hensigtsmæssigt med den slags informationer, han vurderer, at det vil være til gavn for både frivillige og kommunalt ansatte. LM siger, at han tænker på *"en tjekliste eller en eller anden information om, hvis det ligger i den og den zone, og hvor lang tid tager det så, og måske hvor kan man finde de der zoner henne, og hvor er det man skal søge om det henne"*. Derudover fortæller han, at de ting kommunen planlægger for ofte foregår meget på fingerspidsfølelser. Til dette savner han nogle demografiske værktøjer, der kunne skabe lidt mere belæg for, at de ting kommunen planlægger for rent faktisk er nødvendige. LM siger også, at *"når du sådan siger redskaber, jeg tror rigtig meget af det findes. Det handler måske om at samle det og måske om at blive mere bevidst om, hvad er det rent faktisk for nogle processer, der skal til. Både sådan rent planlægningsteknisk fra, at man får en idé til man kan forvente, at der står noget, og alt det driftstekniske om at få nogle midler"*.

Internt i kommunen om planlægning

I Aalborg Kommune har de, ifølge LM, en målsætning om, at de vil kunne *"rumme og tilfredsstille alle ikke-motoriserede friluft aktiviteter"*. Det sætter krav til planlægningen, idet der er kolleger, der sidder og arbejder for andre ting i kommunen. LM beskriver, at *"det er fordi, det er de tre ben, det står på. Vi har en masse kollegaer, som sidder og arbejder benhårdt for at beskytte"*

naturen. Det er jo en stor og vigtig opgave vi har. Vi har også nogle kolleger, som arbejder meget målrettet med formidlingen af de her ting, hvor det her så gerne skal være, altså selvfølgelig også rammerne for formidlingen, men altså den mere selvformidlende og mere selvkørende. Og så er det fordi, at arealerne er under pres. Så jo mere vi kan argumentere for, at det her det har rent faktisk en funktion, og en god og dybere og større mening, jo større er sandsynligheden for, at det får lov til at blive, og vi får mere af det, dybest set.”

Målgruppe

I Aalborg Kommune opererer de, ifølge LM, med to begreber i forhold til målgruppe, brugere og borgere. Borgerbegrebet dækker over alle kommunens borgere. Når der f.eks. udvikles MTB-spor, er det for at dække det behov, der er opstået i forhold til de bestemte brugeres aktiviteter. Det kan dog ikke forventes, at de bestemte brugere får deres ønske opfyldt på de vilkår de selv ønsker opfyldt. Her arbejder kommunen med en mere helhedsorienteret planlægning, der sørger for at tilgodese kommunens indbyggere indenfor kommunens grænser, men ikke i forhold til de pågældende brugeres placering. Når der tales om begrebet brugere, så har kommunen i forbindelse med projektet om MTB-ruterne været meget opmærksomme på, at brugerne indgår i segmenter. Der er i kommunen flere segmenter, der benytter MTB-tilbuddet, og de kan inddeles i mountainbikere, landevejsryttere, der kører MTB i dårligt vejr, og downhill/surfertyperne. De forskellige brugere har forskellige forventninger til områderne, og det har derfor været en udfordring for udviklerne af de forskellige MTB-områder at lave nogle ruter, der tilgodeser alles behov. Derudover ved kommunen også, at der er forskel på de unge og midaldrende brugere. De midaldrende har nogle gange haft den holdning, at de skal have det som de vil, fordi de har betalt en masse i skat. De yngre brugere er mere samarbejdsvillige og viser større interesse for at få projekterne til at lykkes, forklarer LM.

Lokalt engagement

For at et projekt prioriteres ved kommunen, er det, ifølge LM, vigtigt, at der er opbakning og engagement fra de borgere, der ønsker et givent projekt. Kommunen vil ikke stå med ansvaret for alle de projekter, de engagerer sig i. Et projekt skal udvikle sig på baggrund af de lokales drivkræfter. LM forklarer om processen, at *”der kommer nogle, der gerne vil noget, så tager vi nogle møder med dem og prøver at finde ud af, hvad er det de gerne vil. Vi får lavet en eller anden form for forventningsafstemning, fordi tit og ofte, så kommer de med nogle idéer om, at ’kommunen kan lige’, og ’så gør vi lige’, og ’kan I ikke’. Og det kan vi selvfølgelig i nogen grad, men langt hen af vejen så må vi nok sige, at mange af de her aktiviteter, sådan er det jo også gået med MTB-ruterne, dem ligger vi mere og mere over til frivillige og lokale interesseorganisationer.”* Han udtaler også, at behovet for et projekt ikke er stort nok, hvis folk ikke selv vil gøre noget.

12.3. Opsamling

MTB		
	Aalborg MTB	Svinkløv Klitplantage
Processen	Startede pga. konflikter mellem brugergrupper.	Feriecenter Slettestrand har oprettet MTB-ruter og et MTB-center. De blev oprettet inden, der kom konflikter.
Samarbejde	Forøget samarbejde internt i kommunen om friluftaktiviteter.	Projekt "Danmarks foretrukne MTB-destination"
Udfordringer	Konflikter mellem brugergrupper. Naturbeskyttelsesloven indeholder lidt en gråzone i forhold til MTB. Planlægningsværktøjer: Kunne bruge en oversigt, men tror alle redskaber allerede findes.	Ingen konflikter i forhold til MTB-ruter. Tilladelser til MTB-center: Landzonetilladelse → lokalplan → lang proces.
Målgruppe	Brugere og borgere. MTB-ruter planlægges der for til alle byens borgere i kommunen. Der tages ikke særligt hensyn til bestemte brugere.	Feriecenter Slettestrand: Alle, men med udgangspunkt i turister Kommunen: Især turister
Lokalt engagement	Udvikling af projekter i det åbne land afhænger af engagement fra borgerne.	Sporvedligeholdelseslav og MTB-klub. Vigtig for at undgå konflikter og skabe forståelse.

Figur 12.2: Opsamlingskema for analyse af MTB

13. BILAG C – CITATER FRA INTERVIEW MED LANDDISTRIKTSKONSULENT

I dette bilag findes citater fra interviewet med landdistriktskonsulent Peter Pindstrup (PP) fra Aalborg Kommune. PP er interviewet som ekspert på området omkring lokales betydning for projekter i det åbne land.

13.1. Økonomi

Aalborg Kommune har valgt at føre en politik, hvor landdistrikter ikke nedprioriteres, og der er stor forskel på, hvor højt landdistriktet prioriteres i de enkelte kommuner. PP siger, at *"i Aalborg Kommune har vi valgt, at det ikke er den politik (hvor landdistrikterne nedprioriteres, red.), vi vil føre. Vi vil have et landdistrikt, der fungerer over det hele, der skal være fokus alle steder, og der er ingen byer, der skal jævnes med jorden. Selvom vi er ved at være der, hvor der kunne være tendenser til, at der på sigt vil blive tale om de problemstillinger, så er det der, vi sætter ind. Men det er også et spørgsmål om, hvordan kommunen prioriterer, altså at der er midler til det."*

13.2. Lokalt engagement og frivillige

Der bliver spurgt ind til, hvor stor en rolle de lokale kræfter spiller for udviklingen i landdistrikterne, hvortil PP svarer at *"lokale kræfter betyder næsten alt for udviklingen af landdistriktet i Aalborg Kommune. Der bliver ikke lagt op til projekter, der ikke kører primært på lokale kræfter. Overordnet set siger vi, at vi ikke kan lave noget i landdistriktet uden en lokal opbakning ellers giver det ikke mening. Der skal være nogen til at tage ejerskab over tingene."*

PP fortæller om de landdistriktspolitikere, de har udarbejdet i Aalborg Kommune, og hvilket fokus de har haft deri. Der bliver det tydeligt, at bottom-up tilgangen kun styrker de lokalsamfund, som allerede ved, de vil noget, og som har ildsjælene. Derfor blev fokus flyttet, og PP siger, at *"vi ville sætte kræfterne ind i de lokalsamfund ... som var præget af en landdistriktsudvikling, som kunne blive negativ, ikke at den var det, men den kunne blive det. Men der skulle stadig være plads til dem, der kommer af sig selv."* Aalborg Kommune arbejder nu på deres tredje landdistriktspolitik.

Det handler ifølge PP om at finde frem til ildsjælene, og dertil siger han *"det er godt vi har ildsjæle"* Men for at skabe udvikling handler det om mere end ildsjæle. PP udtaler, at *"der er andre faktorer, der spiller ind, og som gør, at vi ikke kan vende udviklingen. Specielt kreditforeninger og lånemuligheder gør det svært, også selvom vi sætter fokus på byerne og laver legepladser og stier. Det gør det svært at skabe udvikling, men vi forsøger at skabe positiv omtale. Vi forsøger at finde ildsjælene og sørger for, at der sker noget. Får vi først sat gang i et projekt, så kommer det næste også. Så får vi skabt en omvendt spiral."*

Det er vigtigt at sikre det lokale engagement i projekter i det åbne land, og PP fortæller om hvordan de forsøger at undgå, at ildsjæle brænder ud, og forklarer, at *"vi prøver med både det ene og det andet, som regel har vi penge med ... Vi hjælper med fundraising og vi efteruddanner dem. Vi holder temaaftner om legepladser, naturprojekter mm. Vi har lavet guidebøger. Så vi nurser dem, der laver projekterne. Vi prøver hele tiden at hjælpe dem igennem de forskellige dele af kommunen, det kan være svært at finde ud af, hvor en ansøgning skal sendes hen."* Han supplerer med, at *"man kan blive nervøs for, om ildsjælene brænder ud. Det er noget af det vi*

prøver at gøre mest i at imødegå, ved at få så mange i lokalområderne til at støtte op om projekterne, så det ikke hænger på en person, og det gør vi ved at snakke med dem."

13.3. Åben-land planlægning

I forbindelse med at der bliver spurgt ind til hærvejsprojektet kommer PP ind på, hvordan det har været organiseret i Aalborg Kommune. Det siger noget om, at der er forskellige perspektiver på planlægning. Der er både en praktisk del og en udviklingsmæssig del. PP siger, at *"her i kommunen er det delt op. Det har været et parløb mellem to forvaltninger. Der har været turismevinklen, som jeg har siddet lidt med, turisme i landdistrikterne. Og så har der været By- og Landskabsforvaltningen, Park og Naturafdelingen, der har stået for den rekreative rutedel af det, altså ruteforløbet. Jeg er ikke uddannet til at kunne tegne ruter og planer for stiforløb, det ligger i den anden afdeling. I Landdistriktsafdelingen ligger mere det overordnede med, hvad kan vi bruge det til i kommunen. Det er mig der har sørget for at få bevillinger igennem ... Skiltning og ruteforløb har ligget ved Park og Natur."*

Landdistriktsafdelingen sidder ikke i By- og Landskabsforvaltningen, som varetager den fysiske planlægning i Aalborg Kommune. PP siger, at *"landdistriktsafdelingen ikke står for planlægning i åbent land, de følger retningslinjerne fra By- og Landskabsforvaltningen"*.

Landdistriktsafdelingen har dog lidt indflydelse på planlægningen af det åbne land, som PP fortæller, at *"afdelingen (landdistriktsafdelingen, red.) er repræsenteret i styregrupper, når der skrives kommuneplaner for at sikre, at der også er fokus på landdistrikterne."* Generelt siger PP, at *"planlægningen påvirkes, så der bliver så brede muligheder indenfor lovgivningens rammer."*

PP nævner at der også, at der er et økonomisk aspekt i forhold til, hvor mange ressourcer der er realistisk at bruge på åben land planlægning, han udtaler *"det er ikke landdistriktet, der kan drive Aalborg Kommunes økonomi, det er Aalborg By og forstæderne."*

14. BILAG D – CITATER FRA INTERVIEW MED VIDENCENTRET FOR LANDBRUG

I dette bilag findes citater fra interview med planchef og arkitekt Trine Eide (TE), landskonsulent og landskabsarkitekt Kræn Ole Birkkjær (KB) og landdistriktschef og biolog Jørgen Korning (JKO).

14.1. Lokalt engagement, frivillige og samarbejde

Der bliver spurgt ind til, hvor der tages højde for afvejningen mellem benyttelse og beskyttelse, hvis landbruget skal indgå i planlægningen af det åbne land. Der bliver først talt om, at sektorplanlægningen er det modsatte af samspil, og at de skarpe linjer kan brydes ned, og der er mulighed for at integrere på tværs af sektorerne. TE siger derefter, at *"for det første er vi organiseret sektoropdelt hele vejen op og ned gennem systemerne. For det andet så har vi i høj grad, sagt lidt firkantet, en top-down tilgang, dvs. der kommer nogle statslige udmeldinger, som kommunerne skal forvalte. De sidder bl.a. med sektorplaner og GIS-kort og prøver at få et overblik. Hvis man skal sikre et samspil med landbruget, som de store arealforvaltere, så er vi nødt til at kigge lidt mere på hvordan vi kan få tingene til at komme nedefra. Det er dem der har den lokale viden. Hvis vi nu f.eks. snakker potentielle naturområder, som kommunerne skal have udpeget i deres kommuneplaner, sandsynligvis 2017, hvor skal de ligge henne? Hvis man udelukkende laver det på et kort, hvor stor er sandsynligheden for at det rent faktisk kommer til at ske?... Det kan man kun finde ud af ved at samarbejde med nogle af dem der har indflydelse på at få tingene til at ske. Så der er vi nødt til at arbejde os frem mod, at vi har et set-up, hvor den der interaktion rent faktisk kan foregå, det har vi ikke i dag."*

JKO supplerer med, hvad hensigten med planloven egentlig var i forhold til borgerinddragelsen, og også bestemmelsen om høringen. Når det ikke lykkes at engagere folk *"så sender vi det i høring, det er vores figenblad, høringen det kan vi altid bruge. Så har vi opfyldt lovens bogstav, men spørgsmålet er om man har opfyldt intentionen i den lokale dynamik man vil have skabt. Det tror jeg jo ikke... hvad er det for nogle folk der sidder hos kommunerne. Det skal virkelig være nogle dynamiske og udadvendte folk, der er interesseret i at have mange bolde i luften. De skal ud og engagere lokale folk og tage det med tilbage og putte det i noget, der ligner en plan. Det er jo ikke den vej, vi har set udviklingen gå. Det er gået mod mere regulering i stedet for. Dvs. det er folk som er gode til at se en lovgivning og tjekke af, hvordan er sagsbehandlingen opfyldt... man favoriserer dem som er myndighedsbehandlende frem for dem som er udadvendte og dynamiske."* Det gælder også deres egen organisation, *"vi er jo en spejling af det offentlige system... det bliver sådan en selvforstærkende effekt af søjler, der går ned igennem hele systemet."* Der kommer derved til at mangle kommunikation på tværs.

TE forklarer endvidere, at *"i det set-up vi har i dag, der er det de færreste "ude på gulvet", der har et ejerskab til den kommuneplan, som rent faktisk er den der ligger rammen for hvordan tingene skal udvikle sig... vi nødt til på en eller anden måde at komme ned i skala, for at få den der reelle involvering og muligheden for at opstille fælles mål for, hvor det egentlig er vi skal hen. Når man har et fælles mål, så har man også et større ejerskab for at komme nærmere det mål".* KB: *"Det er den berømte balance, hvor er det, det nedefra kommende når det ovenfra prægede system?... Vi snakker tit om den nye rådgivertype, der kan håndtere de her ting. Ikke specialister, men de er med til at binde tingene sammen."*

JKO fortæller i forbindelse med inddragelse af lokale, at *"balancen hele tiden er at skabe lokalt ejerskab til at byde ind osv., samtidig med at man får puttet tilstrækkelig faglig viden ind i de beslutninger, der bliver taget. Det kan godt være man lokalt har nogle ideer og en masse gode input, men det er ikke sikkert, det er det rigtige."*

Det handler også om at give aktørerne de rigtige roller, en landmand kan godt sidde som både lodsejer og borger i et lokalt samfund, når der f.eks. inviteres til borgermøder. TE siger, at *"man er nødt til at gøre op med den traditionelle måde, hvor man inviterer bredt, og så kommer der dem, der plejer at komme. En landmand kommer ikke, fordi der er en annonce i avisen om, at der holdes borgermøde. Så bliver det tit sådan noget med en masse andre mennesker, som har en masse ønsker om, hvad der skal foregå på hans arealer."* JKO supplerer med, at *"hvis han kommer, så er det som borger, fordi det er et borgermøde. Når man kommer som borger skal man jo ikke sidde og forhandle, om man må gå på ens egen jord, det var ikke det man kom for. Det skal man være opmærksom på, at man specielt som lodsejer har flere roller."*

KB nævner et helt konkret eksempel, der både handler om samarbejde og lokaleressourcer. Han forklarer, at *"evnen til at dykke ned i et område og se, hvad er væsentlig her. Et lille eksempel. Oppe i nærheden af Hjørring, der er der nogen, der dyrker pil til fletværk og sådan noget. De er godt i gang med at lave et varmekværk som er koblet på fjernvarmerøret ind til byen med varme. Kontrolleret byaffald kommer så ud i pilemarkerne, så på den led kan der blive et fornuftigt samspil..."*

14.2. Regulering eller planlægning i åbent land

JKO svarer på, om det kan mærkes, at der er stigende interesser omkring åbent land. Han siger, at *"man kan sige, at landbruget ser det åbne land som deres udviklingszone, det er sådan, det er defineret i planloven. Men den er blevet vredet, og der er kommet noget ovenpå, f.eks. miljølovgivning og naturlovgivning. Det vil sige, at den ret, den er blevet truet eller indskrænket, om man vil, fra forskellige sider, og det er det, vi ser som udfordringen nu."*

TE fortæller, i sammenhæng med de stigende interesser og det øgede fokus i debatten, at *"som landmand og landbrug skal man til at forholde sig til, at der er nogen, der har en mening om, hvad du skal. Det er klart, det betyder noget, og det er nyt for dem, at de skal forholde sig til det."*

JKO fortæller om de fremtidige udfordringer. Han siger, at *"noget af det vi snakker om i Landbruget i Landskabet, det er at vi vil gå fra regulering til planlægning. Der står vi med nogle planlægningsmæssige udfordringer, fordi vi vil have regulering erstattet af planlægning. Dvs. frem for at det er kontrolbesøg, og det er generel regulering fra statens side, så skal vi have målrettet regulering eller vi skal have målrettet de virkemidler, som man vil have på natur- og miljøområdet, til, så de passer lokalt. Det er kun kommuner, landmænd og lokalområde, der kan gøre det. Det kan man ikke gøre fra generel national side. Der er man nødt til at lave en plan for det område. Eller en plan for bedriften eller hvordan man nu vælger at gøre det. Det er jo den vej, vi tror, vi kunne komme længere med."*

14.3. Åben land planlægning

JKO fortæller, at man skal være opmærksom på, i hvilken sammenhæng man ser landskabet. *"Den danske befolkning ser ikke naturen som biodiversitet, de ser den som landskab... Mens*

forskningsverden og naturinteresseorganisationerne snakker om biodiversitet... Vi, de forskellige organisationer imellem, er slet ikke skarpe nok til at tage den diskussion."

JKO siger, at *"der er erhvervslivet, og så er der landbruget. På nogle områder giver det mening at skille det ad, fordi der er en væsentlig forskel, men på mange måder vil det give mening at tænke det sammen."* Og for det andet er planlægning meget skematisk i forhold til miljølovgivning. Vandplanerne nævnes også, når de nu er udarbejdet så skal de også med i en fremtidig planlægning.

KB fortæller desuden, at *"Det er vigtigt, at vi er sikre på, at det vi planlægger for ovenpå jorden, også er det vi regner med er nedenunder."* Det er igen med til at understrege, at vi skal tænke i helheder, når der planlægges.

Når der tales planlægning i åbent land, må det gøres klart hvilken anvendelse det skal have, hvor til JKR siger, at *"hvis man skal bruge land til andet end landbrug, så er det gode spørgsmål, hvad er det for noget man skal bruge?... Det der er interessant, det er, hvad er det vi vil have i stedet for? Det er den diskussion, vi skal have og ikke hvordan 'fjerner vi landsbyerne', de skal nok dø af sig selv. Det er mere interessant at få udfordret planlovgivningen, så vi kan lave nogle forsøg med nogle nye ting."*

TE prøver at skitsere nogle udfordringer i det nuværende system og forklarer, at *"der er en tendens til at funktionsopdele for at imødekomme fremtidige konflikter, så dvs. natur er natur, og de store landbrug dem skal om muligt ligge et sted hvor det ikke har negative konsekvenser i forhold til lugt, natur og miljø... Det er meget svært at nytænke i forhold til lovgivningen, og den måde vi er organiseret og samarbejder på i det hele taget, og den tilgang vi har til tingene."* Der skal altså nye tanker og ideer til.

TE siger, i forbindelse med, at der bliver spurgt ind til om kommuner skal ensrettes i deres planlægning, at *"det handler om at finde de lokale løsninger og det handler også om vidensdeling og at sætte de rigtige kompetencer sammen på det rigtige tidspunkt. Det lag skal integreres for at man også kan slippe tøjlerne og give det der lokale ansvar, som jeg jo også synes man skal have. Men de forskellige kommuner har forskellige forudsætninger, så det vil aldrig blive ens. Det kan det ikke."*

14.4. Forholdet mellem rekreativt åbent land og landbrug

En differentieret anvendelse er ikke et problem for fødevareerhvervet. TE siger, at *"ikkedifferentieret anvendelse, men integreret anvendelse... for at landmanden har mulighed for at have flere tangenter at spille på, og for at opnå en større sameksistens med det lokalsamfund han nu en gang er en del af. Men det skal gøres rigtigt."* Der kan altså skabes plads til alle på den rigtige måde. "

Landmanden er naturforvalter, og fremtiden vil byde på en diskussion om, hvem der skal håndtere naturområderne, og hvordan udviklingen skal håndteres. JKO fortæller, at *"hvis presset på landmanden som naturforvalter bliver så stort, at hans naturforvaltning har stor økonomisk indflydelse på hans produktion, som det har i dag med krydsoverensstemmelser osv. Så er jeg sikker på, at vi om nogle år begynder at se landmænd skille naturområderne ud, dem vil de ikke have. Så sidder de udelukkende på produktionsområderne, så kan de koncentrere sig om det de*

gerne vil. Men så er der ikke noget integreret eller differentieret forvaltning tilbage.” Det er ikke det der ønskes for som TE supplerer med ”hvem skal overtage driften af de arealer? Men jeg tænker, det godt kan være et sammensurium af forskellige, der kan være landmænd, som har potentialet til at lave den integrerede arealforvaltning. I min optik må det jo gerne være et puslespil og flere forskellige måder at gøre det på.”

Der bliver spurgt ind til om etableringen af mountainbikeruter er en udfordring for landbruget at samarbejde om. JKO svarer, at *”det er altid en udfordring, men det er ikke den store udfordring. Det er noget, der godt kunne ordnes. Og når du snakker om de ting der, så er det realistisk set kun i forbindelse med de større byer ... Hvis man ser på, hvem det er der bruger rekreative områder, så er det i nærheden af de større byer og det er der udfordringen kommer, for det er der folk reelt set bruger dem.”*

Der bliver spurgt nærmere ind til, hvordan samarbejdet eksempelvis ville kunne udforme sig, bl.a. ved at tillade at mountainbikere kører på markerne, når der er høstet. TE svarer, at *”det handler om at man gør det i dialog med ham, der ejer jorden, i stedet for først at tage den i dialog med nogle andre, som kommer med en plan for, hvad det er de gerne vil.”* Der nævnes et eksempel på en lodsejer, der etablerer stier, men nogle ryttere er så begyndt at bruge stierne, og det betyder en større vedligeholdelse og skepsis over om arealerne anvendes efter hensigten. TE siger, at *”det handler om at tænke hele vejen rundt både i forhold til planlægningen af det og driften af det, og hvor længe binder man sig til det, så det handler meget om igen at få lavet det rigtige set-up omkring det.”* Hertil kommer diskussionen om f.eks. ryttere eller mountainbikere bør betale en leje på lige fod med jægere. JKO siger, at *”hvad er prisen for det, når man kigger fritidsinteresser? Jægerne står jo utrolig stærkt, fordi der er tradition for, at der betales for at få lov til at gå på jagt. Men ryttere betragter det nok på en anden måde, for der er jo en vej i forvejen. Men når du ridder og kører mountainbike der, så bliver jagtlejerne sure, og hvem skal vedligeholde? Jeg tror, når man kigger på den rekreative brug af landskabet, burde man kigge lidt på, hvordan jægerne håndterer det. Men det bliver en svær diskussion, for man betaler ret meget for at gå på jagt.”* TE supplerer med, at *”der hvor konflikten lidt ligger, det er, at landmanden er ejer, mens mange mennesker synes, at det er deres ret (at færdes i naturen, red.). Men det er jo også en historisk og kulturel betinget ting, som man på en eller anden måde skal have løst op for.”*

TE fortæller om landmandens muligheder for at etablere naturområder. *”Hvis en landmand udlægger et areal, som udvikler sig og bliver til god natur og f.eks. langsomt arbejder sig ind imod en §3. Det kan bremse ham i at udvikle sine produktionsanlæg, hvis han søger om tilladelse til en udvidelse, så får han nej. Det afholder mange landmænd fra at gøre noget. Der kunne det være rart, at man kunne have nogle naturarealer, der kan sameksistere med en produktion, så landmanden ikke bliver bremset, og gør at de ikke bliver bange for at gøre noget. Det er rigtig ærgerligt, for det modstrider, det vi alle gerne vil. Hvis de etablerer et vandopsamlingsbassin, som kunne få lov at udvikle sig til et rekreativt element i området, skal i stedet fremstå som et teknisk anlæg, ellers fanger bordet hvis der flytter en art ind, eller hvis der vokser en speciel plante.”* Det mener TE, *”at det skal der gøres op med.”* KB supplerer *”der er eksempler på sager, hvor områder er udpeget til natur af myndighederne, og når man så kommer ud, så er der slet ikke den slags natur man forventede.”*

14.5. By og landrelationen

TE, JKO og KB er inde på flere forhold, der kan beskrive by og landrelationen. JKO nævner i forhold til bosætning, at han godt kan følge tankegangen om, at grænserne mellem by og land udviskes, men i forhold til erhverv f.eks. en campingplads eller et landbrug, *"så er det stor forskel på om man har det på landet eller ej."*

TE kommer ind på forholdet, hvor landet betragtes som et produktionssted, hvor der tænkes mere i retningen af, hvorfra fødevarerne kommer. *"Der er by og land mere afkoblet end det har været tidligere. For det første så er vi jo flyttet derfra, de fleste af os, og for det andet så er der jo ikke så mange, der er beskæftiget i landbruget, som der har været ... de fleste mennesker, der forholder sig til det der ligger nede i køledisken, og de historier de hører i medierne, men de har ikke førstehåndskendskab."* Men landmanden er ligeglad med, hvem der aftager det han producerer, om det er i Danmark eller Tokyo. JKO udtaler i den forbindelse, at *"der en udfordring i at få lavet koblingen for at forstå, hvad det er for en sammenhæng vi lever i."* TE supplerer *"afhængighedsforholdet (mellem by og land, red.) er der nok, men der er ikke så mange, der er bevidste om, at det er der. Men der er et potentiale, for jeg vil ikke kalde det afhængighed, men der er et potentiale for i højere grad at skabe synergi og cyklus imellem by og land end hvad vi udnytter i dag."*

JKO stiller også spørgsmål ved hvor stedbunden man er, *"i det liv man nu har, hvor stedbunden er man? Hvis du er bybo, så har du også en aktionsradius."* JKO karakteriserer i den forbindelse landet som et bosted for bymennesket, men en arbejdsplads for landmanden, han skal være der.

En sidste ting der nævnes er i forhold til afhængigheden af alternativ energi. KB siger, at *"når bioenergi kommer mere til at køre, så er det varme fra et biogasanlæg eller fra en anden kilde, hvor man kan begynde at se, at det faktisk er nødvendigt, at vi har produktionsstedet af biomassen osv."*

15. BILAG E – CITATER FRA INTERVIEW MED DANMARKS NATURFREDNINGSFORENING

I dette afsnit findes de relevante oplysninger fra interview med Nina Larsen Saarnak (NS) fra Danmarks Naturfredningsforening. NS er ansat i foreningens sekretariat og leder gruppen, der arbejder med sagsbehandling. Hun varetager endvidere de områder, der handler om fysisk planlægning, herunder kommuneplaner, lokalplaner og noget klimatilpasning m.v. Danmarks Naturfredningsforening er den største grønne organisation i Danmark. Den har cirka 130.000 medlemmer og 1.400 frivillige. Der er et sekretariat placeret i København, med omkring 60 ansatte. Der sidder desuden frivillige rundt i alle landets kommuner, der laver forskellige opgaver, som de finder spændende indenfor natur-, miljø- og klimaplanlægning. Danmarks Naturfredningsforening modtager de fleste afgørelser indenfor natur og miljø til orientering fra alle landets kommuner, og har mulighed for at klage over dem eller skrive høringsvar.

15.1. Lokalt engagement/frivillige - samarbejde

Når det handler om at inddrage lokale og frivillige i en planlægningsproces, er NS helt enig i, at det er en god ide, men er dog i tvivl om hvorvidt det sker, dertil siger NS, at *"planlægningen har de borgerinddragende elementer og høringerne, og det er sådan set rigtigt godt, hvis man er villig til at lytte til de forslag, der kommer ind."* Herpå giver hun et eksempel, hvis f.eks. en lokalplan sendes i høring, så er det ofte den endelige plan, og det er også politisk bestemt i kommunalbestyrelsen, at det, der står i planen, skal gennemføres. Det gør det svært for lokale at komme med forslag og bidrage med ændringer. Hun peger på, at der er en ubalance i den planlægning, der sker ude i kommunerne, hvor der i høj grad ønskes inddragelse af borgere og frivillige kræfter, men hvor der ikke er nogen værktøjer til formålet.

NS vurderer, at det er vigtigt at samarbejde på tværs af myndigheder, fordi det er dem, der træffer afgørelserne, men de har også en interesse i at få forskellige interesser inddraget og repræsenteret. Dertil udtaler hun, *"Organisationerne møder op med hver deres særinteresser, men det må være myndighedernes ansvar at trække dem ind, i hvert fald hvis de (organisationerne, red.) er idemagerne"*.

15.2. Dialog

NS mener, at dialog er en måde at informere befolkningen om de beslutninger, der træffes af myndighederne. NS mener også, at dialogværktøjerne er et vigtigt redskab for at undgå klager over afgørelser. Hun mener, *"at der ligger rigtigt meget potentiale i dialogværktøjerne. Når enkelttilladelser og enkeltdispensationer er givet, så er der kun én mulig reaktion, og det er at klage. Du kan ikke gå ind og tale om beslutningen, før det er for sent."* NS nævner endvidere en evaluering af det offentligt retlige klagesystem, hvor *"erfaringerne viste, at man faktisk kunne begrænse antallet af klager væsentligt, hvis man åbnede op for antallet af dialogværktøjer inden beslutningen blev truffet."*

15.3. Interessekonflikter

Der er interessekonflikter i de rekreative områder, som de i Danmarks Naturfredningsforening kan nikke genkendende til. NS udtaler, at *"der er interessekonflikter omkring den stille vandrers, som vil høre fuglene synge og være i pagt med naturen, og dem, der gerne vil kombinere naturoplevelsen med motionen."*

15.4. Begrænsede naturarealer

NS mener, at det er lidt misforstået, at der kun skabes plads til rekreation og fritidsaktiviteter de steder, der er beskyttet i forvejen eller udlagt til skov, naturområde el. lign. Hun tager dog sine forbehold overfor en privatisering af naturoplevelsen, selvom det handler om at lave noget alternativt i naturen, der også kommer udenom de biologisk mest værdifulde områder. NS giver et eksempel på en trætopbane, som en facilitet, der kan etableres uden at genere dyr, der f.eks. lever i skovbunden. *"En trætopbane kunne være super fedt, men hvis det skal koste 50 kr. at bruge banen, så er det måske ikke super fedt længere. Hvis naturen kun skal være for dem, der vil betale, så kommer det an på, hvor det er henne."* Med dette siger NS, at der er plads til de alternative aktiviteter i de rekreative områder, når de samtidig har et formål med at beskytte de værdifulde områder. Hun mener dog, at man skal være påpasselig med at kræve entreer, da det hindrer folks adgang til naturen.

15.5. Planlægning eller regulering – benyttelse eller beskyttelse

Danmarks Naturfredningsforening tror på, at det er muligt at planlægge sig ud af konflikter, der måtte opstå mellem benyttelse og beskyttelse, og de tror på, at løsningsmulighederne findes. NS siger i den forbindelse, at *"forhåbentligt får vi også mere natur og lidt større naturområder. Det vil give mere plads."* Hun påpeger også, at konflikterne vil opstå ved de bynære tiltag, og der bør det være muligt at planlægge sig ud af det, dog siger hun at, *"det er klart, at man er nødt til at forholde sig til den afvejning (benyttelsen eller beskyttelsen, red.), for den kommer ikke af sig selv."*

NS mener, at Landsplanredegørelsen 2013 tager fat i mange gode betragtninger, den indeholder stort set alt det rigtige, men er fattig på virkemidler, og hun udtaler, at *"det er en politisk skåltale, det er en fantastisk politisk skåltale, tænk hvis det her rent faktisk blev til noget, at man gjorde de her ting, så kunne det virkeligt være fantastisk for Danmark."* Hun mener dog, at manglen på virkemidlerne bare understreger, at staten ikke tør udpege konkrete handlinger og så kan landplanredegørelsen, og for så vidt også Natur- og Landbrugskommissionens anbefalinger, kun bruges lobbymæssigt. *"Men landsplanredegørelsen er ikke andet end gode intentioner, for der er ikke noget handling i den."* ifølge NS.

15.6. Økonomiske perspektiver

Der findes ikke mange eksempler på strategier for grønne eller rekreative områder, hvilket NS mener mangler, men samtidig mener hun ikke, at det skal reguleres ved lov. Hun tror ikke, at der er en planmæssig barriere, der forhindrer udviklingen af de grønne områder, det er nærmere et spørgsmål om økonomi, hun udtaler, at *"hvis der var en paragraf i planloven, der sagde, at der skulle udarbejdes en strategi for kommunens grønne områder, så ville det ske, og så ville man gøre det, men der ville ikke være penge til at udføre det."*

Det er helt afgørende for de rekreative projekter i kommunerne, at det er muligt at søge midler ved puljer og fonde. NS siger, at *"styrende for de større projekter er Tips og Lottomidler eller midler fra fonde som Nordeafonden og RealDania, for der er ikke penge på de kommunale budgetter til natur og rekreative tiltag."*

NS har samtidig et ønske om, at flere kommer til at bruge naturen. Hun siger, at *"jeg kunne godt tænke mig, at vi fik flere mennesker ud i naturen, og gerne rekreativt, for jeg tror ikke på, at den*

der trend med, at folk flytter til byerne kan stoppes. Vi skal have nogle ressourcer derud, og det handler om attraktion". NS mener ikke, at der kommer en kvalitet i naturen, hvis der ikke er nogen der har interesse i det og vil bruge naturen. Derfor er der potentiale i turismen. Hun udtaler, at *"hvis vi kunne skabe noget økonomi omkring turisme og rekreation, så vil der måske også være nogle penge til at gøre det (sikre naturplejen og en forskønnelse af landdistriktet og det åbne land, red.)"*. Det må bare ikke være naturoplevelsen, der skal koste.

NS mener, at der er et potentiale i at holde turismen ved lige. Det kan få nogle positive økonomiske konsekvenser for de folk, der bor i det åbne land, som må betragtes som de vigtigste at tilgodese, så det ikke hele tiden er dem, der skal lægge penge i kassen. *"Det mangler vi at udvikle på i Danmark, for det er nogle af de muligheder vi har."* siger NS. Vi kan altså få meget mere ud af turismen, og NS mener ikke, at der findes nogle planlægningsmæssige barrierer for at udvikle turismen. Hun nævner, at Vækstplan for Turisme konkluderer, at det ikke er planloven, der forhindrer os i at gøre mulighederne bedre for turismen. *"Planloven bliver brugt som noget, vi ikke rigtig ved, hvad vi skal sige til, og som vi til sidst giver skylden."* Det er bare ikke planloven, der er problemet.

15.7. Forholdene i det åbne land i dag

NS fortæller, at selvom der er krav til kommunerne om, at de skal planlægge for grønne områder, så er beslutningerne alligevel afhængige af, hvilke støtteordninger og puljer der er tilgængelige. Hun siger i den forbindelse om planlægningen i det åbne land, at det er *"landbrugslandet som fylder markant mest"*.

Det er vigtigt at planlægge for landbruget i det åbne land, NS mener dog ikke at dette er nemt, fordi det har været forbudt og stadig ikke er muligt. Det var dog et krav, at kommunerne skulle forholde sig til planlægningen for større husdyrbrug i den nye kommuneplan, men det mener NS ikke kan bruges til noget, *"det er en positivplanlægning, som ikke er bindende"*. Der er ifølge NS nogle udfordringer med positivudpegningen, hun mener ikke, at det er en optimal løsning. NS siger, at *"når vi forsøger at kombinere (planlægning af landskaber og bygninger i det åbne land, red.), som udpegningen for større husdyrbrug egentlig er, så vælger man at lave en ordning, hvor man ikke kan bruge den til at regulere, hvad der ønskes hvor."* NS håber dog, at det er begyndelsen til mere diskussion om planlægning for landbruget, også for landmandens skyld, fordi det handler om hans investerings- og produktionssikkerhed.

NS savner nogle flere lovmæssige beføjelser til planlægning af rekreative netværk. Der er ved at blive udarbejdet en naturplan for Danmark, og ønsket heri er, at der bliver en større sammenhæng i naturen. Derfor så de gerne fra Danmarks Naturfredningsforenings side, at man udpegede områder til sammenhængende natur og etablering af ny natur. Der skulle opstilles en rimelig ramme for en årrække, og gives kompensation, *"så var man sikre på at få det nationale naturnetværk. Et netværk er ingenting værd, hvis det er gennemhullet. Der kan man tale om noget, som har national interesse. Jeg kunne godt tænke mig, at natur og miljø, som er til glæde for alle, også kunne blive betragtet som en national interesse."* udtaler NS.

15.8. Sameksistens mellem landbrug og rekreative områder i det åbne land

NS fra Danmarks Naturfredningsforening mener, at det er muligt, at få natur og landbrug til at hænge bedre sammen. Hun udtaler, at *"naturen har for ringe kvaliteter og hænger for ringe sammen, og vi er verdens mest opdyrkede land, og derfor er vi nødt til at prøve at finde nogle løsninger, hvor man måske prøver at lave en type landbrug, som måske kan tilgodese begge dele og det er der så masser af eksempler på at man kan."* Hun udtaler også, at udvidelse af rekreative elementer i det åbne land ikke behøver at være en barriere for naturbeskyttelsen. Hun siger, at *"naturarealerne er ret små i Danmark, og man kunne jo f.eks. gøre det (etablere rekreative områder, red.) på noget landbrugsjord"*.

15.9. En udvisket grænse

NS taler om, at grænsen mellem land og by kan betragtes ud fra flere vinkler, men at den i planlægningen handler om at markere et skel for, hvortil byfunktionerne går, således byfunktionerne ikke kommer ud på landet, for der hører de ikke til. NS siger, at *"en rekreativ anvendelse af det åbne land, baseret på det man oplever derude, er ikke en byfunktion. Det har ikke nødvendigvis noget at gøre med den her skarpe adskillelse mellem by og land, som man taler om i planlægningen"*. Hun fortsætter og forklarer, at *"man forsøger at trække det åbne land ind i byerne"* og siger, at det er lidt det modsatte af, at byboerne ønsker aktiviteter i det åbne land i nærhed til byen. NS synes snarere, at tendensen er den modsatte, nemlig at *"det moderne menneske gerne vil bo og leve i byen, og derfor skal byen nu tilbyde det fulde liv"*. NS er ikke sikker på, om der er en forandring i forholdet mellem by og land, men siger, at hun *"oplever i friluftslivet, at der er rigtigt meget fokus på motion og sundhed. Det har betydet, at flere måske søger ud for at motionere"*. NS fortsætter, *"men i forhold til anvendelsen af det åbne land som noget rekreativt, der ved jeg ikke om der er en opblødning"*.

15.10. Byboernes forhold til åbent land

NS mener, at byboere skal have rig mulighed for at komme ud i det åbne land. Hun siger, at *"det er rigtigt vigtigt, man skal ikke bare have lov til, det er rigtigt vigtigt at komme ud i naturen"*. Hun fortsætter med at fortælle, at Danmarks Naturfredningsforening gør en stor indsats for at være med til at sikre dette, *"vi stiller op i tv og lign., for at få folk ud og fortælle om gode oplevelser, og hvad du kan gøre derude, så det er meget vores agenda, at få folk ud i naturen"*. Hun mener dog, at det åbne land hovedsageligt bliver benyttet, når det er i umiddelbar nærhed til byen. NS forklarer, at *"lige så snart du kommer længere væk fra byerne, så er der ikke særligt mange mennesker, der benytter dem (de rekreative områder, red.). Hvis du laver et MTB-spor derude, vil der komme mountainbikere, fordi de ved, at sporet ligger der, men der kommer ikke 100 familier, som er ude at gå søndagstur, hvis det er for langt væk"*.

NS mener, at det, at folk kommer ud i det åbne land, er helt centralt, da viden om naturen ellers risikerer at gå tabt. Hun forklarer, at *"så oplever vi, at den viden som tidligere generationer har haft om naturen den svinder ind. Vi ved mindre og mindre om naturen og naturens biologi, og børn og unge i dag kommer meget mindre ud i naturen end de gjorde for 25 og 50 år siden"*. NS fortæller, at helt grundlæggende er man ikke i stand til at værdisætte og passe på ting, som man ikke har et forhold til. Hun mener, at hvis flere og flere vokser op i byen, er det ekstra vigtigt at

komme ud og opleve værdierne i naturen, så folk forstår, hvorfor vi skal passe på den, og hvorfor den er vigtig.

15.11. Stedspotentialer

For at skabe et mere mangfoldigt åbent land, mener NS, at *"man skal tage udgangspunkt i, hvad det er for en sårbarhed, der er i det bestemte sted og finde ud af, hvad der er mest værdifuldt"*

Hvis det er ønsket at lave en aktivitet, må det gøres klart, hvilke effekter aktiviteten har, og om den kan tåles på det konkrete sted. Ifølge NS handler det om, *"at tage mere udgangspunkt i geografien, end i en opdeling i zoner."* NS mener, at det handler om at se mere differentieret på, hvad det åbne land er, altså finde ud af hvilke påvirkninger den ønskede anlæggelse har, om det f.eks. er i forhold til landskab eller miljø. Hvortil NS udtaler, at *"den planlov vi har i dag, tager meget udgangspunkt i landskaber og funktionernes placering, og tager slet ikke udgangspunkt i tålegrænser, og hvad natur og miljø kan tåle på det givne sted. Det er måske problemet, fordi vi bruger planloven til at regulere noget som slet ikke burde reguleres i planloven."*